

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

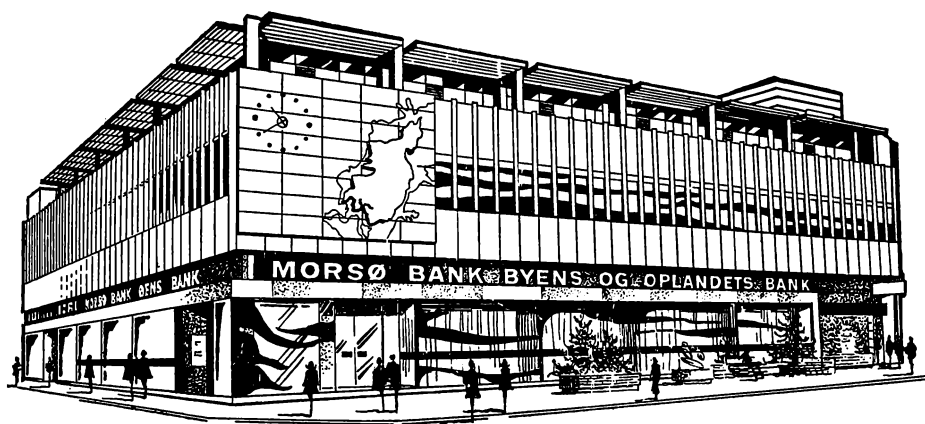
JUL PÅ MØRS

1975

BANK
i
100 år

1876

1. JANUAR

1976

MORSØ BANK

INDHOLD

Betlehem eller Forum Romanum	2
<i>Erik Lau Jørgensen</i>	
Nu kimer fra kirken en klokke	3
<i>Hans Bakgaard</i>	
En afstikker til Morsø	4
<i>Emil Schmidt</i>	
Andelsmejerierne på Mors	11
<i>Svend Korsgaard</i>	
Karby-Hvidbjerg-Redsted skolehistorie	14
<i>Ole P. Colding</i>	
Af Morsø Sønderherreds Plantages historie	18
<i>P. J. Villumsen</i>	
Og derfor elsker jeg verden	23
<i>N. E. Vestergaard Hansen</i>	
Morslands historiske Museum	26
<i>P. C. O. Nørgaard og Per Noe</i>	
Morsø lokalhistoriske Arkiv	28
<i>Brudsig</i>	
Stjernen	28
<i>Hans Bakgaard</i>	
Børnedagen i Præstbro	37
På udenlandsfærd med 16 drenge 1923	38
<i>Lærer Brix</i>	
Ryvangens døde	43
<i>Hans Bakgaard</i>	
En svunden tid — en anden tid	44
<i>Chr. Thomsen</i>	
Børns tiggeri og bekæmpelsen deraf	48
Poststudium — en studie i blås	53
<i>Jens Gregersen</i>	
Overtro og trolddom	55
<i>Ole Hedemann</i>	

Udgiver:

Forlaget »Jul på Mors«,
Skovgade 17,
7900 Nykøbing Mors

Redaktion:

K. G. Holck-Andersen
P. Maaetoft
Jakob Albrechtsen

Tegninger:

K. E. Tingstrup Jensen
Emil Schmidt

Illustrationen side 1 er tegnet af
Emil Schmidt

Pris: Kr. **13,85**

Tryk:

Morsø Bogtrykkeri

ISBN 87 87566 02 8

13. ÅRGANG

FORSIDEBILLEDET

En bonde på Mors

Gårdmand Kresten Gade, Vodstrup, blev i juni 1856 malet af kunst- og historiemaler F. C. Lund, der gennemrejste Danmark for at male de forskellige egne nationaldragter.

På billedet ser man Kresten Gade stående ved stuehuset. Med højre hånd omfatter han en humleranke, mens den venstre er stukket i bukselommen, iført gul skindtrøje og gule knæbukser med sølvspænder, blå strømper og blå vest med messingknapper, rødt halstørklæde og rød tophue samt træsko med jernkramper. Kresten Gades kone blev også malet, siddende ved spinderokken. Dette billede er aldrig blevet offentliggjort.

Betlehem eller Forum Romanum

Af Erik Lau Jørgensen

På palatinerhøjen i Rom, ned mod Forum Romanum, havde kejser Augustus sit palads. Ruinerne ligger der endnu – ret velbevarede forøvrigt. Porthvælvingen er praktisk taget intakt. Gennem den red for små 2000 år siden kejserens kurerer ud til verdensrigets provinser med den kejserlige befaling om, at riget skulle skrives i mandtal. Det var en idé, Augustus havde fået, fordi han derigennem ventede at kunne gøre sin skatteudskrivning mere effektiv. Han var en stor statsmand, Augustus!

En af kurererne red til kejserens landshøvding i Syrien, som hed Kvirinius. Ham ved vi ikke ret meget om. Hans navn huskes, fordi det i forbifarten er nævnt i Lukas-evangeliets andet kapitel. Men dengang kejserens kurer meldte sig i hans hovedkvarter, var han en mægtig mand, der herskede over provinserne i Lilleasien, bl. a. over kongedømmet Judæa, der fra at være en forbundsstat netop var gjort til en romersk provins.

Og så gav Kvirinius ordre til, at alle skulle begive sig til deres hjemby for at lade sig indskrive. Hans ord var et magtord, der ikke talte modsigelse.

En af dem, der havde lang vej at gå, var en tømrer fra Nazaret i Galilæa. Han tog sin forlovede med – velsagtens fordi hun ventede barn og derfor ikke lades alene tilbage. Da de omsider nåede frem til deres bestemmelsessted, Betlehem lidt syd for Jerusalem, var der ikke en herbergsplads at opdrive, og derfor måtte de tage til takke med en stald uden for byen.

Her fødte kvinden sit barn, mens hyrder vogtede deres hjord.

Hvad vi har hørt om indtil nu, er der intet bemærkelsesværdigt i: En almægtig kejser, der kunne befale, som kejsere har for vane at gøre, en landshøvding, der kunne bringe hans befaling til udførelse, små jævne mennesker, der måtte adlyde, en kvinde, der føder efter en lang anstrengende tur, og hyrder, der holder nattevagt over deres får.

Når man lige undtager kejseren, der var kommet i tanke om at skrive sine undersåtter i mandtal, så er der intet i den fortælling, der berettiger til historieskrivning – absolut intet!

Og dagen efter gik livet videre. Mennesker blev skrevet i mandtal og drog hjem igen – vel sagtens lidt sure over al det postyr, kejseren havde forvoldt.

Hjemme i sit palads på Platiners højet sad Augustus og havde personlige sorger. Hans eneste datter havde levet så udsvævende et liv, så han havde måttet tage det tunge skridt at forvise hende fra Rom. Andre børn havde han ikke. Magten lå sikkert forankret i hans hånd, men hvad skulle der blive af dynastiet?

Havde kejseren anet, at en dreng, der blev født i en stald på en mark ved Betlehem, blev den direkte anledning til, at han – den mægtige Augustus – blev husket 2000 år senere, så ville han formodentlig være blevet vanvittig.

Når det kom til at gå sådan, er der kun en forklaring: at det var Gud, der greb ind. Ellers havde

kejseren kun været kendt af historikere – og barnet overhovedet ikke af nogen!

Men ret beset havde det så ikke været mere hensigtsmæssigt, at Gud havde ladet sin søn føde i Augustus' palads på Palatinerhøjen i Rom, hvor en arving bogstavelig talt ville være som sendt fra himlen?

Tænk, hvilke muligheder det barn ville have haft. En befaling underskrevet »Augustus«, og kejserens kurerer ville være redet gennem porthvælvingen ud til rigets fjerneste provinser med besked om at tilbede himlens kongesøn.

Nu førtes den nyfødte ad støvede karavaneveje over endeløse ørkener på flugt fra Herodes og hans barnemord til Ægypten og derfra tilbage til små kår i Nazaret. – Og endelig tre manddomsår, hvor han ikke havde det, hvortil han kunne hælde sit hoved. Og til sidst den smertefulde vej fra den romerske landshøvding's gård op til Golgata.

Og så gik det alligevel sådan, at barnet i krybben på Betlehems mark kom til at øve større indflydelse end alverdens kejsere tilsammen. Ja – der har endog været perioder, hvor krybbebarnet af mennesker blev anbragt i kejserens sted. Så troede man, at alt var godt! Kravet om en kristelig stat med de ti bud som grundlov og rettesnor i alle lovgivningsspørgsmål har lydt gennem århundreder. Det er der ikke noget nyt i.

Og så var det jo slet ikke det, han ville – barnet i krybben, manden på korset. Havde det været hans opgave, så burde han natur-

ligvis være født på Palatinerhøjen ved Forum Romanum, hvorfra han kunne skrive verden i mandtal og få den til at lystre.

Men nej – hans ærinde var et ganske andet. Magten viste han fra sig – både ved at lade sig føde i stalden, siden da djævelen fristede ham og igen, da masserne ville gøre ham til konge efter bespisningsunderet i ørkenen.

Hans ærinde var at fortælle mennesker, at den Gud, som skabte dem i sit billede, stadig omfatter dem med sin kærlighed – stadig vover at sætte sit liv op mod vor død.

Det kan måske synes lidt fattigt for den, der drømmer om Palatinerhøje at regere fra. Men nu som dengang er det vort faldne menneskeliv – dit og mit – der er målet for Guds kærlighed og ikke vore Palatinerhøje, som vi selv gør så meget ud af.

Det har alle dage været vor svaghed, at vi ikke turde stole på det uanseelige Betlehem og derfor bestandig skeler til Forum Romanum.

Gud turde!

Han valgte at lade sin søn føde i en stald i snavs og smerte for at vise os, at intet menneske er for ringe til at være omfattet af Guds kærlighed.

Og så er vi da omsider nået frem til den gamle beretnings højdepunkt: at os er i dag en frelser født. I dag, fordi evangeliet altid er nutidigt. Det nøjes ikke med at registrere, hvad der skete for henved 2000 år siden på en mark ved Betlehem. Hver gang ordet forkyndes, beredes der plads for betlehemsbarnet i vore hjerters krybberum. Han stiftede sin menighed på jord, for at vi altid kan have et sted, hvor vi kan møde ham. Lad det være nok så fattigt og ringe det ord, der lyder dér – lige så fattigt og ringe som stalden på Betlehems mark. Han er dog i det og gør, at det skaber, hvad det nævner: liv og salighed!

Og du og jeg kender os selv så godt, så vi ved, at han, der skal drage ind hos os og holde jul med os, nødvendigvis måtte fødes i stalden på Betlehems mark og ikke i kejserpaladset på Palatinerhøjen ved Forum Romanum.

Nu kimer fra kirken en klokke...

Nu kimer fra kirken en klokke så stille,
som skælvende åbner for mindernes kilde,
der bærer vor tanke tilbage, tilbage
til julen med barndommens dejlige dage,
i hjemmet med moders velsignede røst.
Hvor hilste som der mon os julen så lyst?

Og tankerne dvæler så stille ved grave
og haster på flugt over bælte og have.
De savnede kære har plads i vort hjerte,
når træet bestråles af kerte ved kerte.
Og tankerne standser ved tiden, der gik,
mens salmerne bruser og slører vort blik.

Men slører en tåre ved savnet vort øje,
står Betlehemsstjernen med glans i det høje,
og lyser om krybben – en gådernes gåde
med barnet, der frelser fra ve og fra våde,
der læger de dybeste vunder og sår,
når gangen til krybben med ydmyghed går.

Oh, hellige aften med klokkernes kalden
og Betlehemsstjernen, der stråler om stalden.
Gid barnet må fylde vort sind og vort hjerte
og lysne en verden i strid og i smerte.
Gid troen må fylde hvert tvivlende sind
på barnet i krybben, når julen går ind.

Hans Bakgaard.

En afstikker til Morsø...

Af *Emil Schmidt*

Tit og ofte, når jeg i stille morgentimer slentrer gennem de gamle gader i det indre af København, kan jeg ikke lade være med at standse op adskillige gange, for hele tiden fanges øjet af så mange interessante ting, som må og skal beses nærmere.

Som f. eks. på en sådan vandring en af de skønne sommermorgener i år op til Sankt Hans. Den morgen gik min vej gennem Store Kannikestræde. Ud for nr. 15 standsede jeg op, fanget af en mindetavle, vistnok sat op i år. Den lød:

I dette hus boede

PETER FABER

1844–1849

Her skrev han

»Højt fra træets grønne top«.

Jeg vandrede videre, smånyndende på den herlige melodi, som er så uløselig knyttet til Fabers helt vidunderlige vers.

Længere end til Rundetårn nåede jeg ikke, før jeg atter måtte standse op, nemlig foran en fornem boghandels vindue med engelsk litteratur. Her genkendte jeg straks omslaget af den klassiske hyggelige børnebog *»Peters Jul«*, oversat til engelsk. Burde Johan Jakob Krohn ikke også have haft en tavle som Faber, thi begge havde jo på hver sin vis overleveret til deres eftertid, hvad god dansk jul var, da den var allerbedst.

Da klokken på Trinitatis Kirke slog sine smukke 8 slag, satte jeg kursen hjemefter. Med en kop formiddagskaffe ved min side dukkede jeg ned i mit allerældste, men allerbedste, leksikon for at få lidt

mere at vide om de to julemennesker, Faber og Krohn.

Det fik jeg. Og hvad kan man så forlange mere af en morgentur end både at få sine gamle ben og sit gamle leksikon rørt, og ydermere opleve at komme i julestemning samme dag, som man skulle fejre Sankte Hans om aftenen.

Apropos Sankt Hansaften. Har vi mon nogen sinde haft et skønnere vejr på en Sankt Hansaften end i år. Alligevel blev vi oppe på vor tredje sal, min lille søde heks og jeg. Vi havde i stedet flottet os med en flaske hvidvin, som skulle nydes til et Sankt Hansaftens-spil på TV-skærmen. Set med vore øjne blev udsendelsen en skuffelse. Rent ud sagt var der ikke en gnist af Sankt Hansaften-stemning. Vi lukkede for kassen og lukkede i stedet nogle flere vinduer op. En dejlig duft af bål havde allerede fordelt sig ind mellem byens tage.

Ved 23-tiden ringe telefonen. Vi havde da sovet en halv times tid. Det var min gode ven, Ejnar, som ringede fra sit hus i Toftum Bjerge ved Struer. Han havde ikke kunnet være nær sig. Min ven måtte simpelthen delagtiggøre mig i den herlige atmosfære, der omgav ham og hans Giz og deres venner, navnlig denne aften med heksenes flugt fra bålene. Jeg så Ejnar for mig, højt stående foran sit hus med telefonen i hånden, malende et billede for mig af deres udsigt: Od-desund til højre, den mægtige Nissum Bredning foran så langt øjnene rækker, i kimmingen omkranset af lysene i Harboøre, Thyborøn og Sydthy. Ejnar sluttede med en af sine sædvanlige henstillinger

til mig om snart at komme derover – »inden det bliver for sent«, som han lidt drilsk tilføjede, for jeg havde svigtet i lang tid.

Stående på mine bare fødder lovede jeg at komme sidst på ugen »selv om det var sidst på måneden«, tilføjede jeg.

I sådant tilfælde hjælper det gevaldigt på rejsebudgettet, at man er gammel jernbanemand med ret til 9 frirejser om året. Jeg lod et sådant fripas udstede, lydende til Struer og tilbage, og med det i tegnebogen vandrede jeg fredag morgen efter Sankt Hans til Københavns Hovedbanegård og tog toget til Struer klokken 7,30 over Kalundborg-Århus. Denne sørejse på 3 timer kan jeg vældig godt lide. På Århus H. holdt der et tog parat til Struer. Det bestod af kun 3 vogne. Efter som 2/3 af pladserne var reserveret skoleungdom, der skulle ud i sommerlandet, måtte vi andre ca. 50 rejsende nøjes med resten, d. v. s. en halv vogn. Som gratist havde jeg pligtskyldig stillet mig bagest i flokken, men fik mig dog lempet indenfor til en ståplads lige op ad yerdøren.

Snart hvilende på det ene ben, snart på det andet, tværs over en sovende hund, holdt jeg stillingen helt til Langå. Herfra lysnede det en lille smule, idet togføreren blev yderst gæstfri og inviterede en del af de stående ind i bagagerummet, hvor der kunne bydes på siddepladser på egen medbragt kuffert. På denne måde fik jeg lidt luft omkring mig, så jeg kunne kigge ud til begge sider. Inden længe holdt vi foran Ulstrup station. – Dette smukke sceneri med den

bagved liggende Ulstrup Hovedgård, hvis ejerinde i 1406 havde været ingen ringere end dronning Margrete, har jeg altid beundret. Forresten også den stationskarl, som i 1884 efter 5 års militærtjeneste benede rundt mellem jernbanevognene som nyansat. Han blev min far i 1902. Omsider nåede vi Viborg og inden længe Stockholm, hvor der blev en siddeplads til mig. Herlig ungdom sad omkring mig, og herlige replikker fløj fra den ene bänk til den anden. Sandelig om ikke et velkendt og højtelsket bynavn pludselig var samtaleemnet. Hver gang det nævntes, ramte det mig som pile i mit gamle hjerte. Var det indestångt længsel, som nu pressede på og fik mig til at tænke: »Hvad om du nu steg ud i Skive og tog en afstikker til din ungdomsby, som du ikke har set i snart 50 år. Faktisk venter Ejnar dig jo ikke før lørdag«.

Da toget forlod Skive, var det uden mig. Jeg var blevet afhopper i skibonitternes by med Nykøbing Mors som mål.

Jeg så, der var bus dertil allerede om et kvarter. Nu ville det have gjort godt med en lille varm ret som den, jeg i min Nykøbing-tid altid fik på Skive banegård, når jeg var på gennemrejse. Den bestod af en mindre skål med stuede kartofler, stegt ål, persille og en stor klat smør oveni – men det var dengang. Nu blev det til et marcipanbrød – sjovt nok til samme pris som ålene dengang.

Jeg satte mig til rette i bussen. Dejlig bus – magelige stole – vederkvægende ro over alt og alle –

kun 2 passagerer foruden mig – en gammel mand, sikkert sallingbo, der havde været på indkøb – samt en ung, lyshåret kvinde med stor kuffert. En gæv chauffør pusler omkring bussen nu. Nu billetteres der. Jeg kan kun få billet til Glyngøre, idet den ikke kører længere. Den lyse kvinde, der selv skal over til Mors, forklarer mig venligt, at der er færgemulighed hele tiden. Blot skal jeg af bussen ved noget, der hedder Sundhøj.

Så starter bussen fra holdepladsen foran Skive banegård. Afgang kl. 15,10.

Hvor skal jeg sidde og rigtig nyde turen op gennem Salling, denne flade frugtbare halvø, som jeg i min Nykøbing-tid kun fik at se fra toget. Elegant kører bussen ad smalle, asfalterede veje. – Velkendte stationsnavne defilerer forbi, først Lyby, dernæst Jebjerg,

hvortil jeg i 1921 blev udkommanderet fra Nykøbing for at være stationsforstander Svane behjælpelig med juleposten. Herved kom jeg i berøring med brevpost til »JENLE«, til den stoute Jeppe Aakjær, som jeg senere skulle få at se med egne øjne, da han en septembraften på sin 60-årsdag i 1926 som gæst på Københavns rådhus fra dettes balkon talte til mængden foran, mens studenternes fakler lyste op mod ham. – Tak, kære gamle dansklærer fra skolen. Ingen kunne som du tolke denne vor store bondedigter. – Endnu husker jeg nogle af de 48 vers af »Jakob og hans sønner«, som var et af dine store numre, men du var jo også selv heroppe fra.

Bussen vugger – så svinger den – snart øges farten – snart sættes farten ned. For en afdanket jern-

banemand som mig føles det mærkeligt nu at køre på tværs af Sallingbanens skinnestrege i stedet for som før på langs ad dem. Små pakker afleveres af chaufføren eller anbringes i vejkanten til afhentning. Vi er nu nået Roslev. Større end jeg har troet. Den gamle mand vil ikke med mere. Så passerer vi Durup. Klokken er 16. Vi kører nu ind til Glyngøre, et stykke af vejen parallelt med jernbanen, gennem plantager, som jeg synes at kende fra vore små sejlture herover til fra Nykøbing. Nu må jeg holde øje med, hvor jeg skal af bussen. Den lyse dame står nu parat med sin kuffert – vi er ved Sundhøj. Snart står vi alene i vejkanten, hun kendt med vejen til færgen – jeg fremmed her. – »Hvad om jeg nu tilbød at bære hendes kuffert«, tænker jeg. Jeg får tilladelsen – og hermed følge-

skabet. Mens vi vandrer af sted i vejkanten, får jeg fortalt, at jeg ikke har været på Mors siden 1926, får i spredte træk fortalt om tiden forinden og lidt om det egentlige mål i dag og om vidererejse via Thisted i morgen. Alt for hurtigt står vi på færgen, alt for kort forekommer overfarten mig. Angst for at have opført mig som et gammelt vrøvlehoved prøver jeg nu på at vinde tid til rehabilitation. Jeg drister mig til at byde den lyse på en kop kaffe på Sallingsund Kro. Heldet er med mig. Ved kaffen synes jeg, det lykkes for mig at sætte både hoved og hale på min rapport fra Nykøbing før 1926. Ind imellem hendes kloge kommentarer finder jeg ud af, at damen er ude fra selve Mors og altså for hjemadgående. For mig en glædelig overraskelse at kunne sidde og holde rast med en så lyd-

hør kvinde, ude fra selve øen endda.

Så slipper kaffen op, og mon ikke også snart hendes tålmodighed. Afsted må vi begge nu, hver i modsat retning. Jeg takker for hendes søde måde at være lytter på. Jeg beder hende hilse sin mand.

Jeg skynder mig nu at få med mig et lille indtryk af det igangværende broarbejde. Smukt tager det sig ud i det fornemme sommervejr. Jeg prøver at få en vogn ind til byen, men der er ventetid, så jeg beslutter mig til at gå. Nu er jeg ved min tidligere kollega Drackenbergs villa »Aase«. Hvem mon bor der nu – hvor er mon hans cello, som jeg ved ofte sendte sine vemodige toner ud i hans stue.

Turen fortsætter mod byen. Solen er ikke så slem, at den trætter. Fjorden er en god gammel bekendt at have på sin højre hånd, og kirketårnet i Nykøbing, der kommer nærmere og nærmere, bekræfter, at jeg ikke drømmer.

Et par teen-agere, som sidder i en grøftkant og sutter på hver sit strå, siger tværs over vejen »DAW«. Jeg bliver så rørt, at jeg må standse op og takke dem for byens første stemme til mig siden 1926. De fattede vist ikke min glæde over dette »DAW«.

Et par gamle fornemme villaer på højre hånd nikker jeg genkendende til. Nu når jeg stedet, hvor i min tid »Strygejernnet« lå som vinkelspids mellem Vesterbro og Gasværksvej. Det blev revet ned for at give plads for den forventede jernbane tværs over øen. Jeg kigger op til mit sidste værelse i min Nykøbing-tid, i tidligere rentier Bjerregaards ejendom. Hvem mon bor deroppe bag den store altan. Til højre kommer jernbanens store rangerplads til syne, trist at se på, udsultet af mangel på vogntrafik.

Nu endelig kan jeg sige at være i Nykøbing Mors – en »pilgrimsrejse« fra Skive og hertil på rundt regnet 3 timer. Min mave må have en bid brød og en kold øl, der blev til en mere for at fejre indtoget. Jeg ber hotellet om et værelse for natten. Den kvikke serveringsfrøken ta'r med et snuptag min taske med ovenpå og kommer omgående tilbage, medbringende nøglen til

mit værelse. Og så er jeg Nykøbingenser --- i hvert fald for et halvt døgn.

Jeg skal indsuge alt, hvad mine øjne ser, vil lade mine øren fange alle lyde, og hvad jeg ikke kan genfinde, vil jeg mindes.

Sjældent har jeg været ude for større sindsbevægelse end under denne sommeraftens vandren omkring. Lever jeg mon, eller har jeg opnået dispensation til at måtte stige ned fra min sky for at genopleve byen og fjorden. Jeg føler mig ved siden af mig selv. Endelig møder jeg een, jeg har kendt. Jeg synes, han ser bebrejdende på mig. Ser han mon i mig kun flygtningen, der krydser sit spor (for at bruge en kendt bogtitel). Han siger ikke noget, dannet som han er --- den gamle konge på Rådhus-torvet. Jeg passerer ham og drejer lidt efter til højre, af gammel vane hen mod mit tidligere K. F. U. M.-pensionat i Skovgade. Jeg betragter bygningen fra den anden side gaden. Lægger mærke til visse forandringer i tagetagen og vil derfor ikke opsøge mit gamle værelse af frygt for ikke at kunne kende det igen.

Jeg holder en lille andagt ved det sted, hvor min cykle i mine spisetider dengang stod lænet op mod husmuren, altid trofast parat til at starte, dersom en vis ung pige med slangekrøller af den skønne, sjældne farve skulle komme cyklende forbi med kurs op ad bakken.

Er jeg mon i dag værdig nok, eller rettere ren nok, til nu at gå op ad denne samme bakke og ind bag den høje kirkegårdsmur. - Hvordan skal jeg kunne lade være, nu da jeg er hende så nær.

Ved synet af denne meget store og meget smukke kirkegård kommer jeg i en forunderlig fredfyldt stemning. Fra en lav vinkel sender solen sin sine stråler ind over de mange hvilesteder og forskønner farverne. Stille går jeg rundt og lader navnene på stenene afgøre, hvor jeg må standse op og mindes en kollega eller nær ven eller borger, jeg har kendt fra byens hverdag.

Og nu --- her hviler --- hvor smukt --- hvor fredfyldt. Navnet bliver uklart for mine øjne

--- jeg krammer det tynde papir fra min lille buket mellem hænderne. Har jeg mon lov at stå her så længe, jeg, som ikke har været her før.

Jeg søger hen mod udgangen, vil ud til stranden, der dengang var målet for vore små, hemmelige - derfor kortvarige - cykleture.

Fra Tingvej drejer jeg nu ind i skoven, forbi stenen med indskriften:

»Provst Schade anlagde plantagen 1818«.

En sten, som jeg mærkværdigvis ikke kan huske fra min Nykøbing-tid (undskyld, Casper Schade). Videre forbi Pavillonon, som ikke mere ligner sig selv, nu med campingplads som nabo.

Foran mig ligger nu fjorden, men hvor er fodboldbanen, hvor navnlig byens cricket-spillere altid var på toppen. Et par tyske biler holder stille, tilsyneladende for at nyde udsigten over mod Fuur. I denne pragtfulde aftenluft og belysning føler jeg som »Nykøbingenser for en aften« stolthed over at kunne fremvise et så flot panorama for disse to familier fra det sydlige. I øvrigt spurgte de mig om et godt madsted i byen. Jeg svarede dem ved at forære dem brochuren »Limfjorden - Vest«, som jeg havde stukket i lommen på hotellet, med *Heerups* muntre omslag.

En cyklende, aldrende dame i blå sommerkjole lægger sin cykle fra sig i nærheden af, hvor jeg står, og går ned til vandkanten. Eftersom hun giver sig tid til at lede efter småsten, drister jeg mig til at spørge, om hun er fra Nykøbing. »Jow - det var hun da«. Jeg ber hende om at måtte få en lille aftenpassiar med hende. Det gik hun frejdigt med til. Som altid brugte jeg navnet »*Drackenberg*« som nøgleord til at åbne en sådan samtale med. Ham havde hun kendt særdeles godt, idet hun som barn af jernbanens dengang travle vognmand var kommet meget på jernbanestationen. Også fra kapsejladser på fjorden havde hun kendt ham. Hvor mange bådlængder, de havde været fra hinanden, fik jeg ikke at vide. Det viste sig, at vi havde en mængde fælles bekendte fra vore ungdomsdage. Jeg

takker denne vaskeægte Nykøbing-pige for en hyggelig halv times snak om fortiden - blot bebrøvede det mig, at min hukommelse havde svigtet, da jeg skulle bevise, at jeg kunne huske familienavnet. På afstand vender jeg mig om og ser hende atter bøjet over småstenene. Hun ser op, og vi vinker til hinanden.

Disse to samtaler i dag, først med den lyshårede af nyere generation og nu med hende af min generation, glemmer jeg aldrig. - Jeg vandrer hjemad til hotellet, forbi stadion, som jeg først nu ser, forbi »Brillerne« i anlægget. Nikker fra en bænk til Morsø-pigen i østersskallen. Studerer de indridsede initialer på bænken. Stammer vist ikke fra min generations lommeknive.

Er på hotellet kl. 22. Sidder i et hjørne ved en tår aftenkaffe og nyder kortspillernes små jyske slagfærdige bemærkninger, alt mens den kvikke serveringsfrøken forvandler tomme ølflasker til fyldte. Herlig provinsiel hygge, som jeg gerne udskyder min sengetid for med en halv time. Klokkeren 23 går jeg til ro, efter at have takket Vorherre, fordi han gjorde mig til afhopper i Skive.

Klokkeren 6 næste morgen vækkes jeg af skovduernes kurren, lyde, der minder mig om min opvågning i sin tid ude på mit værelse i Skovgade, blot skulle et vækkeur dengang først have været mellemmand. Jeg græmmer mig, når jeg tænker på visse morgener dengang, når man endelig på en fridag havde tilrettelagt en tur hjem til sine forældre med morgenforbindelsen fra Nykøbing kl. 4,38. Ikke altid respekterede man vækkeuret, men vendte sig blot om på den anden side og lod forældre være forældre. Nogle gange i træk måtte dette være sket i forbindelse med min svigtende brevskrivning hjem til, i hvert fald blev jeg en dag kaldt ind til min daværende stationsforstander, Gøtsche. Han så ret alvorlig ud og havde et brev i hånden fra min far. Man var hjemme bange for, at jeg var syg eller af andre grunde forhindret i at skrive hjem. - Jeg måtte indrømme, at det ikke var til frimærker, jeg brugte mi-

ne penge. Stationsforstanderen ikke ligefrem beordrede mig, men dog henstillede, at jeg snarest skrev hjem til mine ængstelige forældre. Det var flovt, og efter selv at have været far i masser af år, må jeg erkende at have været en dårlig søn.

Som sagt, her på hotellet er jeg vågnet uden vækkeur. Jeg kigger ned i hotellets gård. Ingen hestetrampen eller hestevrinsk som i tyverne, kun et par biler. Det er i dag lørdag og vejret det skønnest tænkelige. I dag vil jeg nyde gågaden fra klokken 8 til bus-afgang kl. 10. Men først morgenkaffe på hotellet. Den bliver drukket i selskab med Morgenavisen Jyllands-Posten. Lidt senere kommer der en ung franskmænd ned fra sit værelse. Vi nikker til hinanden. – Gudskelov hverken snakker eller spørger han, for nok har jeg lært fransk i skolen et år, men kun een sætning har siddet fast siden, nemlig: *»Votre frère comment va-t-il«* hvilket skulle betyde – hvis det da er stavet rigtig, noget i retning af: *»Hvordan har Deres broder det«* – og hvem siger, at han har en broder. Jeg nikker farvel til ham og går ud til værten for at bede ham skrive min regning. Imens ringer jeg til Ejnar for at meddele ham min ankomsttid til Struer. Selvfølgelig er han lidt forbavset over, at min position i Limfjorden er nordligere end hans. En aparte rejserute til Toftum Bjerge, synes han sikkert.

Med tak for denne gang og for god behandling forlader jeg hotellet og står nu på gågaden i dejlig frisk morgenluft og sommervarm sol fra en skyfri himmel. I en kæmpeskotøjsforretning har det unge personale travlt med at sætte tillok-kende varer ud foran butikken. Jeg styrer lige derind og starter vist dagens første ekspedition med at bede om et par såler som indlæg i mine lidt for store sko. De bliver pakket solidt ind, og allerede 2 minutter efter pakket ud på en af de skønne bænke på kirketorvet. De passer mig godt, og alt mens fødderne nyder denne morgengave til 7½ kr., går tanker til min lille mor, der i krigsårene 1914–18, af mangel på tøjrester, syede tilsvarende såler til

vi drenge af flere lag avispapir. De kunne højst koste en knækket symaskinenål, hvis uheldet skulle være ude.

Hvor vi sangere fra Håndværkerforeningens sangkor i min Nykøbing-tid stod før jul og sang penge ind til velgørende formål, sidder jeg nu i bagende sommervarm sol med udsigt til BIO, der blev bygget dengang, og hvis kæmpesøjler vi beundrede. Bag ved mig ser jeg forretningen, som vist hed *»Smith & Sønner«* og ved siden af det oprindelige *»Hotel Bendix«*, hvis indehaver dengang var med i sangkoret. Til venstre kigger jeg ned gennem Havnegade. Havnen skimtes samt de grønne områder på den anden side.

»Var det så ikke en god fidus, jeg gav jer«, spørger en af byens egne sønner frejdigt et fint, ældre ægtepar, som kommer gående med hinanden i hånden. »Jo – tak – vi har skam sovet godt – det var da et skønt hotel«, svarer manden, mens konens taknemmelige blik bekræfter svaret. De sætter sig alle tre i min nærhed. Lidt efter kommer konen til ham, der har spurgt.

Et hyggeligt folkelivsbillede tegner sig efterhånden med disse labyrinter af naturtræsfarvede bænke som rammer, men desværre må jeg videre. Jeg rejser mig og får et nik til farvel fra de fire fra før, selv om vi ikke havde talt sammen.

Jeg køber som souvenir et geodætisk kort over Mors og Thy, et dejligt kort, der viser vej med bus-sen over Mors til Thisted og videre med tog ned til Ejnar.

Nu kommer jeg forbi min tidligere leverandør af skjorter, flipper og slips. En ret ung mand er ved at trække en af markiserne ned. Jeg kan ikke nære mig for at nævne, at jeg havde været kunde i denne butik i årene 1920–26. Det glæder ham at høre, for han er barnebarn af indehaveren dengang, og nu selv indehaver. Jeg spørger ham, om han kan huske min gamle ven, William Højbjerg, som i sin tid i forretningen ved siden af havde barberet byens mænd. »Jo, jeg husker godt, at jeg blev klippet af ham som barn«, svarer den unge indehaver.

Jeg drysser videre. Tager plads på en bænk med udsigt til den gamle konge på Rådhus-torvet, så tæt på, at jeg kan læse teksten på sokkelen:

*Morsingboere fra land og by
rejste denne statue 1909.*

Jeg regner ud, at majestæten så havde stået på denne sokkel i 12 år, da jeg en forårsdag i 1921 led mit formastelige nederlag foran sessionsherrerne inde på det bagvedliggende rådhus. Jeg var tropet op med håbet om at blive marinert som to af mine langt ældre brødre var blevet. Jeg husker, jeg som dreng sad med en lup og fandt dem frem på fotografier af henholdsvis krydseren *»Geyser«* (med hele to skorstene) og torpedojageren *»Spækhuggeren«*. Som sød musik i mine øren havde det lydt, da byens slagfærdige overbetjent Krogsgaard, som ved indgangen til salen, hvor sessionen afholdtes, overvågede at vi unge havde fået smidt alle kludene, nok mente, at min statur var egnet til marinen. Men ak – udskrivningsherrerne må have set anderledes på mig i mit adamskostume. Et trøstens ord fik jeg sammen med kassationsbeviset, at jeg blot skulle fremstille mig på en ekstraordinær session, så skulle der være håb om udtagelse. Jeg søgte straks statsbanerne om tilladelse hertil, men fik afslag, grundet *personalemangel*. Flovt for statsbanerne at jeg nu røber, at de et par måneder efter afskedigede mig, grundet *personaleoverskud*. For mig betød dette *»Farvel til våbnene«* – – – Hvad ville mine to bedstefædre mon have sagt, de, der begge havde kæmpet mod preusserne 1848–50.

Jeg siger farvel til ham, der regerede over mig årene 1902–06 og vender tilbage til Kirketorvet, derfra til rutebilholdepladsen ved havnen forbi sangerbror Laurits Larsens øl-depot (dengang) og forbi Erik Heides *»Fugl i bur«*. Dog – den vil jeg lige standse op ved. Jeg sætter mig på bænken foran og giver mig til at fundere over min egen tilværelse som fri – eller – ikke fri fugl. For mig kunne den passende symbolisere jydten i mig, der til daglig er spærret inde i København – – næstendels.

Jeg kigger på mit ur. Kan lige nå hen på min gamle arbejdsplads – jernbanestationen. Jeg trykker dørhåndtaget til den aflåsede kontordør i hånden og takker hermed for godt kammeratskab i årene 1920–26, for jeg ved jo aldrig, om stationen ligger der næste gang, jeg kommer.

For enden af andet færgeløje får jeg øje på et par davider. Dem kan jeg lige nå at tage i øjesyn. Sådan et par moderne indretninger ofrede man ikke i bromand Carslunds jolles tid, den jolle, som sørgede for at lygterne på kostene i sejlrenden blev tændt inden mørkets frembrud.

I samme jolle var det, at overbetjent Krogsgaard og hans to betjente en blæsende marts-dag hentede en ung mand indenbords. Varsomt blev han lagt under en pressenning på stationens vogn. Jeg havde som tjenstgørende på stationen fået øje på ham netop i det øjeblik, han ført af strømmen rundede søndre mole. Hvor var han dog smuk i døden, denne unge, som viste sig at være en landmand, der en aften foregående januar efter et slagsmål i købmand Soelbergs gård i mørket havde forvildet sig ud på den både isbelagte og tilsnede Klosterfjord. Et ålehul må have fanget ham. Jeg husker, at jeg trøstede mig med, hvad Jack London i en af sine bøger havde skrevet om denne måde at skulle bort på. Selv havde han tildels prøvet at være på vej, og kaldte det en skøn udgang.

Tiden nærmer sig nu for busafgang. Farvel – du derangerede banegård – fred være med dig – lidt endnu – formentlig.

Buschaufføren lægger løberer på plads i bussens midtergang. Den er blevet gjort grundigt ren. Nu billetterer han. Nu starter motoren, ledsaget af kraftige vibrationer i hele vognen, der leder tanken hen på vor færgafgang i gamle dage, inden trosserne gik.

Vi er ialt 5 passagerer. Jeg sætter mig mageligt til rette med mit geodætiske kort parat til »overfarten« tværs over Mors. Klokken præcis 10. Farvel havneplads, farvel Rådhusstræde med det kære kvistvindue derovre til højre, som engang så mangen mørk aften

omkring 10-tiden opfangede og hvis muligt besvarede lyssignalerne fra mit værelse i Skovgade, gensidige tegn på ønske om en god nat. Farvel Nygade, hvor jeg ikke kan få øje på mit værelse nr. 2 i byen, værelset, hvor mine tænder havde klapret i munden i iskolde vintermåneder.

Farten sættes nu op. Inden længe dukker allerede skønne landskaber frem, med store gårde og parcelluse i en skøn sammenblanding ligesom det græssende brune og sortbrogede kvæg.

Stadig dukker store gårde frem, nogle smukt moderniserede, alle på de frodige jorders samleband, et uvant syn for en københavner. I Erslev er klokken nu 10,10. Vi passerer Erslev Kro. Gennem Ers-

lev tænker jeg 6 år tilbage i tiden, da en af mine højest foresatte inden for statsbanerne, så høj af rang, at vore indbyrdes kontakter kun var tjenstlige, en dag under et ærinde på mit kontor lidt blufærdigt listede et lille fotografi frem fra sin tegnebog. Med strålende øjne viste han mig et billede af en mindre landejendom, han havde erhvervet sig i Erslev med henblik på sit otium. Jeg håber for ham, at han bor der i dag, denne samvittighedsfulde embedsmand, der dengang altid sad begravet i dynger af vanskelige og alvorlige sager. Nu er vi i Øster Jølby. Jeg mindes en djærv vognmand ude fra øen her, som i min Nykøbingtid pr. lastbil befordrede gods mellem Erslev, Øster Jølby og Gal-

trup på den ene side og Nykøbing Mors jernbanestation på den anden side. Foruden at være en intelligent frisk fyr beundrede vi unge ham, når han kom ind på gods-kontoret, og damerne ikke mindst, for hans slående lighed med vor dengang store biograf-cowboy-helt William S. Hart.

Så går det op ad bakke – jeg læser »Kristensens Have« – vi drejer skarpt til højre – nu til venstre – nu er vi i Solbjerg – drejning skarpt til venstre – nu plakat om motorløb i Fårtoft – og nu holder vi i Sundby. Her krydser vi (uden at skifte fra det ene spor til det andet) bussen fra Thisted – og inden længe – kommer vandet til syne til højre. Nu går det ned ad bakke – vand på begge sider – så et par stejle bakker – vand igen – Vildsundbroens 5 buer til venstre – det er mere end mine øjne kan tage uden at give afgang for lidt fugtighed. Hvor er dette udsyn dog storladent. Vi kører ind på selve broen nu – holder stille midt på – mon hvorfor – er det mon for andagt – hvis da – så vil jeg falde på knæ for denne guddommelige natur. Jeg vender mig halvt om, nu da vi sætter i

gang, og sender Morsø mine allerbedste tak for 19 midsommertimer.

P. S.:

Kære læser, jeg kan ikke lade være med at røbe, at jeg efter denne afstikker til Mors havde svært ved at falde tilbage i mine gamle folder, så svært, at jeg bestemte mig for en afstikker mere allerede en måneds tid efter.

Jeg lod mig udfærdige et fripas igen, tog på tre tilsvarende ugedage med de samme tog- og busforbindelser, lejede mig ind på samme hotel og fik af samme kvikke serveringsfrøken tildelt samme værelse som sidst, benyttede mig af de samme spisetider og af den samme gæstfrihed hos min ven Ejnar. Blot kom der naturligvis ikke denne gang en lyslåret kvinde fra Mors ind i billedet ved Sundhøj på Sallingsiden.

En bus fra Fuur til Nykøbing kørte ind på færgen netop som jeg gik om bord. Jeg fik chaufførens tilladelse til at entre bussen, og således havnede jeg inden længe i Nykøbing Mors.

Efter et beskedent aftensmåltid afsatte jeg tid til besøg på kirkegården, på samme tid og i samme smukke vejr som sidst.

Derefter direkte tilbage til byen.

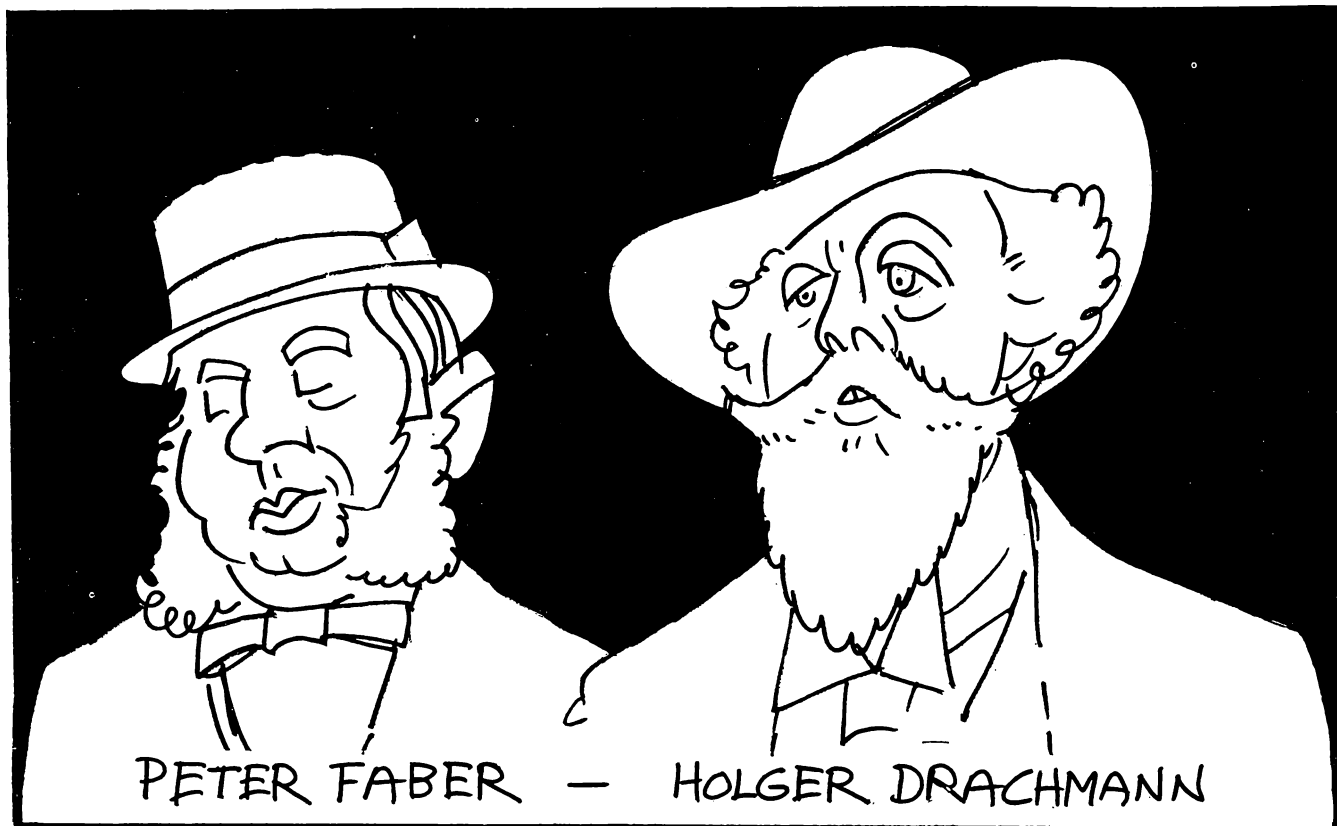
Gå-gaden var et myldrende liv – det var jo fredag hen mod lukketid. Midt i menneskemylderet dukkede et ansigt frem, som forekom mig bekendt. Lyslevende og solbrændt efter ferie stod den lyslårede kvinde ude fra selve øen Mors foran mig, med blikket rettet på mig, som var jeg et genfærd. Ud fra en forretning kom hun, og bagefter hendes mand, galant bærende på de indkøbte varer. Vi vekslede håndtryk, og var alle tre forundrede over dette sammen-træf. De spurgte mig så gæstfrit, om jeg ville med dem hjem til Ørding til et stykke natmad. Mit svar var ikke helt ærligt – for jeg var ikke modig nok til at røbe, at mine to afstikkere til Mors skulle være så ens som mulige.

For nu at give både hoved og hale på denne min rejsebeskrivelse lidt duft af jul, vil jeg slutte med et kendt vers fra en kendt midsommersang, som lyder:

Vi elsker vort land,
når den signede jul
tænder lyset i træet
og glans i hvert øje.

Måske var også Drachmann julemenneske ligesom Faber og Krohn.

Glædelig jul, kære morsingboer!

Andelsmejerierne på Mors

Af Svend Korsgaard

Når jeg skal prøve at fortælle lidt om andelsmejerierne på Mors, vil det vist være rigtigst først at redegøre lidt om baggrunden for andelsmejeriernes opståen i slutningen af forrige århundrede.

Dampmaskinen blev opfundet af James Watt i 1765, men det var dog først omkring midten af forrige århundrede, at virkningen af denne tekniske revolution virkelig gjorde sig gældende.

På transportens område begyndte jernbaner og dampskibe at gøre sig gældende, og det blev muligt at fragte korn fra Amerika til Europa til en pris, som ødelagde rentabiliteten for kornavl i de vesteuropæiske lande. Nogle lande beskyttede sig med toldmure, hvilket Danmark ikke gjorde, og de danske landmænd blev derved tvunget til at foretage en radikal driftomlægning i retning af større husdyrproduktion og mindre kornavl.

Tager vi tiden i 1860erne og 70erne, fandtes egentlig mejeridrift kun på herregårdene, hvor der var indrettet specielt rum til mælkens opbevaring og behandling. Mekanik var der ikke meget af, mælken blev anbragt i fade til flødeafsætning, og efter adskillige timers henstand blev fløden afskummet med en ske og derefter kærnet. Mange af herregårdene var bekendt for at fremstille særdeles gode mejeriprodukter.

I det almindelige bondebrug var forholdene mere primitive, og produktionen i regelen så lille, at der ikke kunne kærnes hver dag, og kvaliteten blev i almindelighed

dårlig, og prisen blev selvfølgelig derefter.

På det tekniske område fremkom der i 1878 en maskine, som kontinuerligt kunne skille fløden fra mælken, det man kalder en centrifuge. Det var en dansker, L. C. Nielsen, ansat på Maglekilde maskinfabrik, som konstruerede denne maskine og fik den sat i produktion. Produktionen overgik senere til Burmeister & Wain.

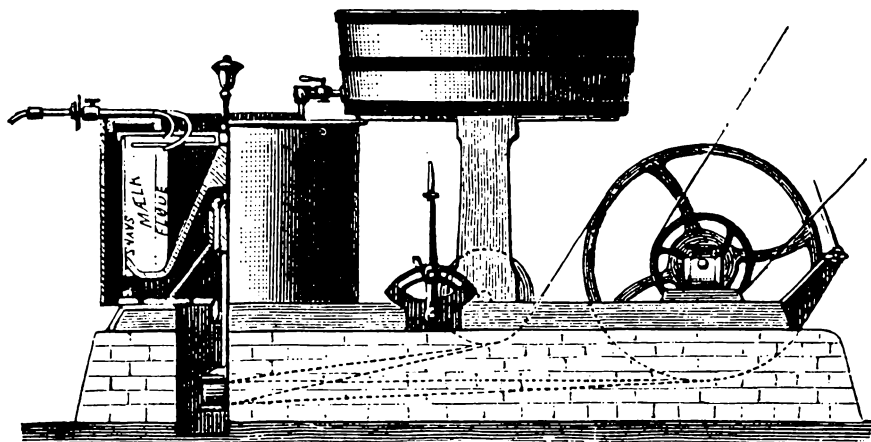
Centrifugen blev fremstillet i 2 størrelser. Den største kunne behandle 275 kg mælk i timen, og den lille omtrent 125 kg i timen. Den lille kunne trækkes af en enkelt hest eller stud. De ældre kan huske hestegangen. Disse tal lyder ikke imponerende i dag, men det betød dengang en vældig forøgelse af muligheden for at behandle større mælkemængder, men samtidig var det også nødvendigt med en større mængde for at kunne udnytte en sådan maskine.

Tilbage til andelsmejerierne. —

Hjedding mejeri ved Ølgod blev oprettet 1882 og regnes for det første andelsmejeri her i landet, og derfra bredte de sig ud over hele landet.

Her på Mors kom der først gang i oprettelse af andelsmejerier omkring 1887, men forinden var der startet adskillige mejerier på privat initiativ. Disse mejerier kaldte man fællesmejerier, hvilket betød et mejeri, hvor mælken fra flere ejendomme blev behandlet samlet.

Den kendteste af disse mejeriejere var uden tvivl Ole Kristensen, Tødsø. Ole Kristensen stammede fra Salling og havde lært mejeribrug på sjællandske herregårde og deltog i et kursus på Landbohøjskolen, hvorefter han fik en stilling som rejsende rådgiver for mejerierne (konsulent ville man nu have kaldt ham). Som rådgiver kom han også til Mors, bl. a. hos proprietær Schade, Frøslevgård. Dette resulterede i,

Maglekilde-centrifugen

Erslev Mejeri ca. 1893

at Kristensen forpagtede mælken fra Frøslevgård og Bentinesminde. Det var i året 1873 eller 74. Kristensen boede på Bentinesminde i 7-8 år, men forholdene her tilfredsstillende ham ikke helt, det var kun en beskedent mælkemængde, han havde til rådighed, da de to gårde også havde studedefning.

På dette tidspunkt var centrifugen kommet frem, og Kristensen så de muligheder, dette indebar, og arbejdede med planer om at få indrettet et større mejeri.

I 1881 afholdt han et møde i Galtrup forsamlingshus for at slå til lyd for mejerisagen. Det var før andelsmejeriernes tid, og han mødte megen modstand hos folk, som mente at behandling af mælken skulle foregå i hjemmet.

Kristensen lod sig imidlertid ikke skræmme, men købte et stykke jord i Tødsø. Her opførte han det første såkaldte fællesmejeri på Mors og opstillede den første centrifuge. Han begyndte med en mælkemængde på 750-1000 kg om dagen. Forretningen var måske ikke særlig indbringende, men han fik vakt interesse for sagen, og de følgende år oprettedes der adskillige lignende foretagender ud over øen. Mange af disse mejerier kom ud for økonomiske vanskeligheder, hvilket bl. a. skyldtes, at de købte mælken på grundlag af Københavns smørnotering, og

ansættelsen af denne notering hvilede ikke på noget særligt stabilt grundlag.

Det første andelsmejeri på øen blev oprettet i Erslev 1887. Det angives, at det var utilfredshed med privatmejeriet i Jølby, som var den egentlige årsag til mejeriets oprettelse. Mejeriet i Jølby havde udstedt nogle strenge regler angående fodringen. Man enedes da om at opføre et andelsmejeri. Mejeriet blev opført, hvor nu bageriet ligger. Det var anslået til at skulle have kostet 6000 kr., men kom dog til at stå i godt 8000 kr.

1896 besluttedes det at udvide og samtidig flytte mejeriet til dets nuværende plads.

Mejeriejer Kristensen, Tødsø, solgte sit mejeri i 1896 og flyttede over i en gård, han havde købt. Hans efterfølger måtte efter kort tids forløb opgive mejeriet, da han ikke kunne få det til at gå rundt. Kristensen blev da leverandør til Erslev mejeri og var en tid mejeriets kasserer.

Det næste andelsmejeri blev startet i Ø. Assels i 1888. Som en af initiativtagerne nævnes etatsråd Knudsen, Blidstrup, hvilket er bemærkelsesværdigt, idet det jo ikke først og fremmest var herregårdene, som havde behov for den fælles mejeridrift.

I en avisomtale af mejeriets jubilæum i 1913 står der: »Ved ud-

stillingen i København i sommeren 1888 købte Søren Dissing med bistand af Andreas Vestergaard, Frøslev, det væsentlige af maskiner og inventar, der skulle bruges i mejeriet. Pengene til mejeriets opførelse, 24.000 kr., låntes i Thisted Bank«. Mejeriet har sikkert været noget større end Erslev, som blev bygget for 8000 kr. året før.

I 1890 oprettedes Damsgaards Mølle andelsmejeri. Vandmøllen Damsgaards Mølle blev for ca. 150 år siden solgt fra hovedgården Damsgaard. Efter at den var drevet som almindelig mølle i ca. 50 år, blev den brugt som stampe- og farvemølle, hvorefter der blev indrettet mejeri, og møllen benyttet som drivkraft. Denne form for mejeri blev praktiseret i ca. 10 år af forskellige ejere, men med dårligt resultat. 22/6 1890 holdtes stiftende generalforsamling i andelsmejeriet Damsgaards Mølle, efter at man i forvejen havde sikret sig stumperne af det gamle mejeri, som blev købt af grosserer I. Sørensen, Nykøbing, for 4500 kr. Vandmøllen benyttedes stadig som drivkraft, men der blev købt en dampmaskine som hjælpekraft. I 1907 byggedes nyt mejeri, og vandkraften blev opgivet. Ca. 50 år senere blev mejeriet flyttet til dets nuværende plads i Outrup.

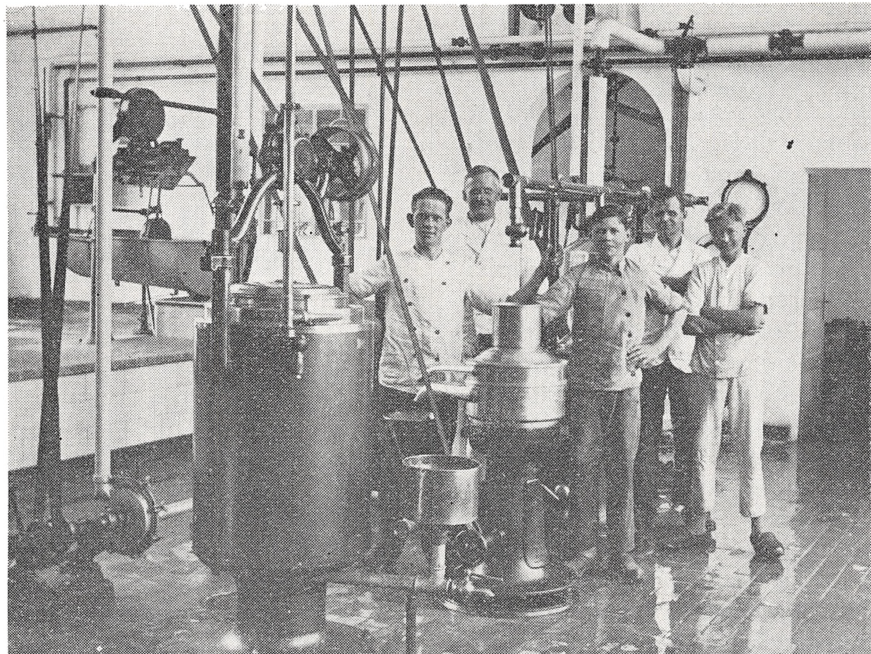
Karby mejeri startede i 1893. I forvejen var der et mejeri på

Hvidbjerggaard. Dette mejeri var startet omkring 1882, og i 1889 lejede gdr. Mehl mejeriet ud til et selskab, der drev det som et andelsmejeri. Da mejeriet i Karby startede, blev mælkeleverancen overflyttet dertil, og mejeriets bestyrer, N. J. Nielsen, flyttede med som bestyrer på det nye mejeri i Karby.

Andelsmejeriet i Jølby er også fra 1893. Ved et møde i Galtrup forsamlingshus i efteråret 1892 blev det vedtaget at søge tegnet andelshavere til et mejeri i Øster Jølby. Der var i forvejen et privatmejeri i Ø. Jølby, som var startet i 1882, og i 1892 havde ejerne forpagtet det ud. Efter at der var holdt stiftende generalforsamling i Jølby andelsmejeri, trådte bestyrelsen i forhandling med ejerne af det bestående mejeri, og efter lange og trange forhandlinger lykkedes det at købe mejeriet for 10.000 kr. Mejeriet blev så ombygget og var klar til drift i 1893.

Andelsmejeriet i Faartoft startede i 1894. Også her var der et igangværende privatmejeri, som var anlagt i 1883, og ligesom mange andre privatmejerier havde det vanskeligheder at kæmpe med. I 1894 stiftedes et andelsselskab, som overtog mejeriet og videreførte driften.

Mejeriet i Sejerslev blev bygget i første halvdel af firserne, havde

Fra Karby Mejeri ca. 1922

forskellige ejere, gik til sidst i stå, og mælken blev kørt til mejeriet i Tødsø. Som grund for, at mejeriet i Sejerslev gik så dårligt angives, at skummetmælken først blev sendt tilbage til leverandørerne næste dag, og så var den fordærvet, men i Tødsø fik man skummetmælken tilbage samme dag.

Der var på egnen interesse for at få mejeriet i gang igen, og man opfordrede godsejer Mansa til »Sø« til at tage sig af sagen. Der blev stiftet et andelsselskab, som

købte mejeriet af mejeriejer Kragholm. Da mejeriet nu skulle begynde på et nyt grundlag, skulle det også have et nyt navn, og man blev enige om »Hovgaard«, da det lå på Hovgaards mark.

Lødderup mejeri startede i 1896. Der havde flere gange været arbejdet på at oprette et andelsmejeri. Allerede i 1888 var der tegnet andelshavere og trykt love. En af paragrafferne i disse love omhandlede fodring og var ganske interessant: »Vil nogen fodre med tur-

Øster Assels Mejeri ca. 1917

nips, skal han til 1 skp. bruge mindst 8 pund kartofler, deraf 1 pund rapskager og 1 pund hvedekliid. Ingen må bruge 2 pund af samme slags. Med kålrabi, rodfrugttop, grøn raps, grønne ærter og vikker må der ikke fodres«.

Som nævnt blev det først i 1896, der blev bygget et andelsmejeri i Lødderup. Det var meningen, at kørsel og daglejerarbejde skulle udføres gratis af andelshaverne, og det blev også gennemført, men da mejeriet kom i gang, blev det bestemt, at der skulle ydes betaling for det udførte arbejde.

Øen var nu dækket med mejerier, og der forløb nu en længere årrække uden større ændringer. I 1913 byggedes der nye mejerier i Solbjerg og Flade, og mælken til disse mejerier kom hovedsagelig fra Faarftoft mejeri, som samtidig blev nedlagt. Bestyreren fra Faarftoft flyttede med til Solbjerg.

Oprettelsen af de to nye mejerier berørte dog også Jølby og Sejerslev mejeriers leverandørkredse. Kigger man i Morsø Folkeblad fra 1913, ser man mange indlæg om mejerisagen på Nordvestmors og mange forslag til dennes løsning.

Efter det røre, der var om en del af mejerierne i 1913, kan man vist sige, at de næste 50 år forløb uden større ændringer i mejeristrukturen på Mors.

I 50erne og 60erne foregik der en voldsom ændring af mejeristrukturen i det øvrige land med oprettelse af store mejeriselskaber og nedlægning af en mængde mindre virksomheder. Når der ikke her på Mors er sket så store ændringer, skyldes det bl. a., at mejerierne her fra starten havde en størrelse, som var langt over gennemsnittet og således har været i stand til at følge med i den tekniske udvikling. For nogle år siden standsede Solbjerg og Flade driften og blev tilsluttet Jølby mejeri. Senere har også Assels mejeri standset driften, og mælken derfra går nu til Karby og Lødderup.

Alle øens mejerier har nu holdt 75 år jubilæum, og hvor mange jubilæer, der endnu kan blive, kan man kun gætte på. Det afhænger i høj grad af det fremtidige produktionsmønster inden for landbruget.

Karby-Hvidbjerg-Redsted skolehistorie

Af Ole P. Colding

Siden det tolvte århundrede har man fra landsbyernes kirketårne kunnet se ud over kirkesognene og de dertil hørende landsbyer med gårde og huse. Der er dog sket store forandringer, når man tænker så langt tilbage som til kirkernes tilblivelse. Mange af kirkerne var fra begyndelsen kullede, de fleste har nu fået et tårn og muligvis andre tilbygninger. Det var ikke ualmindeligt, at der i kirkens nærhed lå en herregård, herremanden var tit kirkens bygherre, og i mange kirker er der endnu synlige minder af herremandens indflydelse. Muligt er herregården forsvundet fra billedet, måske ligger der nu en anden stor bygning, som med sine røde eller grå mure tiltrækker sig blikket. »Det er den ny skole«, siger den lokalkendte til den fremmede spørger. »Den gamle lå derhenne, det er det lange hus med stråtaget, ja, man kan måske se, at der har været tre skorstene eller var der kun to?« »Den ene til skolen, den anden til degnen«. »Du siger degnen, er det ikke forældet?« »Åh, jo, nu siger vi lærer, måske overlærer eller skoleleder, men vi kunne, når vi går længere tilbage, sige sognedegn eller sædedegn, ja, endda løbedegn, men man hører endnu betegnelsen fra skoleloven 1814 skolelærer. Disse forskellige betegnelser er faktisk identiske, men degn har tilknytning til kirkelige tjenester«.

Her i Karby-Hvidbjerg-Redsted kommune har vi nu (1974) to præster, men 24 lærere. Går vi tilbage til året 1900, var her 2 præster og 9 lærere. I 1816 var her 1 præst og tre lærere, og endelig året 1700 1 præst og 1 degn.

Vi vil tage året 1816 op til nær-

mere drøftelse. Det er perioden med en præst og tre degne, og til lige tiden lige efter den særdeles vigtige lov, som vi kalder Almueskoleloven af 1814. Almue er et udtryk for det menige folk, senere bruger vi hellere udtryk som folkeskole, sammenlign: det folkelige og hele folket.

Som kirkens og skolens førstemand står i den svære overgangstid ang. skolernes oprettelse efter 1814-loven pastor A. C. Obel, siden 1828 provst for Mors. Han bor hele sin embedstid i Karby og dør i embedet 1843 77 år gammel. Sammen med den afgåede præst stifter han det Brøchner-Obelske hospital i Karby.

Når Ålborg - bispem, Nicolaj Fogtmann, kom på visitats, måtte han bedømme både præster og degne, og vi finder fra 1836 følg.: »Søndag d. 2. aug. visiterede jeg Karby Kirke. En talrig skare af gamle og unge var mødt frem. Provst Obel prædikede, og det virkede i det hele godt og værdifuldt og vindende. Den confirmerede ungdom fandtes vel undervist«.

Her har vi så biskoppens ord for den nye skoles resultater efter tyve års virke. Rosen må provsten dele med den i nævnte tid værende skolelærer i Karby, Ole Madsen Schyum, ansat i Karby 1816. O. M. Schyum er på dette tidspunkt en mand på 43 år. Han er dim. fra Snedsted Seminarium 1815 23 år gammel. Navnet Schyum er fra hans hjemby Skyum i Thy, hvor faderen var gårdejer. Seminariet er oprettet 1812, og den unge mand har straks set sin vej her. Han får karakteren udmærket duelig, og det viser sig senere, at han svarer til det.

Om ham skriver biskoppen: . . . »en meget duelig og brav lærer. Læsning mg+, religion mg+, sang g, regning mg. Indbyrdes undervisning er indført og i orden. Der er 94 børn. Det er i høj grad en god skole«.

Også af de lokale myndigheder findes der udtalelser: »Commissionen for Karby skoledistrikt til månedlig møde i Karby skolestue. Ved undersøgelse befandt det, at undervisningen i afvigte måned var fremmet tilbørligen, og at skolelærerens flid og væremåde var upåklagelig. Da skolelærer Schyum fremlagde fortegnelsen over forsømmelser, erfarede commissionen med fornøjelse, at børnene havde søgt skolen trods dårligt vejr, og commissionen fandt derfor ikke nogen grund til at mulkttere de få forsømmelser, som var. Journalen var ført med nøjagtighed. Karby d. 31. jan. 1816. A. C. Obel. Lars Bech. Chr. Nielsen.«

Endelig har amtsprovsten sat sit stempel under: »Ved visitationen i Karby Alle Helgensdag 1832 prædikede kandidat theol. Hans Jørgen Obel velbevaget fra prædikestolen over dagens tekst, og i anledning af festen til sand opbygelse af ungdommen især, var mødt en talrig forsamling. Ungdommen fandtes velgrundet i de af dem brugte lærebøger.

Embedsbøgerne var fremlagt og de ministerielle protokoller confereredes. Om skolerne fandtes vidnesbyrd i journalerne. P. C. Bendix«. NB: Den nævnte unge cand. theol. dør i en ung alder.

O. M. Schyum blev gift to gange: Kirtsine Thomasdatter Dybdal f. i Stagstrup 1794. Dør 30 år gl. efter sit fjerde barn (1824). Andet giftermål 1826: Pige af Torp Anne Marie Christensdatter, 24 år. I dette ægteskab er 10 børn, hvoraf dog de seks dør som små.

Skolelærer Schyum lever længe og bliver 83 år. Han er dog da forlængst entlediget (65 år gammel). Den sidste visitats bliver ved biskop C.W. Bindesbøll, som skriver: »Han var lidt opbrugt, men dog endnu livlig. Hans virke fortjener at påskønnes. I yngste kl. 21 dr. og 16 piger, i ældste 19 dr. og 24 piger = 80 børn. Med dette børnetal tegner Karby sig som pa-

storatets største. Det har dog været oppe på 95 børn.

I Hvidbjerg skole er Schyums klassekammerat fra Snedsted Seminarium Niels Ehlert Wiborg, f. 1791 i Resen ved Struer som søn af degnen der. Hans far kan ikke være seminarieuddannet, simpelt hen fordi der intet seminarium var i dennes ungdom, men nu tog Niels E. Wiborg på Snedsted 21 år gammel. Han fik karakteren duelig, blev lige fra seminariet ansat i Hvidbjerg Mors skole og blev der hele sit liv.

Også han får i visitatsbogen sin bedømmelse. Biskop N. Fogtmann skriver 1836: »Niels Ehlert Wiborg er dygtig og duelig, men ikke særlig grundig. Han synger kun mådelig, men børnene synger godt. Børnenes karakterer: Læsning mg, regning g+, religion g, skrivning g. Der er 55 børn«.

Den sidste gang, N. E. Wiborg er bedømt af biskoppen, er 1847, og her hedder det: »Skolelærer Wiborg er nu svækket og svag, og han kan ikke huske. Han bør have en medhjælper«. Dette er også N. Fogtmann, som dog selv går af 4 år senere, nemlig 1851, da Wiborg dør 15. maj, 59 år gammel.

N. E. Wiborg er gift med Mette Marie Andersdatter, f. 1790. Hun dør 35 år gammel 5. decbr. 1825 efter sit tredje barn. 1827, d. 28. september indgik Wiborg ægteskab med velagtede pige af Ørndrup mark, Else Nielsdatter, 26 år. For at give et indtryk af, hvilken position skolelærer Wiborg har, nævnes her faddere til en søn, Søren (1818): Søren Obel, Karby Præstegård, proprietær Gjedde, Glomstrup, grd. Chr. Madsen, Ejstrup, grd. Chr. Sørensen, grd. Chr. Madsen.

Disse faddere lader til at stå på lærerens parti i »reparationsstriden« 1816. De er i commissionen og har til amtmand Faye, Thisted, udtalt sig positivt for vedligeholdelsen af skolehuset, hvorimod en række af byens gårdmænd har nægtet at deltage i disse udgifter. Nu kommer så dommen: »Herpå undlader skoledirektionen ikke at svare: at ligesom beboerne efter kgl. anordning af 29. juli 1814 er pligtig til at opføre skolehuset, så finder skoledirektionen efter § 52

i anordningen, at det anstændighedsvis også må omfatte lærerens bolig for sig og familien. Det vil derfor være beboernes pligt efter commissionens forslag at bidrage til skolehusets reparation«. Faye, amtmd. L.C. Bendix, amtsprovst.

Efter licitationen skulle udgifterne til reparationen være 273 rigsdaler, og de genstridiges part af denne henholdsvis 10, 8, 12, 9, 9 rdl.

Senere ses af opgørelsen, at de utilfredse må betale ligesom de øvrige sognemænd. Når de betaler, må det måske indskydes, at der i skoledirektionens skrivelse tilsidst bemærkes: »I mangel af betaling kan beløbet inddrives ved udpantning!«

Vi vil måske sige, at det ikke var umagen værd at gøre vrøvl for 10 dalers skyld, men det er jo i statsbankerottens tid (1813), og når vi så ser, at skolelærerens årlige løn var 22 rdl + græsning til to køer og seks får + offer i kirken, så er det dog antagelige beløb.

Udtrykket »skolehuset« må ses som benævnelse for skolestuen, men når nu en familie er rykket ind (familien blev efterhånden meget stor) kommer den ny situation: krav om bolig, og det er da denne konstellation, der har givet anledning til »reparationsstriden«. *Hvidbjerg sogns udgifter til skolevæsenet 1816.*

Udgifterne beregnes efter hartkorn, ialt 174 tønder, fordelt på 41 lodsejere.

Udgifterne beløb sig til 301 rbd. (rigsbankdaler) 5 mark.

Her følger de 10 højst ydende: Proprietær Anders Gjedde, Glomstrup, 37 rbd., proprietær Chr. Madsen, Ejstrup, 20 rbd., gårdejerne P. Krogsgaard 14, J. Boubjerg 12, Chr. Jensen 13, J. Damgaard 11, J. Ringgaard 11, Lars Hangaard 12, Chr. Christensen 10, og Chr. Nørgaard 9 rbd.

Redsted.

Samtidig med de nævnte to skoler er også Redsted begyndt, hvilket ses af følgende:

»Skolejournalen udviste, at skoleforsømmelserne var temmelig talrige. Dog var det vist ikke modvilje, som disse skyldtes, og com-

missionen ville for denne gangs skyld ikke diktere nogen mulkt. Dog undervisningen må fremmes tilbørligen og følges i overensstemmelse med den autoriserede læseplan«. Redsted skole d. 31.1.1816. *A.C.Obel. Stockholm. Franz Kristensen. Ove Christensen.*«

At forsømmelserne tages op til drøftelse er meget almindelig. Det ses gang på gang hele århundredet igennem. Den senere provst Aastrup skriver det skrappest: »Selv en forsømt dag skal noteres!« Og fra hver skole indgik der forsømmelseslister til præsten månedlig. Nu må det jo siges, at med tre skoler i den vidtstrakte kommune havde mange børn en lang skolevej at gå – 5-6 km var slet ikke sjældent. Man forstår, at udtrykket »ufremkommelige veje« måtte siges, regnvejrs ansås ikke for lovlig grund, lidt sne heller ikke, men sygdom var også den gang »lovlig grund«. Der blev nok en del »syge«, selv om det mest var træskoene, der var for tunge.

Commissionen lod det ikke gå hver gang. Mulkten var på denne tid 4 skilling pr. dag. Det var slet ikke så lidt efter datidspenge. »Skoleforstanderen anmodes om at fordre vedkommende dette beløb!« står der at læse.

Skolelæreren i Redsted var Hans Adolph Dilleben, f. 1769, på den tid 45 år gammel, men han var ikke »uddannet«. Navnet er så særpræget, at en søn ville have ført navnet op, men en datter er der, Sophie og hun bliver gift med Jens Chr. Johansen. Madam Dilleben er nævnt som fadder til sin datters søn. 1837 dør H. A. Dilleben 68 år gammel (Redsted kirkebog).

Den næste skolelærer i Redsted er Jens Chr. Seerup, f. 1793, dimittend fra Snedsted seminarium 1822 med karakteren: duelig.

Ansæt i Redsted 1834, og vi lader biskop Fogtmann give bedømmelsen af ham ved visitationen i 1847: »Redsted skole 20+30 børn – skolelærer Seerup ganske ordentlig, men sky, fremgangen var i det hele temmelig god, i en del kun mådelig«.

I 1854 under biskop Bindsbøll: »... han er lidt gammel og tung, men navnlig dygtig til religionsun-

dervisning – endnu brugbar ... «.

Efter gamle elevs udsagn gik han altid med tampen i baglommen. Død 1865. Entlediget 1857.

Den tredje skolelærer i Redsted er Søren Chr. Christensen, f. i Villerslev, Thy, 29.7.1827, dimittend fra Snedsted seminarium 1846, duelig, har tre-fire pladser i de første år, i Redsted 1857 til -64, da han flytter til Hvidbjerg.

Provst Boethe kritiserer ham som kirkebogsfører, – men biskop Lind skriver i sin visitatsbog: »... han besad mere end almindelig bibelhistorisk kendskab ... «. Gift med Dorthe Kathrine Andersdatter fra Høllede i Nees. S. C. Christensen dør 1883 kun 57 år gammel. Enken dør først 1908. (Se Hvidbjerg).

I 1865 ansattes nu Laurs Henriksen, f. 8.12.1836 i Flade, dimittend fra Ranum 1864, gift med Jacobine Jantzen 1866, i ægteskabet er 5 børn.

Han blev i Redsted i 10 år. Biskop P. C. Kierkegaard skriver: »Besøgte Redsted skole den 2. oktober 1868, børnetal 127 (se under 1834, da der er 50 børn) en vældig stigning! heraf dog de 27 fra Sindbjerg Friskole. Læreren Laurs Henriksen, 31 år, er temmelig kort i sin måde at undervise og katekisere på, men må i det hele anerkendes som en duelig lærer«.

Havde senere embede på Hjarnø og i Horsens. Entlediget 1907, død 1932, 96 år gammel.

Peter Christiansen Worm, født 5.2.1814 i Skyum, Thy, dimittend fra Snedsted Seminarium 1843, meget duelig, gift 6.11.1840 med Kirstine Kirk (Nielsen), som dør 47 år gammel i Karby 14.11.1863. Gift 2. gang med pige Ane Kirstine Pedersen, datter af Peder Svenningsen i Torp, Karby sogn, f. 13.3.1829, død i Karby 13.4.1903. I sidste ægteskab er der to børn.

P. C. Worm blev ansat 1857 i Karby som enelærer og kirkesanger og blev der sin tid ud. Det bliver biskop P. C. Kierkegaard, der skal bedømme den ny lærer år 1859. Han skriver: »Læreren P. C. Worm er elev af Ludvig Chr. Møller, men det er som han er noget overfladisk og ikke kommer frem med nogen bestemt me-

ning. Fag, som drives med interesse er religion og sang. Læsning mg+, skrivning mg+, gymnastik nogenlunde. 71 børn«.

Foruden disse 71 er der mødt op børn både fra Agerø og Nees. Her er henholdsvis Mikkel Pedersen med 12 børn, Touborg med 16.

Børneflokket i Karby er i stigning, og det slider på Worm, og i 1872 skriver Kierkegaard: »... han er ikke flittig ... skolens tilstand er kun nogenlunde, men hans vandel er skikkelig. Regning i begge klasser næppe temmelig godt ... «

Syv år efter kommer biskop Lind, 1879: »... P. C. Worm er 65 år ... er nu svagelig og har hjælpelærer ... (A. Bindslev)«.

Der findes et brev om hjælpelærerspørgsmålet dateret 26. febr. 1882 sålydende:

»Her at meddele, at Karby-Hvidbjerg-Redsted sogneråd og skolekommission har andraget om, at forholdet mellem lærer Worm ved Karby skole og den hjælpelærer, der på grund af hans alder og svagelighed besørger hans embedsgerning, måtte blive reguleret således, at forskellige misligheder, der har været til skade for undervisningen, kunne undgås eller formindskes, har direktionen ved behagelig skrivelse af 23. forrige måned indstillet, at der fremtidigt fastsættes følgende regler for antagelse af hjælpelærer ved Karby skole, nemlig 1. at direktionen opslår bestillingen som ledig og besætter den på sædvanlig måde efter indstilling af sognerådet.

2. Hjælpelæreren forpligter sig til i to år at modtage anden privat ansættelse og at fratræde pladsen ved lærer Worms død eller entledigelse uden krav på særligt vederlag af lærer Worm eller hans arvinger. 3. Hans løn ansættes til 250 kr. årligt + bolig og fri station ... på eget an- og tilsvaret at lede kirkesangen, men har iøvrigt ikke noget at gøre med kirkebørgernes førelse. 4. Foranstående regler vil være at bringe i anvendelse ved først indtrædende vacance i hjælpelærerstillingen og senest d. 1. april d. å.

Hvilket man hermed ikke undlader tjenstligen at meddele den

meget ærede skolekommission til behagelig efterretning og videre meddelelse til sognerådet og lærer Worm.

Morsø Herreders provsti d. 26. februar 1822, Nykøbing Mors.

På skoledirektionens vegne,
Cederfeldt de Simonsen.«

Efter at have siddet i embedet nogle år med forskellige hjælpelærere entledigedes P. C. Worm i 1885. Han døde d. 4. sept. 1888. Datteren Kirstine blev gift med faderens eftermand i embedet Fr. Saabye.

Karby Pastorats skoler 1814-1866: I tiden 1814-66 er der kun ansat 1 præst for området Karby-Hvidbjerg-Redsted. Betegnelsen kommune skyder sig ind år 1841, og her var styrelsen benævnt *Sogneforstanderskabet*, der dog snart blev forenklet til sognerådet. En kapellan under Karby fik sæde i Redsted 1866, og 1903 blev kapellaniet ophøjet til sognepræsteembede.

Skolerne, som denne artikel særlig omhandler, kom efterhånden. De tre største faktisk omgående efter lovens ikrafttræden (Karby, Hvidbjerg og Redsted), derefter Næs (1821), Agerø (1826), mens resten sådan set ikke hører under ovennævnte tidsrum: Sindbjerg Friskole (1868), Thissinghus Vinterskole (1891), senere flyttet op som Redsted Vestre (1901) og den gamle nu kaldet Østre Skole, Ørndrup Skole (1890), hvor husmand Søren Bertelsen blev godkendt af provst Cederfeldt de Simonsen.

Da N. E. Wiborg døde i 1851 havde han været lærer i 35 år, men nu kom en tid med skiftende lærere.

Efterfølgeren Peder Chr. Olesen Legind var kun lærer her i 4 år 1850-54. Han døde pludseligt, idet han fik hjernebetændelse, kun 37 år gammel døde han d. 9. aug. 1854. Han efterlod sig enken Marie f. Agerholm, fra Søndbjerg, Thyholm. Der var en søn i ægteskabet.

Peder Pedersen Krogh, f. i Torp Karby sogn 17.1.1827, søn af grd. Peder Svenningsen, dimittend fra Ranum 1847, huslærer på Nannrup, lærer i Nees og kom til Hvidbjerg 18.9.1854, hvor han blev i ti år, gift med Ane Madsen fra

	Ansættelsesår	Afgangsår		
Ole Madsen Schyum	1815	1857	skolelærer	Karby
Peter Christian Worm	1857	1885	do.	do.
Niels Ehler Wiborg	1815	1851	do.	Hvidbjerg
Peder Chr. Olesen Legind	1850	1854 (død)	do.	do.
Peder Pedersen Krogh	1854	1864	do.	do.
Søren Chr. Christensen	1864	1883	do.	do.
Hans Adolf Dilleben	1816	1837	do.	Redsted
Jens Chr. Seerup	1837	1857	do.	do.
Søren Chr. Christensen	1857	1864	do.	do.
Laurs Henriksen	1865	1875	do.	do.

Ballegård, Vejerslev, i ægteskabet var 10 børn.

Biskop P. C. Kiergaard skriver 1859 om skolebygningen i Hvidbjerg: »... skolen er gammel og lav...«. En sådan bemærkning er i virkeligheden en kritik, men om P. P. Krogh skriver han »... underviste særdeles godt, forstandigt og med kristelig ånd...«. Imidlertid flytter han til Hjerik, hvor han bliver sin tid ud. Død 26.4. 1904.

Sognerådet holdt møde angående skolen. Her hedder det: »I sogneforstanderskabets møde den 18. maj 1865 vedtoges det at sammenkalde samtlige ejendomsbesiddere for at høre deres mening om hvorvidt det ønskedes at den ny skole skulle bygges på den nordlige plads ved landevejen«. Protokollen fortæller videre: »... man besluttede at ansøge Ministeriet om at udsætte bygningen af Hvidbjerg skole til 1867, da avlen havde været så ringe, at penge næsten ikke ville kunne fås, såsom hele avlen ville gå med til fodring, ligesom tømmer heller ikke er til at få i Nykøbing«.

Ministeriet tager imidlertid ikke hensyn til de nævnte vanskeligheder. Arbejdet blev påbegyndt i foråret 1866, og allerede d. 13. november s. å. holder sogneforstanderskabet et besigtelsesmøde for at godtage de forskellige håndværkerarbejder. Det bestemtes til lige, at den gamle skoles lille lod skulle mageskiftes med jord af Niels Lynggaards til at complete skoleloden med. Hvidbjerg skolelod blev nu udlagt med 7 tdr. land. Hertil kom 6 tdr. byg årligt + offer og accidenser (regnet til 100 rdl) + kirkesang 20 rdl., skolepenge 30 rdl.

Den gamle skole, som lå ca. 1

km lige i syd skulle sælges ved auktion, og hvad der kom ind skulle gå i skolekassen, såsom pastoratet jo ejede skolen.

Det blev Søren Chr. Christensen fra Redsted, der blev nyderen af den ny skoles herligheder, som det kaldtes i gamle dage. Det er biskop Lind, der skriver 1879: »S. P. Christensen, 15 år i embedet, besad mer end almindelig bibelhistorisk kundskab...«. Her i Hvidbjerg blev han til 1883, da han dør, 57 år gammel.

Danmark har nu passeret krigen 1864, og vi ved, at landesorgen herover gav stødet til visse folkelige bevægelser. F. eks. oprettedes Højskolen i Galtrup af Kr. Kolds elev Poulsen Dal på det tidspunkt. Brugsforeningerne skød frem i provst Sonnes form (Redsted 1868), skytteforeninger dannes o. s. v. Det er blevet sagt, at det var de danske skolelæreres indsats, der lå bag Treårskrigen heldige forløb, og hvis det blot har en smule sandhed i sig, bør vi ære disse gamle folkelivsfædre; deres pionerånd må ikke gå i glemmebogen.

Stjernen

Intet er så gyldent som en stjerne:
Betlehemsstjernen –
et lysende sendebud fra Gud
Hyrderne fulgte det skyndsomt og gerne,
først nu skimtede de livets kærne.
Et lille barn var født
til alles frelse,
til evigheden og til
usikre sinds helse.

Gerda Hegnet Bach.

Af Morsø Sønderherreds Plantages historie

Af P. J. Villumsen

De danske landskaber, sikkert også det meste af det gamle Thisted amt, hvortil Mors hører, har gennem 8-10 årtusinder været dækket af udbredte skove og krat. Omkring år 1800 var landet imidlertid åbent og træløst som 10.000 år før.

Det var ikke ugunstige klimatiske forhold, der var skyld heri, men frem for alt menneskenes udnyttelse af skovene. Allerede stenalderbondens svedjebud med dets afbrænding af store skovstrækninger medførte udpining af jorden, der kun kunne dyrkes i få år. – Denne ødelæggelse blev fulgt op af et umådeholdent forbrug af træ. Træ var energikilde både til opvarmning og til industri (smeltning af glas og myremalm og til teglbrænding og kalkbrænding). – Samtidig brugtes træ til alt, hvor metal ikke var absolut nødvendigt. Skovene kunne vel have opfyldt alle disse krav, hvis de var blevet plejede derefter, men det blev de ikke. Samtidig med den stærke udnyttelse forhindrede man genvæksten af skovene ved at lade kreaturer, geder og heste gå frit omkring og æde alt, hvad der fremkom af planter.

Resultatet blev ødelæggelse af de fleste skove, og på den lettere jord indfandt lyngen sig efterhånden med sin aldannelse. Samtidig opstod mange steder sandflugt, der gjorde ødelæggelsen fuldstændig og forarmede landet helt. – Ufred og krige, hvor man i høj grad brugte »den brændte jords politik«, ødelagde meget af det, som endnu kunne have været reddet.

Disse forarmede landskaber var

således ikke noget naturland. Når omkring halvdelen af det nuværende Viborg amt omkring 1800 var dækket af heder og klitter, skyldtes det alene en ødelæggelse som følge af en letsindig udnyttelse af egnens ressourcer gennem århundreder.

I 1842 hed det i en amtsbeskrivelse over Thisted amt, udarbejdet af provst C. Diørup, om Mors:

»På Mors findes der af uopdyrkede »rå jorder« kun pletter hist og her i sognene mod nord, men derimod i Sønderherred en stor hede, strækkende sig fra Rakkeby mod øst gennem Vejerslev, Ljørslev og Ørding sogne til Lødderup og Nykøbing-egnen. Den opdyrkes mere og mere, hvortil især den nordlige del er ret vel skikket, medens den sydlige del, og især i Sindbjerg og Ljørslev, er skarpere og meget sandig«.

I dag vil man vel knapt rigtig kunne forestille sig det træløse landskab, som det har taget sig ud dengang. Hvor man end stiller sig an i Sønderherred i dag vil horisonten være brudt af plantager og småplantninger. Næsten alle ejendomme er svøbt ind i en lun dyne af lætræer, og mark og læhegn går på kryds og tværs over det landskab, som dengang var mørk og forblæst hede. Over den ringeste og skarpeste dal af heden breder nu Morsø Sønderherreds Plantage sine 350 ha afvekslende gran-fyr-lærk og bøgevoksninger sig og giver hele egnen en helt anden og ny karakter end den, den havde for 135 år siden.

I stedet for den mørke, forblæste hede har vi nu hele den grønne herlighed, der ved sin blotte ekssi-

stens behersker hele egnen og giver mennesker en fornemmelse af lunhed og tryghed.

Begyndelsen til al denne herlighed kan skrives tilbage til en ganske bestemt dato, nemlig den 2. december 1854, da proprietær J. C. Bonne, Lund (nu Gammellund) efter henstilling fra Det Kongelige Landhusholdningsselskab gennem Morsø Landøkonomiske Forening, som han var formand for, udsendte følgende opfordring til Morsøs befolkning:

På given foranledning har Det Kongelige Landhusholdningsselskab opfordret os til så vidt muligt at drage omsorg for træplantning på en del af øens hedestrækninger. Da vi indser det hensigtsmæssige ved træplantningens fremme, dels for at afskære de skadelige vestenvinde og dels for i tiden at afhjælpe den i udsigt værende mangel på brændsel, har vi fundet os beføjet til at foretage indledende skridt i denne henseende. Da vi for tiden ikke har håb om at kunne indføre træplantningen på et større areal, ville vi blot indskrænke os til anlæggelse af en planteskole. Vi har desårsag købt ca. 30 tdr. land af et til træplantningen særdeles vel skikket stykke hede, beliggende ved landevejen vest for Vejerslev kirke, af proprietær Bjerregaard til Sindbjerggaard for 1408 Rdr.; såfremt vi møder den forventede deltagelse. Vi tillader os derfor at indbyde til en aktietegning for anlæggelse af en planteskole på ovennævnte areal, og vi har vedtaget at ansætte hver aktie til 50 Rdl.

Så snart vi haver tegnet så mange aktier, at vi kunne få håb

om foretagendets udførelse, skulle vi indbyde aktiehavere til et møde for at bestemme det videre forløb.

Morsø, den 2. december 1854.

J. C. Bonne. Chr. J. Møller.

Chr. Breinholst. Lars Lynggård.

Det lykkedes at tegne tilstrækkelig mange aktier, og på beundringsværdig kort tid kom man i gang med at indhegne arealet med et jorddige »3 alen vid ved opkastning af en fra hver side 2 alen vid grøft«. Diget blev beplantet med hurtigvoksende pil (senere med popler af forskellig art og med tjørn). Dette bælte skulle danne læ for selve bevoksningen, der påbegyndtes året efter. Samtidig anlagdes planteskolen, som i løbet af få år blev i stand til at levere planter ikke alene til plantagen, men også til mange liebhavere, som ville prøve om det kunne lade sig gøre at skaffe læ mod den stridende vestenvind.

I 1857 kom der gang i selve tilplantningen af arealet. Det år blev der plantet 33.000 planter, mest rødgran med iblanding af skovfyr, østrigsk fyr og lærk og som ammetræer (d. v. s. beskyttende, hurtigvoksende løvtræer, som hugges væk, når bevoksningen er kommet i gang) 14.000 hvid-el.

De følgende år anlagde man planteskolen, byggede plantørbolig og et lille anlæg til brug for møder og udflugter. Grundlovsfesterne i Sindbjerg Plantage, som mange morsingboer endnu erindrer, blev holdt her. Det blev en tradition, der blev holdt i hævd i næsten 100 år lige til begyndelsen af 1950'erne. De blev omsider op-

Plantørboligen i Sindbjerg

givet, da et omrejsende tivoli slog sine teltpæle op umiddelbart udenfor plantagen. Med sine brølede højtalere smeldede det tidens døgnmelodier ud i æteren, så det kunne høres over det halve sogn, og det fik arrangørerne til at opgive møderne her og fortrække til mere rolige omgivelser.

Et foretagende som Sindbjerg Plantage kunne naturligvis ikke klare sig uden økonomisk hjælp udefra, og der tilflød da også plantagen årlige beløb både fra stat, amt og kommune, men de var ikke store, og man har indtryk af, at økonomien tit var noget trykket.

Men trods alle genvordigheder gik det dog fremad efter de lagte planer, og i begyndelsen af 60'erne var hele arealet beplantet. Desværre viste det sig, at rødgranerne ikke rigtig kunne stå for blæsten, når de blev så store, at de kom op i vinden, medens både skovfyr og østrigsk fyr klarede sig hæderligt. Derfor brugte man disse træarter til at efterplante med, hvor rødgranerne havde svigtet. Ganske enkelte af disse gamle fyr står endnu, men i de sidste 10 år er mange af dem gået til, så det må forudses, at der snart ikke er flere tilbage. Nogle bøg, som man ligeledes plantede efter med, klarede sig fint og ses den dag i dag i den vestlige del af plantagen, hvor man stadig nyder godt af deres

evne til at bryde vinden og give læ til omgivelserne.

I den urolige tid omkring 1864 var det, som om arbejdet gik lidt i stå. Staten havde andet at tænke på end at yde tilskud til foretagender som Sindbjerg Plantage og lignende; statsstøtten udeblev, og den manglende erfaring i den slags arbejde viste sig først rigtig nu. Alle planter var sikkert ikke lige heldigt valgt, og det gav sig udslag i stagnation i væksten. Det vides vist ikke, hvor de anvendte planter stammede fra, og da der kan være stor forskel på den dyrkningsmæssige værdi på træer af samme art, men af forskellig afstamning, kan det jo være grunden til, at det hele kom til at se noget sørgeligt ud.

Efter krigen stiftedes Det Danske Hedeselskab, og E. Dalgas rejste land og rige rundt for at agitere for plantningssagen. Han kom også til Mors, og i breve fra en rejse, han foretog i sommeren 1869, fandt han på Mors den lille Sindbjerg Plantage så forsømt, at det var »en skandale«, og han helmede ikke, før han fik byfogeden og apotekeren i Nykøbing, der begge var aktionærer, til at se på det og love, at der skulle plantes bjergfyr mellem granerne. (Samtidig fik han fra ejeren af Højriis tilsagn om, at denne ville tilplante sin hede og så vidt muligt anlægge en planteskole til eget brug).

Det lader til, at kuren har virket tilfredsstillende. – Plantagen groede efter nogle års stilstand godt til, og efterhånden begyndte der at komme beskedne indtægter i form af juletræer og udhugst samt fra planteskolen, planter af forskellig art til interesserede, der ønskede at få tilplantet nogle af deres ringeste arealer. Dette skete mest gennem Morsø Plantningsforening. I 1882 lejede man planteskolen ud til denne forening, og dennes plantør fik plantørboligen til rådighed.

Da Sindbjerg Plantage var 25 år gammel og var blevet en pæn, lille skov, skete der noget, der skabte en helt ny udvikling i plantningssagen, idet der i Morsø Folkeblad den 21. november 1890 stod følgende meddelelse om et nyt plantningsprojekt, der var under opsejling:

»Et stort plantningsforetagende.

Mellem Outrup, Rakkeby og Sindbjerg ligger en stor hedestrækning, for størstedelen skarp sandjord, som ikke særlig egner sig til opdyrkning. Der henligger således et areal af 6 millioner kvadratalen, kun bevokset med lyng og altså uden at være til videre nytte. Men efter hvad Hedeselskabet har udrettet andetsteds vil der ikke være tvivl om, at der på denne hedestrækning må kunne plantes træer, så der engang, måske allerede inden et halvt århundrede, kan komme til at stå en frodig skov, hvor der nu kun findes den golde hede. En sådan skov ville få en uberegnelig værdi for Mors, thi ikke blot ville den kunne afgive en mængde værdifuldt gavntræ og brændsel, men den vil kunne udøve en sådan indflydelse på vort vejrlig, at denne skov kan blive langt mere værd end de træer, der kan gro på heden.

Nu har der dannet sig et selskab med borgmester Hansen i spidsen, som vil virke for beplantning af heden. Vi hilser denne virksomhed med stor glæde, og vi vil opfordre vore læsere til at møde talrigt i Vils Kro den ottende december, da der vil blive holdt et møde om denne sag. Selv om man ikke vil være med til selve foretagendet, er vi dog overbevi-

ste om, at ingen vil fortryde, at de giver møde, thi oberstløjtnant Dalgas, som vil holde et foredrag om dette, er en så livlig og fornøjelig taler, at man ikke træffer mange, der i det stykke overgår ham«.

Det var her på mødet i Vils, at Dalgas udtalte, at den hede, man havde på Mors, ikke var hedejord, men hvedejord, idet han sammenlignede med de albundne heder i Midtjylland, hvor vækstvilkårene bortset fra blæsten var langt barskere end her.

Hvad enten det nu var »medbragt interesse«, eller det var Dalgas' overtalelsesevne, som siges at have været formidabel, der gjorde udslaget, så blev resultatet, at A/S Morsø Sønderherreds Plantage blev en realitet, og som det var sket 25 år tidligere i Sindbjerg Plantage kom man meget hurtigt i gang med de praktiske arbejder. Arealet blev frigjort til plantning, ved at ejerne af hedeskifterne overlod dem til aktieselskabet mod aktier i plantagen alt efter vurdering af de enkelte stykker. Desuden købte man enkelte arealer til afrunding, ligesom man købte en lille ejendom til brug for skovfogeden. 35 tdr. land kostede dengang 3500 kr., og et hus der blev bygget til tjenestebolig løb op i den store sum af 4500 kr. (Der er sket et og andet i prisudviklingen siden da!) Hele arealet udgjorde i 1895 godt 550 tdr. land.

I 1893 begyndte man plantningen, og nu gik det stærkt. Bortset fra de første 3 år blev der tilplantet ca. 50 tdr. land om året således, at der i 1905 kun manglede 10-15 tdr. land af det allerringeste.

Den 2. juli 1905 afholdtes en plantningsfest, som vandt stor tilslutning.

Mellem kl. 2 og 3 (14 og 15) så det lidt truende ud i vejret. Tordenen rullede, og det så stærkt ud til regn. Dette har sikkert holdt en del mennesker tilbage fra at deltage i vogntoget gennem Outrup Plantage (Morsø Sønderherreds Plantage), som udgik ved halvfiretiden, og da talte mellem 60 og 70 vogne. Flere sluttede sig siden til, så da toget kom tilbage til Sindbjerg Plantage var der mellem 80 og 100.

Tordenen var trukket over mod Salling. Der faldt nogle dråber regn i Sindbjerg, men næppe så meget, at det kunne binde støvet. Det blev et dejligt vejr, og mange strømmede til den smukke plantage. Under mødet var der op mod 1000 mennesker på festpladsen foruden dem, der færdedes inde i skoven.

I sin beretning rettede bestyrelsens formand, herredsfoged Hanssen, først blikket mod det, der var sket i de forgangne 15 år. Han sagde bl. a.: Det første vi måtte sørge for var at få en planteskole. I 1893 kunne vi begynde med plantningen, og hvert år siden er der plantet et stort stykke, så der kun manglede 10-15 tdr. land. – Plantagen er senere udvidet, dels ved køb dels ved, at Sindbjerg Plantage fra 1. januar 1901 er indlemmet i den. Nu omfatter Morsø Sønderherreds Plantage ialt 622 tdr. land, hvoraf 90 tdr. land ikke er tilplantet.

Efter at flere aktionærer havde haft ordet og på forskellig vis givet udtryk for deres tilfredshed med det udførte arbejde sluttede mødet, og folk spredtes i den smukke plantage. Her havde bestyrelsesmedlem Chr. Kusk på et højt punkt ladet opføre et udsigtstårn, hvorfra der var en henrivende udsigt over omegnen, og ved siden af tårnet var der rejst en flagstang, 18 alen høj (ca. 12 meter). Alt tømmeret var fra plantagen selv.

Ved de følgende års generalforsamlings beretninger kom man væsentligst ind på, hvad der var udført i årets løb, og af disse beretninger kan man se, at arbejdet stadig skred planmæssigt fremad med plantning, anlæg af veje og pleje af de førstplantede kulturer.

Ved generalforsamlingen i 1911 hedder det bl. a. om arbejdsåret 1910, altså 20 år efter plantagens oprettelse:

»I gamle dage var Mors en skovrig ø, men i 1500-tallet forfaldt skovene, en del afbrændtes under tysker- og svenskekrigene, en del ophuggedes til brændsel og gavntømmer, og omkring 1800 var øen næsten raseret for træer med undtagelse af noget forkrøbet krat ved Højriis og Gammel-

lund. Haver var der så godt som heller ingen af; ved bøndergårdene indskrænkede det sig til kålhaver, hvor et dige måtte gøre det ud for lætræer.

Interessen for plantningen har de sidste 20 år taget kendelig vækst og har ændret hele øens udseende. For 20 år siden så man ikke de haver ved gårdene, som man nu ser overalt, og som giver øen et så livligt og smukt udseende. Det var kun præstegårdene og proprietærgårdene, der tidligere flottede sig med haver. Nu er der måske ikke den landsdel i Danmark, hvor man ser flere og større haver end her på Mors. I den henseende har befolkningen vist sig både lærenemme og hurtige i vendingen. Markhegn var også omtrent ukendte for 20 år siden. Derimod har man endnu kun i ringe grad lagt sig efter alléplantning. Og dog, hvor ville en allé langs øens 3 hovedlandeveje tage sig herligt ud og gøre færdslen ad dem behagelig under den megen blæst, som hersker heroppe næsten til enhver tid. Men det kommer nok! (Det kom ikke!).

Morsø Sønderherreds Plantage er dronningen blandt alle øens plantager. Den har det største areal. Ingen af de øvrige er så store. Næst efter kommer Højriis skov med tilliggende plantager, der spænder over ca. 300 tdr. land. Herefter Legind Bjerge, hvortil hører ca. 200 tdr. land, derpå Ejstrup plantage med 70 tdr. land og Nykøbing plantage med 50 tdr. land. Hertil kommer så en række mindre, private plantager. Øens samlede plantageareal bliver således ca. 1600 tdr. land, en ret anseelig plet i forhold til øens størrelse.

Midt i den sydlige del af Morsø Sønderherreds Plantage ligger et areal på et par tønder land, hvor der i gammel tid er gravet tørv. De svovlholdige tørv har sikkert ikke været noget behageligt brændsel, men man har altså kunnet klare sig med det engang. På læggepladserne omkring tørvegravene har det ikke været muligt at få noget til at gro, bortset fra lyng, porse og revling, men det åbne stykke land midt i plantagen danner en charmerende kon-

trast til de omgivende granbevoksninger. Her foreslog man ved generalforsamlingen i 1915 at lade de gamle tørvegrave rense og udbyde for at skabe et idyllisk skovsøparti. Den iøvrigt tiltalende plan blev dog aldrig ført ud i livet. Under verdenskrigen var der andre arbejder, der fik fortrinsret, og senere blev økonomien så anstrengt, at man måtte udskyde det til bedre tider.

Den første verdenskrig skabte forøvrigt flere problemer. Med en lille omskrivning af det gamle vrøvleordsprog: »Når nødden er størst, er nøddeknekkeren for lille« til »Når brændselnøden er størst, er plantagen for lille« har vi fået problemet frem. Det var fremskaffelsen af brændsel i krigsårene, da der var lukket for tilførsel af kul fra de krigsførende lande, der før krigen havde forsynet os.

Man huggede alt det brændsel, man kunne pine ud af plantagen uden at gøre skade på bevoksningerne – også mere, end man ville gøre under normale forhold – men det var alligevel ikke nok. Når man sidder op ad en kold kakkelovn og fryser, må man jo finde en at lade sin surhed gå ud over, og hvad er da mere nærliggende end at skælde ud på de folk, som bestyrer en plantage, hvor der er »træ nok« (underforstået: nok til at jeg kan få en pind i kakkelloven). I 1916 var der i Morsø Folkeblad en lille debat om disse forhold. En mand havde forgæves prøvet at købe noget udhugst hos skovfoged Jens Mark, men havde fået afslag, da bestyrelsen havde lovet det forhåndenværende udhugst til Lødderup Mejeri, der som følge af kulmangel var gået over til at fyre med udhugst (kvas). Dette syntes vedkommende var mindre honnet af bestyrelsen, så meget mere som det var omegnens folk, der havde lagt både jord, penge og arbejde til, da plantagen blev oprettet. Skovridder Bruun, der på det tidspunkt var leder af plantagerne i Thisted amt, svarede, at der havde været meget lidt efterspørgsel efter den omtalte vare, og at man derfor havde aftalt med mejeriet om at

aftage det, og en sådan aftale måtte naturligvis overholdes.

Brevskriveren var dog ikke tilfreds med dette svar og efter nogle betragtninger over ejerforhold og aktionærernes indflydelse på ledelsen af plantagen, foreslog han, at der blev indkaldt til en ekstraordinær generalforsamling med brændselsforsyningen som eneste punkt på dagsordenen.

Denne generalforsamling blev dog ikke afholdt, og man klarede sig igennem, til tiderne igen blev lettere brændselsmæssigt set.

Ved nærmere studium af regnskaberne fra disse år viser det sig, at det var relativt meget brændsel, der blev hugget. Den betydning for øens forsyning med brændsel, som blev så stærkt fremhævet ved stiftelsen, kom i fuldt omfang til at slå til. Omfanget af hugsten fremgår bedst af, at der til tider var over 100 mand beskæftiget med skovhugst. Alene til brændselsnævnet blev der i hvert af årene 1917 og 1918 leveret 800 læs udhugst. Da hugsten blev foretaget på halv part, vil det sige, at andre 800 læs kom skovhuggerne til gode.

Et af resultaterne af de omfattende hugster i krigsårene og de nærmest følgende år var, at plantagen begyndte at give udbytte til aktionærerne. Fra 1917 til og med 1925 udbetaltes årligt 4 %; men derefter ophørte udbetalingen af udbytte i nogle år, fordi faldende kulpriser medførte, at brænde næsten var helt usælgelig, og priserne på gavntræ på grund af udenlandsk konkurrence så små, at hugsterne ikke kunne gennemføres så kraftigt og med så stort nettoudbytte, at de kunne dække udgifterne til kulturer, skatter, veje, lønninger o. s. v.

Arbejdet i den frodige plantage gik derfor omtrent i stå til stor skade for sundhedstilstanden – navnlig i bjergfyrbbevoksningerne.

For at forbedre forholdene mellem indtægter og udgifter vedtog bestyrelsen i 1927, at der skulle hugges noget mere end forhen. Og det gjorde man så. Men afsætningen af de skovede effekter voldte stadig vanskeligheder. Man prøvede at holde skovauktioner, som

på det tidspunkt var en meget brugt fremgangsmåde i gamle skovegne, men det gik ikke. Ved en annonsekampagne i 1930 gik det betydeligt bedre. Der var dog kun mådelig gang i omsætningen trods alle mulige forsøg på at forcere salget. Først hen imod slutningen af trediverne, da landbrugskrisen var kommet lidt på afstand, var hugsten og afsætningen blevet afpasset således efter hinanden, at der var balance i tingene.

Så udbrød 2. verdenskrig og vendte op og ned på alle forestillinger igen. Forholdene fra 1. verdenskrig gentog sig, og man kunne igen ikke skaffe træ nok. Den noget forcerede hugst, der var blevet gennemført i årene før krigen, blev brugt som beregningsgrundlag af plighugsterne, som staten pålagde alle skovejere, og det betød, at man i Morsø Sønderherreds Plantage måtte sætte tempoet endnu mere op. Heldigvis klaredes også det, uden der skete varige skader, men her og der så der vel nok lidt forpusket ud.

Under krigen kunne alt laves i penge, selv revlengeris blev plukket og afsat til en børstefabrik i Skive med udmærket fortjeneste.

Det skovede træ blev udnyttet næsten 100 %. Stammerne blev til bygningstømmer eller rummetertræ, grenene til kvasbunker, og rødderne til stødbrænde, som ikke mindst Jernstøberiet i Nykøbing var meget glad for. Med visse indskrænkninger var salget af gavntre frit, dog til de af staten fastsatte maksimalpriser, medens brændeeffekterne blev fordelt af de kommunale brændselsnævn efter et system, der var en kilde til megen undren. Der var mange eksempler på, at folk, der boede umiddelbart op ad plantagen her, måtte køre til Dover Plantage i Thy for at få deres brændselsration, medens andre, i Nees eller Karby, altså ikke langt fra færgen, måtte køre til Morsø Sønderherreds Plantage for at hente brænde.

Når der var udlevering til brændselsnævnene, holdt der lange køer af køretøjer i timevis for at komme til at få deres udleveringssedler hos skovfoged Johan-

sen, som af og til måtte tale »med store bogstaver« til mængden for overhovedet at få så megen plads omkring sig, at han kunne komme til at skrive. Når endelig man havde fået sin kvasbunke eller rummeter anvist, var det om at holde vagt ved den, til køretøjet kunne komme frem til den i trængslen, for ellers kunne man nemt risikere, at en anden havde fundet den bedre end den, denne selv havde fået anvist, og fjernet den. Når dagen var endt, var der altid nogen, der på skændig vis var blevet snydt, men skovfoged Johansen havde som regel forudset dette og sørget for, at der var nogle bunker i reserve så alle kunne få, hvad de havde fået lovning på.

Disse tilstande varede lige til 1951, da brændslet blev givet frit, og i løbet af få år derefter faldt efterspørgslen efter dansk brændsel igen ned til det stade, det havde haft før krigen. Men mange, der har været med til disse udleveringer af brændsel mindes endnu de lange køer (der ikke blev kortere med årene) med en vis fornøjelse, hvor alvorligt det end var, da det skete.

I 1955 blev der igen fest i Sindbjerg Plantage. Man fejrede 100 årsdagen for oprettelsen af plantningsforetagendet. 400 mennesker, aktionærer, arbejdere og større kunder blev indbudt til middag i det grønne. Et stort telt var stillet op, og efter den festlige middag (forloren skildpadde, rigelig salt), hvor man i adskillige taler mindedes de mænd, der fra starten, ved deres ihærdighed og tro på projektets levedygtighed, havde gjort det muligt at gennemføre det. – Formanden, proprietær Bertel Overgaard, bragte en tak til alle, der havde med arbejdet at gøre, og skovridder C. F. Jensen gennemgik i store træk plantagens historie.

Efter en tur rundt i plantagen, der i det behagelige julivejr tog sig ekstra godt ud, blev der spillet op til dans, og der blev danset lige til de små timer begyndte at blive store igen.

Siden 1950 er næsten alle de oprindelige kulturer blevet afløst af en 2. generation, mest af ædelgran

med hjælpetræer af lærk, hvor det findes fornødent, eller ved lysstilling af den første generation, hvor det kan lade sig gøre. Alle bjergfyrbevoksninger i den vestlige del af plantagen er nu blevet rødgranbevoksninger med iblanding af ædelgran og på særligt egnede pletter er plantet Abies Grandis, en meget hurtigt voksende ædelgranart, som kan opnå meget store dimensioner.

Langs vejene og flere steder inde i plantagen er plantet eg, bøg og birk, dels af æstetiske hensyn, men også for at nedsætte faren for at en eventuel brand skal kunne brede sig alt for uhammet.

I de godt 120 år, der er gået, siden de første planter blev plantet, har der heldigvis (bank under bordet) kun 5 gange været optræk til skovbrand, og hver gang er det lykkedes at nedkæmpe ilden, før den fik for godt fat. Den alvorligste brand var i 1948, da et par tønder land ung rødgrankultur blev raseret, til alt held i nærheden af en lille sø, hvorfra vand til slukningen meget bekvemt kunne hentes. De andre nåede ikke at udvikle sig, før de blev opdaget og kunne nedkæmpes uden noget større opbud af brandslukningsmateriel. De var alle opstået ved uforsigtighed, og det viser, at vi til enhver tid skal være på vagt. Et år som i år (1975) har jo tilfulde vist, at det kan blive en meget alvorlig affære.

Orkanagtige storme har raseret over plantagen og har bragt kludder i hugst og tilplantningsplaner. Allerede i 1920 væltede en masse træ om i Sindbjerg Plantage, og i 1933-34 skete det samme i Morsø Sønderherreds Plantage. Det værste stormfald skete dog den 11. februar 1952, da 10 års hugst af modent tømmer på få timer blev væltet om rundt om i plantagen. Der gik 4-5 måneder før vi havde arbejdet os igennem tømmerdyngerne, til trods for at 30 mand var i fuld gang hele tiden. Det gav en mængde uforudset kulturarbejde, og da stormen havde hærget en mængde plantager rundt om i Jylland, og efterspørgslen efter planter derfor var unormalt stor, måtte vi rette vore planteindkøb noget ind efter de forhåndenværende

tilbud, hvilket ikke altid er heldigt. Således skover vi i disse år en masse lærk fra dengang. Lærk, som i den alder ikke er særlig værdifulde.

På et stykke opdyrket hede, lagt til plantagen i 1947, plantedes i løbet af de følgende 6 år omkring 250.000 rødgran, hvidgran og ædelgran beregnet til juletræer. Det lykkedes godt, og den første, vi solgte til, mødte en oktoberdag i 1954 op i en salig brandert og sutsko for at se på varerne. Han travede de våde graner igennem på kryds og tværs og var yderst tilfreds med, hvad vi kunne tilbyde. Da vi havde aftalt pris og tid for leveringen, sagde jeg, at der ikke ville blive hugget et eneste træ, før pengene lå på bordet. »Det er godt, kammerat,« sagde han og rev tegnebogen frem. »Skriv en kvittering, så er den sk... slået«. Det er den letteste juletræshandel, jeg nogensinde har været med til.

Inden disse træer blev for store til juletræer, blev der solgt for over 100.000 kr., et stort beløb dengang.

Siden er der plantet flere permanente kulturer med juletræer, nu fortrinsvis med Normansgran, og disse kulturer indgår nu som en meget vigtig del af den årlige omsætning.

Et savværk, som blev oprettet i 1963, klarede sig i en del år fint. Men utidssvarende, som det var, kunne det ikke i længden konkurrere med de store, fuldautomatiserede savværker, der dukkede op i de store byggeår. Savværket består endnu, men betjener kun kunder, der vil have deres eget træ skåret op.

Og så er vi ved at nærme os slutningen på den 120-årige historie. Mange flere ting kunne være taget med, men alene pladsen forhindrer dette. Kun få personer er nævnt; skulle de alle være med, ville dette personregister fylde en hel spalte ekstra, og en sådan opremsning var da heller ikke hensigten med denne artikel. Den er nærmest ment som en slags kærlighedserklæring til det landskab, hvis historie vi nu i store træk har fulgt gennem de forgangne 120 år.

Og derfor elsker jeg verden...

Af N. E. Vestergaard Hansen

*Har du prøvet at slide, så
knoglerne sa' nej
til at slæbe dig en meter,
det har jeg.
Hudløs af træthed har jeg
smidt mig på en mole,
hvor jeg svor, jeg ville blive
lærer ved en skole.
(Nis Petersen).*

I maj 1912 kom jeg som ti-årig til sognefogdens i Tødsø, hvor jeg skulle være tjenestedreng. Jeg kom papirløs, jeg havde intet flyttebevis fra skolen, da jeg skulle blive ved at gå i skole i Elsø, hvor jeg var fra. Det var heller ikke meget længere end til Tødsø skole, og fra Overgård i Elsø kunne jeg følges med Johannes Overgaard, som var tjenestedreng der. Jeg havde heller ingen skudsmålsbog, det forlangtes ikke, før man var konfirmeret. Men ved hver flyttedag så jeg rykind af unge, der kom for at få skrevet i deres skudsmålsbøger af sognefogden. Der skulle skrives i dem både ved fraflytning og tilflytning til sognet.

Jeg har aldrig haft en skudsmålsbog for mig selv, men jeg er i besiddelse af en, der er købt i N. Søndergaards boghandel, Nykøbing 1911. På første side står trykt: Pris 20 øre indbunden. Det ser ud til, at der er rød lak for lige så mange penge i provst Vilhelm Hansens stempel. Bogen begynder med en del paragraffer fra en lov, der er givet i justitsministeriet i 1880. Den strengeste af dem er § 9, som jeg tillader mig at citere: Den som udriver blade af sin skudsmålsbog eller forsætligt gør noget i samme ulæseligt, bør bøde fra 10 til 20 kroner, eller

straffes med simpelt fængsel i indtil 8 dage eller fængsel på vand og brød i indtil 3 dage.

På den tid så vi ofte rejsende svende, der gik til fods mellem Nykøbing og Thisted. De havde for skik at gå ind på gårdene og bede om en skilling på rejsen, men når de kom ind, hvor jeg tjente, og så sognefogedskiltet på væggen, nøjedes de med at bede om en tår drikkevand. Sognefogden bad alligevel om at se deres papirer. Jeg ved ikke, hvad det var for papirer, han kunne forlange at få at se, men nogle lagde et dokument frem, andre havde bare en skudsmålsbog, havde de så forsømt at få skrevet i den, fik de en påmindelse om at få det ordnet.

Dengang var der ikke så mange der fik deres pension (djer gue allers) eller fik socialhjælp (den fri fattehjælp) som nu, eller også de fik for lidt, for man kunne undertiden se, at en kone gik fra dør til dør med en pose eller en kurv på armen for at bede om et bid brød i Guds navn. Der var en man kaldte Fladekonen, hende husker jeg især, fordi min husbond engang spurgte hende, om de ikke var så velhavende i Flade, at hun ikke behøvede at gå helt til Tødsø. Derpå svarede hun: »Du er såmænd ikke så slem, bitte Viggo, kan du huske, dengang du gav mig en halv sigtekage?« Jeg var utilfreds med, at hun kaldte ham bitte, han var gammel garder.

I karlekammeret var der kun een seng, så jeg skulle sove hos karlen om natten, heldigvis var han min bror. Jeg syntes, vi kom tidligt op om morgenen, men vi

sov til middag til klokken to, derefter gik vi ind for at drikke kaffe. Men når vi havde Lomborg fra Erslev på dagleje, fik han sin middagsøvn hos os, så var der ikke plads til mig i sengen. Når det var varmt i vejret, ville jeg også hellere ned til mergelgravene end sove til middag.

Der var to mergelgrave vest for gården. De var omkransede med pilebuske, og i vandet var der åkander, dunhamre og karudser. Men jeg var den eneste, der vidste, at der engang hver middag dukkede en krokodille med takket rygfinne op til vandoverfladen ude midt i den nordligste mergelgrav. Det var først på seminariet, jeg hørte navnet salamander.

En middag lå jeg i høet i laden. Der sov jeg godt, og jeg vågnede først, da Lomborg begyndte at tærsk rug med en plejl på logulvet, så lod jeg mig glide ned. Heldigvis kom jeg ind i gårdens rytme igen i løbet af eftermiddagen. Men jeg havde ikke fået drøvtid-dagskaffe, og det er jeg aldrig kommet over. Jeg har drukket meget kaffe siden, men jeg er stadig en kop bagefter. Da jeg spurg-

te min bror, hvorfor han ikke havde kaldt på mig, sagde han, at der ikke blev tid. Men sagen var, at han var så genert, at han ikke turde risikere, at Lomborg eller Viggo Hyldig skulle spørge, hvad han ville over i laden efter.

Syd for, hvor fabrikken »Eran møbler« nu ligger, var der kær, da jeg var i Tødsø. Der brændte vi et sankthansblus, som der gik røg af flere måneder efter. Der gik ild i nogle tørre græstørv, som lå oven i en tildækket drængroft, og ilden bredte sig ned i tørvejorden, hvor gløderne holdt sig det meste af sommeren. Viggo Hyldig påtalte det ikke, han var af få ord og hængte sig ikke ved småting. Men Hans Trælborg prøvede at forskrække os, han sagde at min bror kunne komme i arrest for ildpåsættelse. Jeg var for ung til fængselsstraf, så jeg kunne nøjes med at få prygl på rådhuset. Det behøvede jeg nu ikke at være bange for, da rotting var afskaffet i 1911.

Pryglestraf havde nok været almindelig engang. I min hjemegn var der en mand, man sagde om, at han havde fået rotting som ung.

Og i sommerteatret i Nykøbing sang man i en revyvisse:

»I fængsel
med længsel
jeg ventede' på min dom.
Men så en da' de sa',
jeg skulle rotting ha'.
De tog mig
og slog mig
på den, jeg sidder på o. s. v.«

Jeg kan også huske, at der var en pige i skolen, vi havde givet et øgenavn, som hun gik under, indtil hun en dag forkyndte for os, at hendes mor havde sagt, at hvis vi blev ved at kalde hende sådan, kunne vi komme til Nykøbing og få kliken. Så holdt vi op, for det var før 1911.

En formiddag i maj 1912 stod drengene fra El sø skole på gymnastikpladsen. Vi havde delt os i to hold og skulle lige til at begynde at slås, da degnens to sønner kom cyklende i stærk fart hjem fra realskole i Nykøbing. Idet de svingede ind i skolegården, råbte de: »Kongen er død! Kongen er død!« De råbte det een gang hver. Vi stod lidt betuttede, som om vi tænkte på, hvad der var at gøre ved det, indtil Søren Smeds tjene-

stedreng (Brigadér P. Vester-gaard, Frelsens Hær) sagde: »Ja, men er kongen død, så lad os tage en kamp for ham«. Og så sprang han på ryggen af Mikkel Kjeldes tjenestedreng (Aksel Overgaard). Det var startsignal, og snart var slagsmålet i fuld gang.

Om sommeren var vi kun i skole onsdag og lørdag formiddage. Det var nogle underlige dage med morgen to gange. Først een morgen i Tødsø med arbejde i gammelt tøj – og så morgen igen i El sø i skoletøj. Under morgenandagten stod jeg sommetider og tænkte: »Nu er de i marken i Tødsø. Hvem mon der så flytter køerne og trækker dem ind, før de bliver plaget af bremses. Det går nok så som så, når jeg ikke er til stede«.

Vi begyndte skolen klokken syv og fik fri klokken elleve, så jeg kunne sagtens gå til Tødsø til middag. Dengang havde man hverken radio eller telefon på landet, og avisen fik man først dagen efter, den var trykt. Men den omtalte dag om middagen kunne jeg så berette for sognefogedens husstand, at kong Frederik den Ottende var død.

Så blev kronprinsen, der var kendt for sin høje vækst, konge under navnet Christian den Tiende. Da det truede med krig to år efter, skrev man i bladene, at vi havde en ung konge. Nu kunne han have været over hundrede år.

I El sø skole havde vi ikke sommerferie, men vi havde høstferie fra først i august til hen i september. En fredag nat lige før høstferien i 1914 vågnede vi ved, at karlekammeret blev oplyst af billygter. Vi havde før set biler på Vildsund landevej, men nu var der kommet en ind i gården. Vi kravlede hen til vinduet, som var ved fodenden af sengen, for at se, hvordan automobilens kunne få vendt. Den var nær ved at køre på »æ kjell'«. Sovekammervinduet blev lukket op, og en herre gik derhen og råbte: »Er lægdsmanden til stede? Mobilisering, værsgod!«. Og så kørte de igen. Så måtte min husbond rundt i Tødsø og Bjørndrup og Vodstrup om nat-

ten med indkaldelsesordrer såvel til ungarke som til unge bosiddende landmænd. Det samme gentog sig lørdag aften, men det var før, vi var gået i seng. Om søndagen lidt over middag kom der bud efter årgang 1911, så vidste jeg, at min bror, som havde plads i Solbjerg, også skulle af sted.

Han havde ikke fået sine papirer fraflyttet lægdsrullen i El sø, derfor kom hans pas til mine forældre. Så måtte min storesøster ud søndag eftermiddag for at prøve at finde ham, hvilket også lykkedes. Min mor fortalte siden, at de ikke kunne få nattero den følgende nat, for min søster kom gang på gang ind i soveværelset og spurgte grædende: »Hvor langt tror I nu, Hans er?« Han lå i Nykøbing og sov. Han var kommet for sent til færgen.

Onsdag formiddag, da vi sad i El sø skole, og den gående post fra Nykøbing havde været der, holdt fru Nielsen en plakat op for en af skolestuens ruder. På plakaten stod: »England har erklæret Tyskland krig!« Vi så alle derhen. Jeg vidste, at det var en løbeseddelt, for sådan en var der også kommet, dengang Balotti var blevet fanget. Lidt efter bad lærer Nielsen os tage sangbøgerne frem. Og så sang vi efter Rasmussen og Lidemarks lille røde sangbog: »Når tysken sin tørstige gang rider til vands i Viborgs sø«, »Det var en sommermorgen«, og »Påskeklokken kimed' mildt«. Og så gik vi hjem.

I min skoletid gik den dansk-tyske grænse lige syd for Kolding og Ribe, hvad der stadig var en forsmældelse for landet.

Nogle uger efter, da jeg lige havde fået køerne ind, og vi var på vej ind for at spise nadver, stod der en soldat i fuld uniform på gårdspladsen. Det var Peder Balle. Han havde sammen med nogle andre soldater fra Mors, der lå i Aalborg, lejet bil hjem på søndagsorlov. Vi var betaget ved synet af ham. Jeg ville gerne have nydt det noget længere, men livet måtte jo leves, derfor gik vi ind for at få noget at leve af hos konen i gården. Hun modtog os med

bekymret mine og sagde med følelse: »Så fik vi se en soldat«. Enhver havde medlidenhed med det indkaldte mandskab.

I 1915 begyndte jeg at gå til konfirmationsforberedelse, da jeg havde udtjent min plads novemberdag. Jeg havde været der fire somre i træk, om vinteren var jeg hjemme for at gå i skole. Den første sommer fik jeg 35 kroner, men lønnen steg med fem kroner hver sommer, så nu skulle jeg have 50 kroner. Da vi var inde at drikke kaffe, før jeg skulle af sted, holdt min madmor følgende lille afskedstale: »Ja, vi vil jo nok komme til at længes efter dig – men det gør jo heller ikke noget, bare du må få det godt – og det får du jo nok – hvis du vil være skikkelig«. Så blev der en pause. Mon man ventede på, at jeg ville give et løfte? Det fik de ikke.

På vej ud traf jeg min husbond i bryggerset. Han afregnede med mig. Derefter gav han mig en femkroneseddelt og sagde: »Du har været en flink dreng«. Hvilken rigdom! De fem kroner var mine egne. Ellers fik min far min løn ubeskåret til hjælp til mit tøj og til kost om vinteren. Og det stod begge parter sig godt ved.

Da jeg skulle begynde at gå til præst, sagde min broderlige medtjener: »Når du så bliver konfirmeret, skal du jo nok fæstes for et helt år ad gangen«. Jeg syntes, det lød lidt skadefro, så jeg lod ligeglad og sagde: »Det kan være, det bliver skønnere endnu«. Men det var chokerende, for den tanke havde jeg ikke haft før. Så skulle jeg aldrig mere hjem til vinter og gå i skole med tørt halm i træskoene – i hvert fald fra morgenen af, og så skulle jeg ikke mere holde jul sammen med mine mindre søskende. Nu var min bedste tid forbi – da så godt som, og jeg var endda så ung.

Verden var hård, og nu stod den oven i købet i brand. Pastor Nørfelt trøstede os fra Lukas 21: »Ræddes ikke, hvis I hører krigsrygter, thi det skal ske. Folk skal rejse sig imod folk og land imod land o. s. v.«. Det må dog bemærkes, at undervisningen, vi fik hos præsten, der dengang endnu ikke var fyldt tredive år, ellers ikke

var dyster eller kedelig, men meget opbyggelig.

Og det blev skønnere – mod forventning. Havde jeg vidst som dreng, hvad livet havde at byde på, ville jeg aldrig have været bekymret for at blive voksen, selv om jeg undertiden skulle arbejde hårdt for at tjene til livets ophold. »Og derfor elsker jeg verden trods al dens nød og strid«, som H. V. Kaalund skriver i digtet: »Den brogede verden«. I sangbøgerne findes ikke alle vers fra digtet. I et, som er udeladt, hævdes, at arbejdet også kan være til velsignelse:

»Forbandelsen, som fra Gud
Herren lød,
da Edens Have blev lukket:
»I dit ansigts sved skal du
æde dit brød!«
kan bære velsignelsens frugt«.

Når jeg har fortalt om min drengetid, er det på ingen måde for at vække medlidenhed. Jeg er taknemmelig for, at min barndom var, som den var. Og jeg har altid kunnet se, at tjenestedrengene levede en sund tilværelse.

Folkestuesnak og karlekammer-snak er to ord, som tit bliver misbrugt, ved at man bruger dem i overført betydning. En af mine medtjenere sagde engang, at vi ikke skulle have folkestuesnak. – Det var der ikke megen logik i, da det var sagt i folkestuen, og meningen var jo ikke, at vi ikke måtte åbne munden. Der findes psykologer, som anbefaler seksualundervisning i børneskolen og begrunder det med, at så er børnene rustet mod karlekammersnak. Det er ikke alle pædagoger og psykologer, der kender karlekammersnak, men jeg har levet i karlekammerne i femten år. Da karlekammerne var beboet i min tid, var snakken noget lignende som: »De to heste går ikke så godt i spand sammen som de andre to«. Eller: »Mon vi kan blive færdige i roerne til dyrskuedag?«. Snakken var dog ikke altid så jordbunden. Man drøftede dans og musik og dansemusik: brødrene Jerne contra Otto Overgaard med Brusgaard eller Bak. Vi diskuterede re-

ligion – det kunne endda gå over til, at der blev prædikeret i karlekammeret. Man gik til foredrag og missionsmøde og til møde i Frelsens Hær, og man tog til karle- og pigemøde i Kristelig Forening. – Det var almindeligt at tage på højskole. Især i mellemkrigsårene var højskolen i kurs. Jeg var på højskole to vintre og kom siden på seminarium.

Så blev jeg til »manden fra ploven«, som man kalder en vis type af seminarieelever og skolelærere, der med tiden må forsvinde på grund af de skærpede optagelsesregler ved seminarierne.

Og så er jeg ved slutningen af det afsnit af mit liv, som jeg har villet prøve at beskrive som det står for mig efter de mange års forløb.

Morslands historiske Museum

...det arkæologiske arbejde i 1975

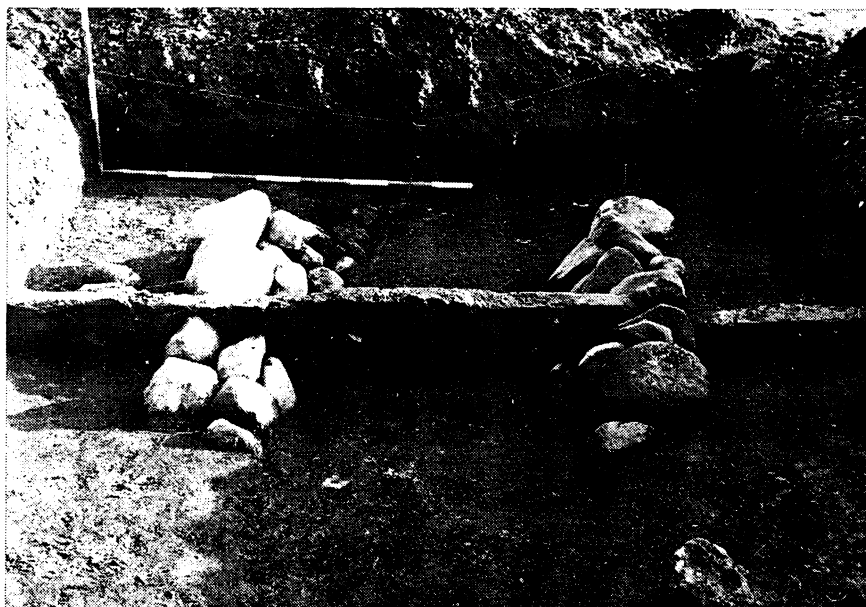
Af P.C.O. Nørgaard og Per Noe.

I »Jul på Mors 1974« blev der omtalt en undersøgelse af en sten-sat grav hos gdr. Frede Søndergaard, »Ny Ørndrup«. De fundne skeletdele blev indsendt til bestemmelse på Københavns Universitets Anthropologiske Laboratorium. I maj måned modtog museet følgende redegørelse: »Det drejer sig om resterne af i hvert tilfælde to individer, næppe flere.

Et barn på 13–14 år (infans II) repræsenteret af numrene 1, 4, 6,

7 og 7a, som er: 1) kranium, 4) fragmenter af venstre tibia, 6) rul-leben, 7) hælben og 7a) fragment af højre tibia.

En ung mand formodentlig første halvdel af adultus (20–30 år), repræsenteret af numrene 2, 8, 9, 10 og 11, der er 2) kranium, 8) del af venstre skulderblad og nogle ribben, 9) er stykker af diafysen af venstre humerus, 10) fragment af venstre skulderblad, og 11) fragment af et tibia.

Enkeltgrav hos gdr. Gunner Vejle, »Damgaard«, Erslev

3 og 5 er ikke til at identificere, men formodentlig humane.

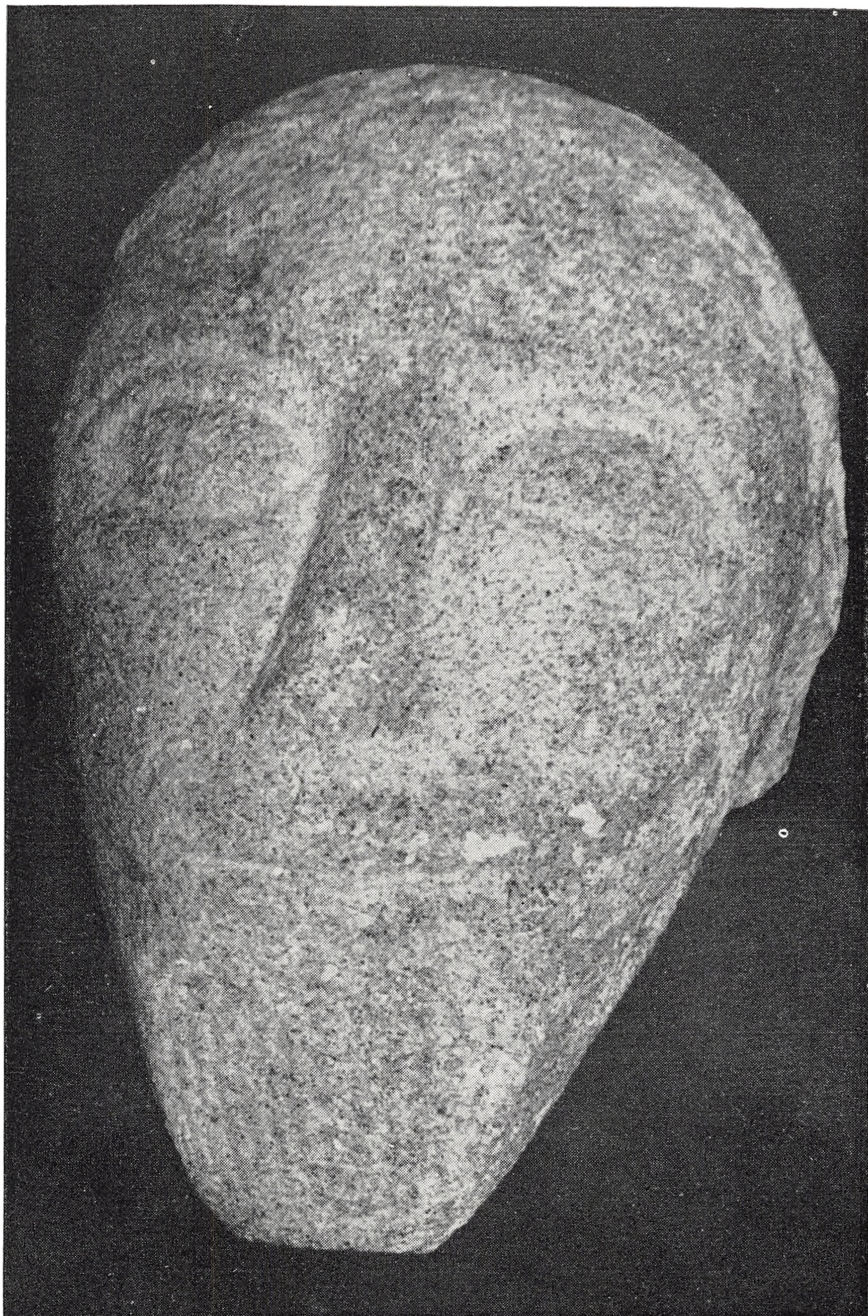
Knoglernes bevaringstilstand og fordeling lader formode, at hele skelettet har været til stede, men nu er bortsmuldrede. Der er ingen tegn på sygelige forandringer«.

Endnu engang har museet foretaget en undersøgelse hos gdr. Arne Sandal, Bjergby. Denne gang et lille stenkammer i sydsiden af en overpløjet høj. Kammeret havde en indvendig længde/bredde på 85×40 cm. På gravbunden fandtes en del brændte ben og et lille ubestemmeligt stykke bronze. På grund af den stærkt vandlidende jordbund var gravens indhold meget medtaget. Graven kan dateres til yngre bronzealder.

Hos gdr. Gunnar Vejle, »Damgaard«, Erslev, har museet undersøgt ialt tre grave fra enkeltgravskulturen (Yngre stenalder). De to af gravene blev undersøgt i foråret, medens den sidste grav blev undersøgt efter høst. Gravene var henholdsvis to mandsgrave og en kvindegrav. I den første grav fandtes en stridsøkse og to ravringe (meget sjældne). Anden grav indeholdt en stridsøkse og tolv ravperler. Det er muligt, at der er tale om en dobbeltgrav (mand/kvinde). Den tredje og til nu sidste grav på stedet var som sagt en kvindegrav. Gravgodset som lå i østenden af graven, bestod af et ravsmykke (kæde med kvaste) – sammensat af omkring 70 større og mindre ravperler. Ravsmykket blev optaget som en jordblok indstøbt i parafin. Blokken undersøges i øjeblikket på Viborg Amts Konserveringsanstalt i Skive.

Hos gdr. Henry Korsgård, Andrup, har museet undersøgt en lille del af et oldtids vejanlæg sat af større og mindre sten. Da der ikke blev gjort fund af nogen art, kan anlægget ikke sikkert tidsfæstes. Ved en undersøgelse hos gdr. Merle Borg, Agerø, blev der nær stranden fundet en ret ødelagt stenlægning. Det er sandsynligt, at der er tale om dele af et hus. Der blev ikke gjort daterede fund. – Dykkereftersøgningen efter oldtidsbåden blev fortsat i sensommeren – endnu engang uden resultat.

Ved en undersøgelse af en over-

ÅRETS FUND PÅ MORS. – Under restaureringen af Outrup kirke blev der ved omsætningen af sydmuren fundet et helt enestående romansk stenhoved. Hovedet forestiller en hjelmklædt mand med over- og hageskæg. Det er sandsynligt, at hovedet har smykket kirken udvendig, formentlig i forbindelse med en vestindgang i det tidligere tårn. Figuren stammer fra tiden mellem 1100 og 1200.

pløjet gravhøj hos gdr. Arne Højgaard, »Blåbjerg«, Tødsø, blev der fundet to jordgrave. Begge grave var tomme, formentlig plyndrede i nyere tid.

En overpløjet høj hos gdr. Sv. Kristensen, Lødderup, viste sig også ved undersøgelsen at være tolt forstyrret.

I samarbejde med Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning i

København er der hos gdr. Arne Solbjerg, Fårup, blevet undersøgt en boplads fra vikingetiden. Bopladsen var opdelt i to områder, henholdsvis selve landsbyen beliggende ovenfor kystskrænten og et mere værkstedspræget areal på strandbredden ud mod Legind Vejle. Foruden fundene fra Vikingetiden blev der fundet skår og flint fra henholdsvis romersk jern-

alder og ertebøllekultur. I forbindelse med landsbyen blev der undersøgt en overpløjet gravhøj, hvorfra museet fra tidligere gravninger har nogen meget fine fund. Højen blev denne gang totalt undersøgt, men uden resultat.

På Volvo-forhandler Henning Dahl-Petersens ejendom »Trælborg« har museet undersøgt en stenfyldt grube på et sted, hvor der tidligere har ligget en gravhøj. Gruben var gravet og fyldt

med sten i nyere tid, vel nok i forbindelse med fjernelsen af den tidligere gravhøj.

For Rigsantikvarens Fortidsmindeforvaltning foretog museet en orienterende undersøgelse af et areal hos gdr. Kresten og Ejner Dissing, »Frydsbrønd«. På stedet, der nu berøres af de nye vejanlæg, var der tidligere gjort fund af små stensatte gravkamre. Museets undersøgelse gav intet resultat.

Foruden de her omtalte fund

har museet foretaget en række mindre undersøgelser og besigtigelser. Fra museets side vil vi gerne rette en tak til alle, der har givet meddelelse om jordfundne oldtidslevn og for interesse, hjælp og imødekommenhed under vore undersøgelser.

1. infans = barn.
2. titia = skinneben.
3. adultus = voksen.
4. humerus = overarm.
5. humane = af menneske.

Morsø lokalhistoriske Arkiv

Af Brudsig

Morsø lokalhistoriske arkiv er en institution under Morsø kommune og sorterer under det kulturelle udvalg. For at formidle kontakten til forskellige sider er der nedsat et koordineringsudvalg bestående af: Formanden for det kulturelle udvalg, skoledirektøren, overbibliotekaren, form. for Morsø lokalhistoriske Museum, kommunaldirektøren som repræsentant for historisk samfund.

Arkivets faste medarbejdere er: Pedel Holch Andersen og fhv. rektor Brudsig (daglig leder).

I febr. 1975 fratrådte fhv. lærer Dinsen, Ørding, som medarbejder ved arkivet på grund af svigtende helbred. Han har været knyttet til arkivet siden dets oprettelse, og har i kraft af sit store lokalkendskab ydet arkivet en stor hjælp. Vi bringer ham vor bedste tak.

Til støtte for de faste medarbejdere er nedsat et kontaktudvalg med 1-2 repræsentanter for hvert sogn på øen. Kontaktudvalget har ydet arkivet stor hjælp og støtte, og vi bringer det vor bedste tak.

Indsamlingen af arkivalier skridder støt frem, ligesom der har været arbejdet flittigt med båndoptageren. Vi bringer de mange, der har støttet arkivet ved indleveringer og meddelelser vor hjerteligste tak.

Benyttelsen af arkivet og den store avissamling har været om end ikke stor, så dog rimelig. I denne forbindelse skal det nævnes, at de mange trapper op til arkivet er en belastning for mange ældre mennesker, der ellers gerne ville komme.

Morsø lokalhistoriske Museum har allerede fra ca. år 1900 samlet på lokalhistorisk arkivstof. For at bringe kontinuitet til veje har det lokalhistoriske arkiv påtaget sig at arkivere og registrere dette stof efter samme principper som benyttes på arkivet. Arbejdet vil dog blive ret langvarigt, da materialet er meget stort. Også dette materiale vil, når det er behørigt registreret, blive stillet til rådighed for lokalhistoriske studier.

Arkivet håber på fortsat støtte

til sit arbejde, således at man i stedet for at tilintetgøre materiale, der kan fortælle om Mors før og nu, afleverer det til arkivet eller testamenterer det til arkivet. Vil man af personlige grunde undgå en for tidlig anvendelse af arkivalierne, kan de klausuleres, så de ikke åbnes før om 25 eller 50 år.

Det materiale, der tænkes på, er billeder, levnedbeskrivelser, skøder, testamenter, matrikelskort, skudsmålsober o. s. v.

Arkivets adresse er:

Håndværkerforeningen, Algade, 7900 Nykøbing Mors. Åbningstider for publikum tirsdag og torsdag kl. 15-17 eller efter telefonisk aftale.

Arkivets telefon: (07) 72 02 82.

I oktober 1975 *Brudsig.*

Stjernen...

Der står en stjerne, skøn og gyldengul,
og drager øjet opad mod det fjerne,
den fylder os med barnlig fryd om jul,
det er den evig skønne julestjerne.

Hans Bakgaard.

Lokalhistorisk arkiv har modtaget i 1975

Et lille udvalg af de mange billeder.

Vi opfordrer alle morsingboer, ude og hjemme, til at støtte arkivet i dets opgave: *at bevare Morsøs fortid for fremtiden* ved at skænke arkivet gamle billeder, dokumenter, beskrivelser af personer eller egn.

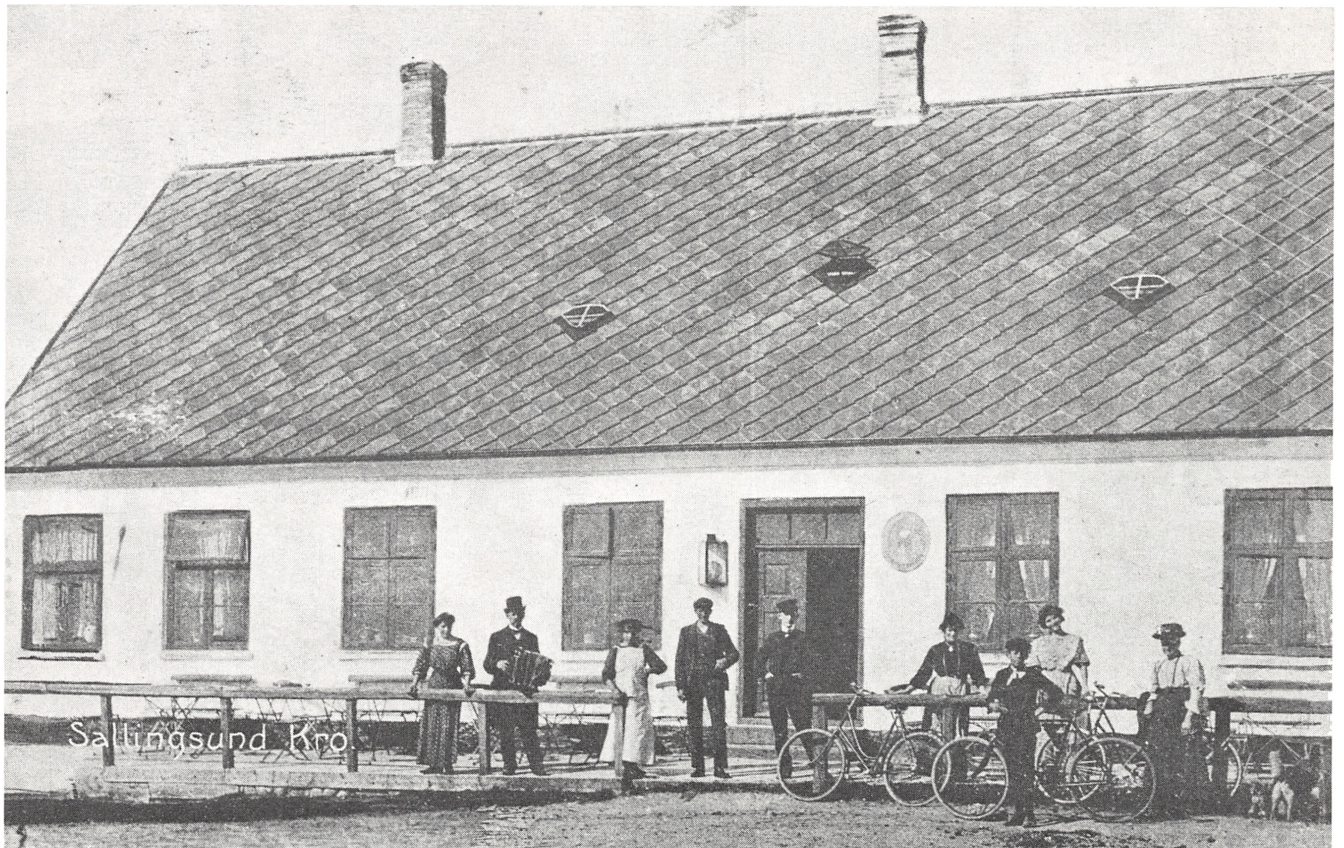
Natvægterne i 1898

Til venstre Kr. Pedersen, der efter 18 års tjeneste tog sin afsked maj 1898. Blev samme år fotograferet sammen med sin kollega, Hans Christensen, kaldet Ør.

Som afskedsgave var byrådet så gavmild at forære Kr. Pedersen hans kappe til privat ejendom. Vægterens løn var i 1898 420 kr. årligt. Året efter søgte vægterne om lønforhøjelse og en frinat hver måned. Byrådet vedtog at forhøje lønnen til 500 kr. årligt samt at tillade, at vægterne fik en månedlig frinat, men de skulle selv betale for stedfortræderen.

Sallingsund kro ca. 1920

På billedet ses spillemand Fønss Bak med harmonika.

Den første flyveopvisning på Mors september 1911

(billedet herunder)

blev givet af den franske flyver Poullain. Opvisningen, der varede 3 dage, foregik lige uden for Nykøbing, og til at passe på maskinen og regulere den store tilstrømning af tilskuere var udkommanderet politi- og brandkorps.

På billedet ses, med den tildækkede flyve-maskine i baggrunden, fra venstre: Anders Jensen, Andreas Rasmussen, Halkier Mortensen, Johan Halse, ??, ??, Sander Sørensen, Uhrbrandt, Søren Krogsgaard og Mortensen.

Morsø Andelsslagteri

Rejsegildet i 1913. – Et andragende om økonomisk hjælp fra Nykøbing by begrundedes med nedenstående:

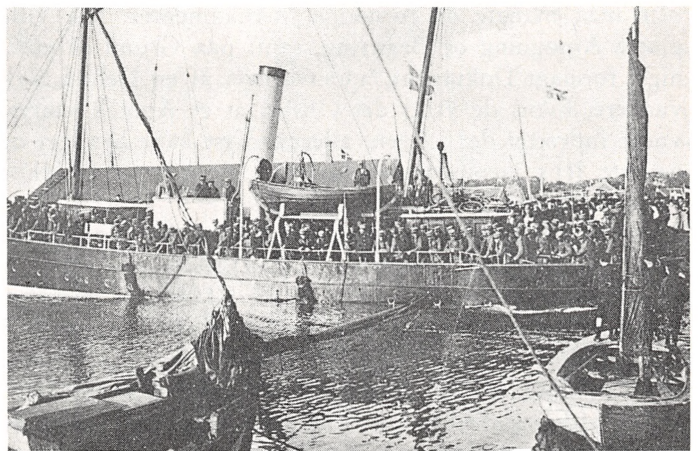
»Hvorvel vi landboer anlægger slagteriet, fordi vi mener at kunne få forøget indtægt af vor svineproduktion, må det dog indrømmes, at et slagteri i Nykøbing også vil være af betydning for byen, ikke alene derved, at der vil blive beskæftiget ikke så få vellønnede arbejdere og funktionærer, men også ved, at den millionomsætning, som her vil finde sted, på mange måder vil være til gavn for byens næringsdrivende«. – Tiden har vist, de havde ret.

Høstarbejde på Søndergaard i Sundby.
Fra venstre: Niels Lunderoff, Per Klausen, Skallerup, Maren Knudsen, Skallerup, Søren Nielsen, Sundby, Karen Kristensen, Solbjerg, gårdens ejer, Niels Nielsen og Niels Nielsen (Furbo).

Først i 1900-tallet afholdt hæren mange øvelser på Mors. Her ses S/S »Havørnen« landsætte tropper ved dampskibskajen i Nykøbing 1906.

Efterlysning!!!

Fra 1900 til 1930 blev der afholdt mange revyer i Nykøbing, både med lokale og professionelle kræfter. De lokale revyer blev mest afholdt i forbindelse med basarer. Dette billede er fra ca. 1910 og viser de kvindelige kræfter i en lokal revy.

Fra venstre: Kendes ikke, datter af urmager Iversen, navnet kendes ikke, fru malermester P. Hansen, datter af fisker Jæger, Færkenstræde, navnet kendes ikke. – Arkivet vil gerne have oplysninger om disse damer og om revyerne.

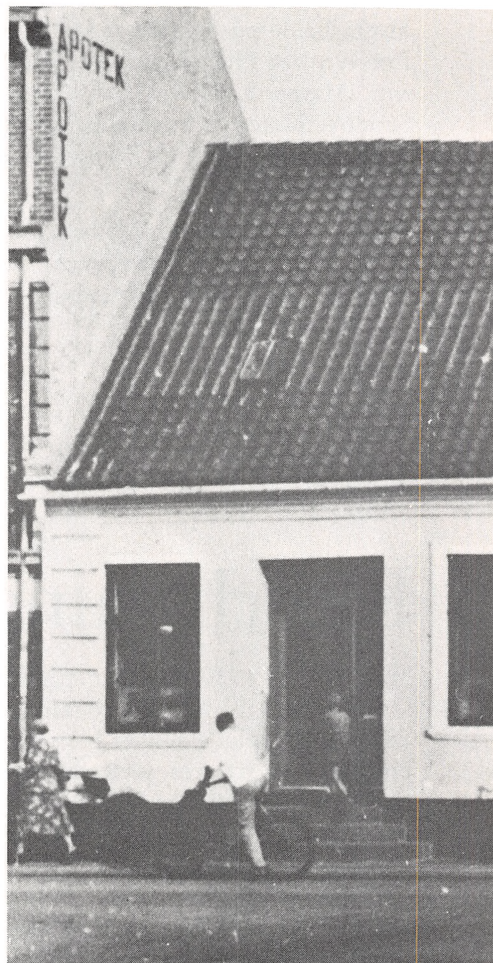

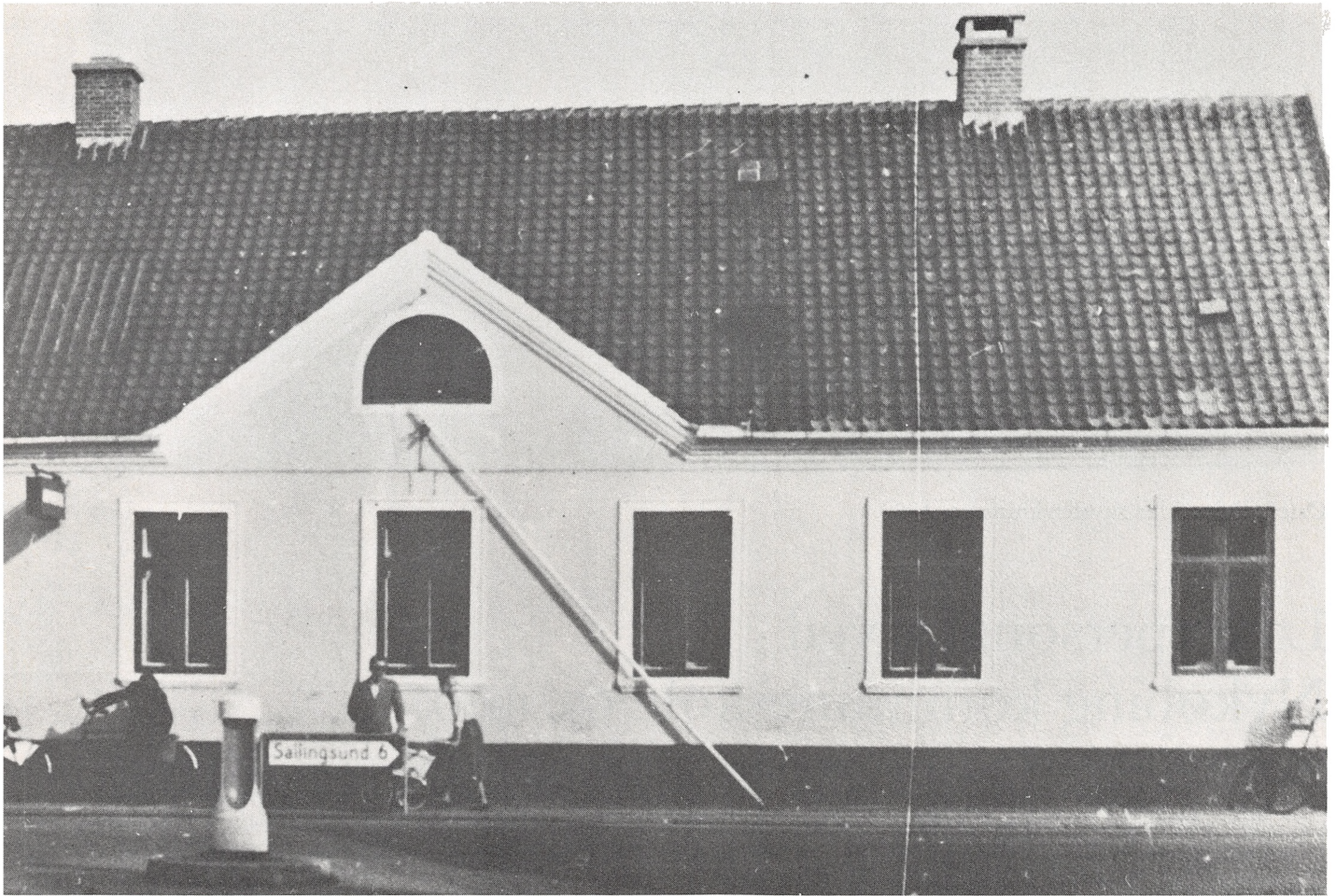
Svaneapoteket

Det første apotek i Nykøbing blev oprettet 1778, men ophørte straks efter. Det blev kaldt »Ørneapotek«. Hvornår navnet »Svaneapotek« er kommet til vides ikke. 25. maj 1804 gjordes ved kongebrev »vitterligt«: »at eftersom cand. pharm. Jens Jacobsen af Vor Købstad udi Vort Land Nørre Jylland for Os allerunderdanigst haver andraget, at det er nødvendigt, at der oprettes et Apotek i Vor Købstad Nykøbing paa Vort Land Morsø paa Grund af den lange og besværlige fra bemeldte Land til det nærmest liggende Thisted Apotek, som og fordi Overfarten til Samme ofte om Vinteren er aldeles umulig, hvoraf følger, at Landets Indvaanere ofte maa mangle de fornødne Medikamenter. Saa ville Vi efter hans gjorte Ansøgning og Begæring, samt paa Grund af et Os allerunderdanigst forelagt Dokument, underskrevet af en Del af Nykøbing Bys Indvaanere, hvori de ytrer det Ønske, at et Apotek snarest muligt maatte vorde indrettet der i Byen, allernaadigst have bevilget og tilladt, at fornævnte Jens Jacobsen maa nedsætte sig i berørte Nykøbing og sammesteds et Apotek at oprette«.

Apoteket fik lokaler i forbindelse med en købmandshandel på Lilletorv (hvor nu Møgelvangs ejendom ligger). A. G. Betrup, der var indehaver af apoteket fra 1830 til 1870, købte i 1850'erne en bygning på Rådhus-torvet af herredsfuldmegetig Falsen og flyttede apoteket hertil.

A. C. Teilmann Fris, 1874–1907, ombyggede og fornyede tildels huset i 1890. Apoteker Alfr. Sonne, 1914–?, oprettede i forbindelse med apoteket en afdeling med navnet »Hygæa«, hvor der kunne købes materialist-varer, vin og spiritus.

Østersflåden klar til udrykning ca. 1900.

Lærerpersonalet ved Nykøbing kommuneskole ca. 1930

Bagerste række fra venstre: M. Jespersen – M. Valentin – K. Yde – E. Gjedde – Aug. Hansen – J. Christensen – M. Skov – Th. Clausen – M. Poulsen – L. Poulsen – V. Halse – Vils Pedersen – R. Bønnerup. 2. række: M. Hansen – Brix – C. Hansen – Søndergaard – R. Skriver – H. Gade – Johs. Christensen – O. Mathiassen – Brøchner. 1. række: Agnes Hansen – Gustav Hansen – Otto Jensen – E. Houmøller – M. Petersen – M. Dalsgaard – C. Svensen – C. Spendser. – Ved bordet: M. P. Bjerlev

Efter- lysning!

Arkivet søger oplysning om lærer H. T. H. Nybo, V. Jølby gamle skole, og hans klasse fra 1899, der ses på side 36.

Landbrugskurset på Galtrup Højskole 1905

J. Søndergaard, Vejerslev – K. Dahlgaard, Sindbjerg – S. Kudsk, Erslev – N. Ebbesen, Erslev – J. Thomsen, Fredsø – K. Nielsen, Vilsted – P. Bjerregaard, Erslev – K. Riis, Tøving – K. Vad, Alsted – P. Mark, Sindbjerg – J. P. Jensen, Tødsø – K. J. Kristensen, Vilsted – S. Holst, V. Assels – G. Meulengracht, Nykb. – M. Thomsen, Sindbjerg – M. Mortensen, Gullerup – K. Kristensen, Flade – K. P. Nielsen, Erslev – A. Olsen, Tødsø – J. Larsen, Vandflod – P. Sandal, Solbjerg – Kr. Veje, Tæbring – N. P. Kristensen, Heager – S. Stausholm, Nykøbing – Ole Vorm, Thorup – I. P. Støvring, Solbjerg – K. K. Petersen, Sundby – S. Dissing, Skallerup – P. Sørensen, Sindbjerg – P. Dam, Tødsø – I. J. Bovbjerg, Skallerup – I. Odgaard, Tødsø – K. Larsen, Frøslev – M. K. Kristensen, Forsøgsassistent – R. Kr. Rasmussen, Tandrup – K. Lassen, Redsted – N. Kibsgaard, Solbjerg – Lærer Andersen, Galtrup Højskole – Forstander P. Hansen og hustru, Galtrup Højskole – P. Ginnerup, Sindbjerg – K. Blaabjerg, Faartoft – F. Jensen, Skyum – I. Baltzen, Skyum – Kr. P. Kristensen, Nors – Kr. Søndergaard, Outrup – I. Møller, Galtrup.

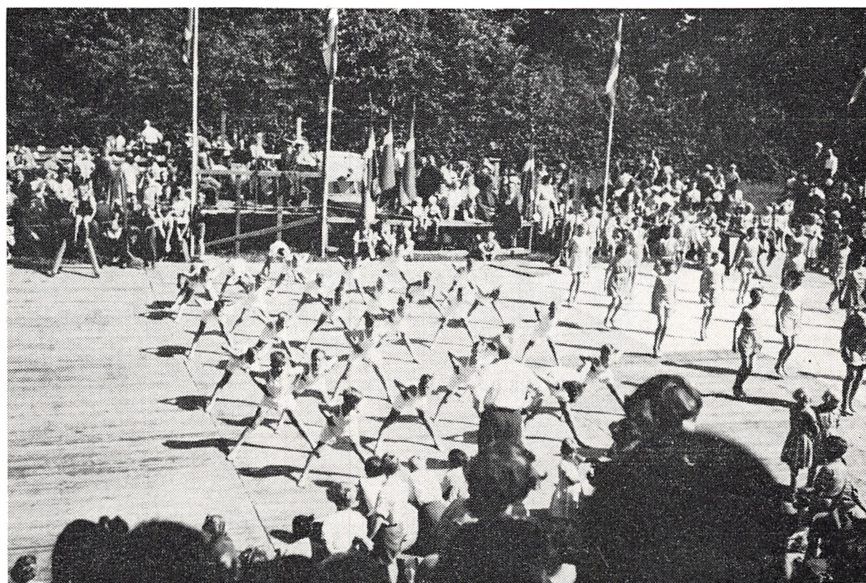

Børne- dagen i Præstbro

*Minder lader som ingenting –
er dog et herligt kildespring.*

Når man som pensionist sidder og tænker tilbage på ens tid som lærer gennem 47 år, tårner der sig mange dejlige oplevelser frem i ens erindring. Det var dengang – og det var dengang – .

Nogle af minderne, som jeg her vil drage frem, er de dejlige dage, vi havde under børnedagene i Præstbro. Først i trediverne blev Morsø Gymnastikforening samt Morsø Lærerkreds med amtsskolekonsulent Meilgård i spidsen enige om at starte en børnedag i Præstbro. Alle skoler og gymnastikforeninger blev indbudt, og det viste sig at være en stor succes. Mange hold små gymnaster stævnedes did med ledere – og med forældre – så Præstbro var et strålende farvespil sådan en dag. – Musiker Damgård med orkester slog tonen an, og så gik opvisningerne slag i slag – tre hold ad gangen.

Vi fra Ø. Assels var med hvert år, og det var en af vore store dage. Dagene før børnedagen, som blev holdt omkring Sankt Hans, gik med træning, så vi så nogenlunde kunne hævde os blandt de forskellige hold. Alle var opsat på at yde det bedste, så det var en glæde at øve med børnene, skønt vi havde 1 km til forsamlingshuset.

Når dagen så nærmede sig, var problemet: Hvordan kommer vi til Præstbro – pengene var jo små.

Vi blev befordret med lastbil eller med små biler, cyklerne – mere eller mindre defekte – kom også ind i billedet, og en gang husker jeg – det var under krigen – kørte

vi på høstvogne. Det var hårde sæder, men »enderne« var unge, og forventningen var stor, så der var ingen sure miner. Inden vi nåede målet, blev vi alle beværtet med rødgrød hos gode venner, før vi nåede Præstbro.

Vi havde fået vores tid opgivet – helst ikke først – og heller ikke sidst – og efter indmarchen og en sang fulgte opvisningen hold efter hold – med en pause, hvor en eller anden holdt en lille tale til gymnaster, ledere – og til alle forældre. Det var en stor oplevelse at se, med hvilken iver de små gymnaster gik op i øvelserne under fin musik til springene. Ingen kunne måle sig med lærer Søby og hans drenge, men det var jo også Nykøbing!

Når gymnastikken var forbi, var der en pause, hvor de medbragte »klemmer« blev fortæret, og der blev »snollet« for de sidste ører.

Om aftenen blev der budt på forskellig underholdning, enten sang eller skuespil, og det var altid lodige ting, som blev fremført, så alle var optaget af at lytte.

Så kom hjemturen. Der var et stykke vej, men tiden gik med sang og skæmt, så vejen føltes ikke lang. Vi sluttede af ved skolen, hvor vi sagde farvel til hinanden med tak for den dejlige dag.

Det var dengang – da havde gymnastikken en guldaldertid – en herlig tid!

På udenlandsfærd med 16 drenge - 1923

Af lærer Brix

Kommuneskolelærer Brix, der var ansat ved Nykøbing skolevæsen, skrev i 1923 denne beretning i den friskfyragtige tone, der dengang var moderne blandt yngre lærere. Der fortælles om en skoleudflugt ud over det almindelige.

Det er længe siden, så langt tilbage, som da vårsolen begyndte at sætte fart i de svulmende knopper, at jeg blev mindet om et løfte, jeg i ungdommeligt letsind gav i fjor, da vor Sønderjyllandstur var til ende, et løfte om en ny rejse i år efter den gamle recept: pr. cykel, pr. høstak, pr. smalhans. – Har man sagt A, må man også sige B. Men efter B kom der både C og D og mange flere, og da jeg ret fik set mig om, tegnede der sig i min erindring billeder fra i fjor af en flok drenge en mørk aftenstund i regn og rusk på en øde vej, punkterede cykler, våde klæder, slunkne maver og gråd i øjet. – Nej, det sidste passede heldigvis ikke. Det var drenge med lyst til det eventyrlige, til at overvinde vanskeligheder og med mod på det værste, stærke af krop og stærke af sjæl.

Men de 6 var blevet til 16, og i dette forhold begyndte jeg at skimte vanskelighederne. 17 mand, jo, de fylder ganske godt i landskabet, endogså i uhyggelig grad, når de betragtes af folk, der ellers gerne ville vise venligt sindelag i form af jordiske fornødenheder, og dog viste det sig på turen, at denne ængstelse som oftest blev gjort til skamme.

Men rammen måtte selvsagt lægges mere fast end i fjor, særlig da vi skulle tidsangive vor rute på Limfjorden og over Kattegattet for at opnå moderation hos Det

forenede Dampskibsselskab, hvis herværende elskværdige repræsentant, hr. Knakkegaard, ordnede sagen på bedste måde for os.

Endelig blev turen fastlagt til den anden uge i sommerferien. – Der holdtes møde, arbejdet blev delt mellem deltagerne. De forskellige remediers anskaffelse som spisegrej og lappesager blev pålagt den enkelte, og alle fik til opgave at fremskaffe så meget og så billigt, men god, dåsemad som muligt.

I den henseende kom den interessante, interesserede og interessevækkende kredslæge Vogel ind som en flot nr. 1. Også i mange andre retninger var han os behjælpelig med råd og dåd og penge. Han skaffede os beskrivelser og prospekter af hele Nord-europa. Læs af kort, der viste samtlige jern-, vand- og landeveje i Danmark og Sverige, og ved hjælp af passer og meterstok fik han snart regnet ud, hvornår vi kunne være her, når vi skulle dreje der, hvor der var billigt at spise og sove, og hvor der var noget at se eller høre. Det var hans absolutte mening – omsorgsfuld som han var – at udlægge depoter på hele ruten, hvilket jeg dog bestemt modsatte mig, da vor vej let kunne blive en anden end den fastsatte. Alene i Sverige viste kortet 643 søer, og det må derfor indrømmes, at selv vi med vor store orienteringsevne, ville have nogen vanskelighed med at finde de henkøgte lækkerier (i Fæggesund mødte vi på hjemvejen en stor krukke rødgrød, udsat af doktoren. Den kom vi ikke uden om

og ville det naturligvis også nøddigt).

Emigranterne måtte aflægge højtideligt løfte om ubetinget lydighed mod føreren, der dog sikrede sig Store Knuds korporlige assistance i tilfælde af mytteri eller obstruktion.

Efter en søvnløs nat –hvem kan vel sove forud for en sådan begivenhed – stillede alle ved dampren præcis kl. 3^{1/2}, ingen kom for sent, ingen bøder a 1 kr. kom ind, og da broen var kastet, gled vi stille ud fra den hjemlige kyst, efterladende vore nærmeste på kajen. Mor og far i nogen ængstelse for, hvad der af forskellige ubehageligheder kunne møde deres store drenge.

Det var begyndt at fugte lidt, dog ikke værre end at vi kunne være på dækket og lade øjet møttes af de herlige skiftende billeder, når skibet snoede sig mellem grunde og øer og åbnede nye udsigter til næs og vige, enge og strande, broer og byer og meget andet.

Om man ikke i øjeblikket kan fremkalde i erindringen alt, hvad vi så, alt hvad den herlige Limfjord ejer af naturskønt poesi, så vil dog i bevidstheden hos hver enkelt sikkert være bevaret så meget, at det alene er turen værd.

... Bræk på maskinen – skibet lystreer ikke ror – redningsbåden sættes ud – hvad vil der ske?

Drengenes øjne tindrer efter eventyr – de aner en katastrofe.

Det var Løgstør – og Ålborglodsens der skiftedes, og skruens regelmæssige dup-dup hørtes atter. Spændingen var udløst.

Den faste bro mellem Nørre Sundby og Ålborg løsnede sig på

midten, »Limfjorden« gled igenem til bolværket, og vi hoppede i land. Garby jun. førte os hjem, hvor store, dejlige bøffer og jordbær ventede os. Bærrene var Vogels, kød og kartofler betalte vi, men gas og tillavning fik vi gratis af de rare mennesker. Til gengæld blev Erik indrullet i vores hær, han var altså den 16. Desværre forhindrede regnvejret os i at erobre Ålborg, men en halv dag havde vi råd til at spilde, når så vejret om tirsdagen ville være skikkeligt, og det blev det.

Farvel Ålborg! Nu skal cykler og kræfter prøves!

At punktere, medens man sejler med damper, hører til sjældenhederne, men ikke desto mindre savnedes luft i flere cykler, da de kom op fra lasten. Rimeligvis har spændingen været lige stor hos disse som hos drengene. Frem med lappemesteren, vor ekspert fra i fjor, Erling Christoffer Vogel, polært »Stoffer«, en 15-års knøs med det nydeligste overskæg. – Det blev ikke noget helt ringe arbejde, han i de elleve dage havde med at lappe. – Føreren i spidsen, og de øvrige i bestemt orden med god afstand bag efter, sidste mand forsynet med en fløjte. Han kunne overskue hele styrken og straks konstatere, når der forefaldt en situation, der krævede standsning af hele karavanen. Et pift, og det hele stod stille. Eksplosion – punktering – sammenstød eller kolbøtte var de hyppigst forekommende årsager.

Hjulene i vejret – og ved siden af cyklen med operationstaske stod straks »Stoffer«. Han blev ofte bistået af selvbestaltede klud-

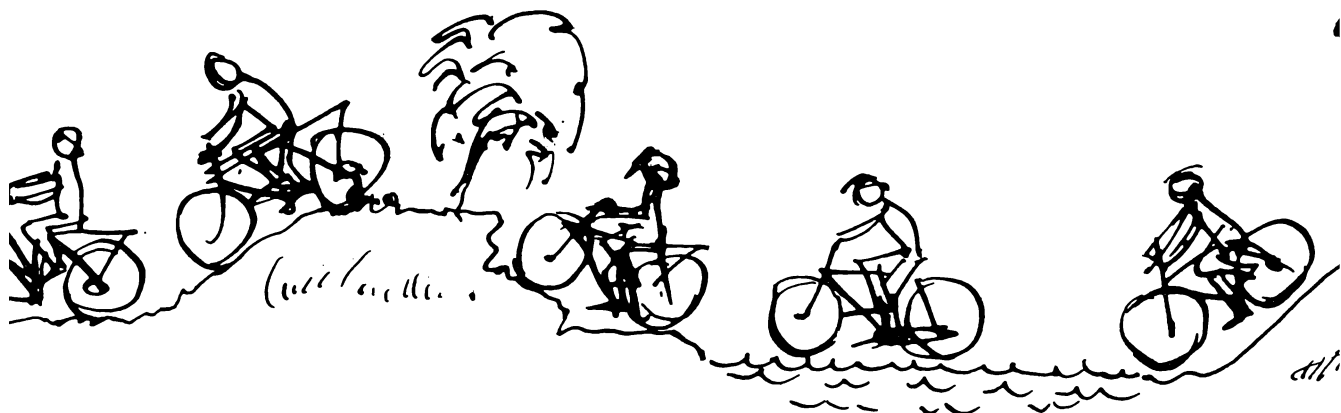

Lærer Chr. Brix

derhaser, som troede de kunne bedre, og til tider søgte at presse ham bort fra hans lovlige og brydsomme hverv. Men det lykkedes ikke, for ingen af dem kunne gå op i gerningen med den alvor og iver, som »Stoffer« besad. – Det kunne regne ned over ham med ubehageligheder som »fommelfut«, »snuskepot«, »nu står du jo og træder i lapperne, din grisemikkel« o. s. v. – intet bed på ham, han var alt for optaget til at ænse sligt. Hans ydre blev, som tiden skred og arbejdet overvældede ham, noget forandret. Fingrene klistredes sammen, og tøjet blev mere og mere ubestemmelig i kuløren. Hvorfor blev netop du, »Stoffer«, en af de mest hårdtprøvede på vor færd over Kattegat? Den risengrød, du indtog i Frederikshavn, havde fortjent en bedre skæbne. De halvkogte gryns slog som hagl fra en kuglesprøjte mod skibsskroget, skønt du kæmpede

en fortvivlet, men håbløs kamp for at holde dem på plads. – Se nu den lille Ove Degn, vor krøltoppedede Benjamin, sad han ikke der smilende som altid og så til uden at ofre i andre stakler et trøstens ord. – Om »Fessor« og »Klistester« havde brækket hele maven ud, hvad jeg en tid lang nærrede den største frygt for – tror nogen så, at Degn, vor lammefromme ven, eller Erik med de honningsøde tænder, ville have stoppet den ind igen?

Bror Herluf lå på lugen, der var kræfter i ham, ulmende, gærende kræfter, et hip engang imellem lod ane, at disse kræfter måtte, skulle give sig »udslag«, det var klart, at der snart ville komme ting frem for dagens lys, som helst måtte skjules. Vor fine mand – »Knast« med det velplejede hår og de vandblå øjne (man skumlede også om Store Knud«, Svensen o. fl.) søgte ofte ensomheden i en liden

afsidesliggende aflukke for .. for at .. for blot at være ene. – Men Herluf blev på lugen, endnu da. Han var fuldt klar over stillingen. Men han havde energi, viljestyrke: Tænderne presseses sammen, så de skurrede, kindbene lå glinsende hvide under tyggemusklernes tryk – »jeg vil ikke .. vil ikke .. ikke ..«, men så .. nu, som en gacelle svinger han sig op – i et sæt har han nået lønningen – for i næste nu, medens hans smukke enface står som en bristefærdig rød kugle – at ofre alt, alt, alt .. slaget var tabt. Ak ja, selv bror Herluf må lide.

Men nu gled vi ind i Gøtaelvens munding, dønningerne var borte, og alle befandt sig vel. Indsejlingen her glemmes aldrig. Sikken forskel fra det danske, flade land. Urgamle, grågrønne granitkolosser lå som ubrækkelige demonstranter i skumsprøjt og brus. Om vi stødte på dem! Om fyrene på de mange små klippeøer pludselig slukkedes! Det ville være umuligt at navigere gennem det vanskelige løb. – Øjet følger fjeldet op ad de stejle sider, ind i halvmørke slugter. Sindet betages deraf. Det er, som om disse klippemasser i kold ubarmhjertighed vil klemme vor stakkels jord til døde, og lidt alvorfuldt og knugende virker det på den følsomme beskuer.

Mange og store fremmede skibe ligger i Gøteborgs havn. Flagene konstaterer nationaliteten. Forskellige tungemål svirrer om ørene på os. Drengene smiler og gør forsøg på at efterligne det svenske. – Hamngaten ligger lige for, den ene side er kedelige pakhuse og gamle, støvede kontorer, den an-

den er fjeldvæggen, og midt inde i byen er flere mægtige klippepartier – en underlig by.

»Nu ser vi lidt på færdselen, poiker! I kan nok skønne, at der køres i venstre side, og nu vil vi blot undersøge, om kørselsreglerne helt ud er modsatte af vores! – Det var de heldigvis. Og en time efter vor ankomst sås en lang grå stribe – en snor med 17 »perler« – bevæge sig sikkert i alle gader og over de vanskeligste vejkrøds.

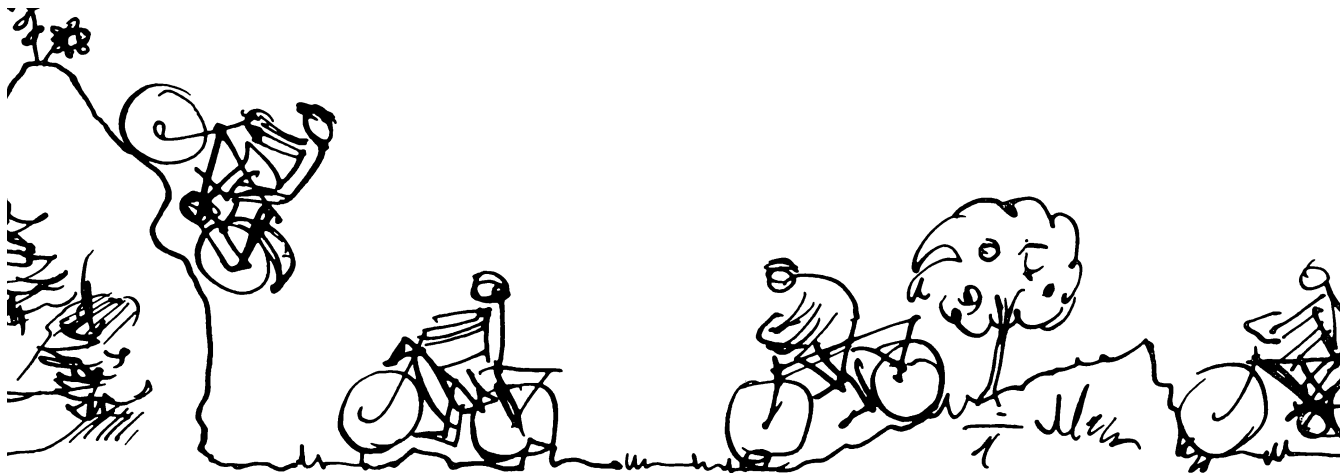
Anden dags aften satte vi kursen efter Trollhättan – en vej på 84 km, fjeldet på højre hånd, jernbanen og elven tæt ved på venstre hånd. Sommeraftenen var betagende skøn, ikke en vind rørte sig, dalluften så lun og mild som sjældent herhjemme. Den månebelyste elv lagde sig som et sølvbånd over engens grønne tæppe, og høstakene lignede småøer i mosekonens tågeslør. Fjeldets skygger bredte sig ud over vejen, de lagde sig tættere og tættere om os, og da kørebanen var alt andet end blid – store skarpe utromlede skærver – stundede vor tanke efter ly for natten.

En tilfældig vejfarende vakte min opmærksomhed, blåt jakkesæt, nobelt udseende og fintdannet væsen. Manden var pastor Andreen, Surte. Han gengældte min høflige »aftonhælsning« så venligt og forekommende, at jeg dristede mig til at komme med, hvad der lå os alle 17 på hjertet. Han nikkede forstående, og idet der gik et skær af alvor over hans ansigt, pegede han op mod en stor gård, der havde puttet sig ind under bjerget, under birk og fyr. »Ha, ha,« tænkte jeg, »Han, Aronson, er nok

en af disse selvbevidste sognekonger, som selv en præst ikke tør nærme sig uden med huen i hånden«. Om min formodning var rigtig står endnu hen i det uvisse – Aronson var gået til ro, men stod op og lod os komme ind i sin hølade. Drengene sov snart, men langt ud på kvælden hørte jeg gossars og flickors skaldende latter og kåde hvin i de duftende høstakke.

Man skal helst være træt, når man skal sove, og sulten, når man skal spise. Og i den henseende var vi altid på den rigtige side. Lidt kærnemælk og en lettere frokost før starten mod Trollhättan. Brødet var levnet fra dagen før. Til anretterbord tjente Aronsons høstovogn, hvorom de hungrige sjæle stod. Første omgang gled smørfrit ned. Det var gerne cirkelrunde, tykke sirupskager, udmærkede for resten, så kom rugbrød med smør og lidt leverpostej eller sardiner, sjældnere ost. Sardinerne var de helt tossede med, navnlig dem i olie. Så snart dåsen var tom, blev der slagsmål om olien. – I begyndelsen, naturligvis, senere lærte vi at regne med den ved uddelingen. Jeg tror tillige, at olien var en god maveregulator.

17 er et væmmeligt tal at dele efter – jeg opgav det også, for enten blev der alt for stor skorpe til mig eller slet intet. Nej, jeg halverede stadig, til jeg nåede 8 eller 16 stykker, hvorefter jeg selv tog et lille nap af de færdigsyede rundtenommer. Der var altid trængsel om de tykkeste. – Pålægget spillede en mindre rolle. Jeg kan endnu se dig, kære Per, klappe det sted, hvor pæne folk har en

mave, medens du med den anden hånd dirigerede en 6 cm tyk skorpe ind i dit frygtelige gab. Ja, der var virkelig tider, hvor jeg henregnede hele flokken til rovdyrgruppen – endda til mårfamilien.

Var frokosten lidt knap nævnte morgen, så var middagen kl. 3 så meget desto fyldigere, da vi nåede Lille-Edet, der hvor vi badede i elvens kølige vande. At spise er her ikke det rette udtryk. Høkerens bord med de ormstukne ben ud på marken, en leddeløs stol til fatter, et par hjælpere ved siden af og den store hob liggende i græsset. Så blev der købt ind, så det forslog. Jeg tænker, den lille by de første dage efter blev sat på meget knappe rationer. Til sidst så jeg jer ligge med stive øjne og halvdøde af vellevned som en kvælerslange, der har sat et eller andet større firefoddede dyr til livs. Og hvad er der så ved at fylde i jer, næste dag har vi den samme komedie igen.

Kl. 9 havde vi slæbt os op til Gøtafaldet efter en masse cykelreparationer. Logi på en skole – 40 øre pr. seng – der blev ringet til hotel »Gøta«, om vi kunne komme ind under rejsebureauets tarif, og hvad vi kunne få at spise. Svaret lød gunstigt: Smørgås, kødboller, stegt flæsk og potatis for 1 kr. Det blev en festaften. Vi sad ved rigtige borde med kniv og gaffel og servietter. Men opvarningen skulle enhver tage del i og hente hen til sin kuvert, hvad han ønskede. Der var flere, som gik og fægtede med gaffelen efter omtalte gås. Men da den hverken var at se eller lugte, kilede de på de mange forskellige slags pålæg, så læn-

ge der var noget, og lige så godt gik det med de varme sager, kartofler og boller. »Danskerne må være store af vækst«, mente værtinden, »når skolebørn har nået en sådan udvikling«. Et hjertesuk undslap hende, og skønt vor opførsel ellers var ret upåklagelig, fik vi ikke til næste dag nogen opfordring til at kigge ind.

Vi kom nu alligevel næste morgen. Men på 5 minutter var alt forsvundet. Så langt øjet rakte fandtes hverken havregrød, mælk eller brød. Vi blev betragtet gennem en hemmelig sprække i køkkendøren, ingen vovede sig ind til os. Tidspunktet var nu kommet, da vor medfødte og gennem Nykøbing kommuneskole udviklede taktfølelse sagde os, at her var ikke vort blivende sted. Stille listede vi bort, og kom der aldrig mere. Ud, ud til naturen, hvis børn vi mere og mere følte, vi var. Til grøftekanten i sommersol, til blomster små i hverdagskjøl, til runkelroer og kålrabi.

Tiden benyttedes godt i Trollhättan, alt besøgs og meget fotograferet: faldene, hallen med de mægtige maskiner, sluserne og de stor-slåede bjergtinder med de vide udsigter.

Lørdag – til Gøteborg – men hvordan? – Ingen skibslejlighed – rutebåden gik først næste dag – toget, ja toget! »Får jeg tale med hr. forstander Simonsen« – »Et øjeblik« – »Goddag – Goddag, ja vi er hm – en skole fra Danmark – ville med tog til Gøteborg« – »Nå ja, det bliver med cykler 102 kr.« »Tackor så mycket – men vor budget – 30 kr. ialt til turen«. – Hr. forstander Simonsen var en

forstående mand – der blev sendt et telegram til banestyrelsen – svar 20 minutter senere – rabat bevilget, hvis vi rejste straks. Sikken glæde – i fuld udrustning mødte drengene på stationen – der manglede kun to. Heilskov og Halse. Naturligvis var de hos en reparatør med deres cykler – toget kom – det gik – vi lod det gå og blev. Var nu vore anstrengelser forgæves? Kunne billetterne ikke også gælde søndag morgen? Den rare hr. forstander Simonsen tog ansvaret. For 45 kr. ialt kørte vi strækningen som fra Nykøbing til Århus søndag morgen.

En dag benyttede vi til rigtig at se Gøteborg og omegn.

Da byen er forholdsvis ny – anlagt af Gustav Adolph for 300 år siden – optræder den som fuldt moderne med brede, til dels asfalterede gader, smukke parker og velholdte anlæg. Af de betydelige offentlige bygninger lagde vi mærke til seminariet, højskolen, handels- og navigationsskolen. – Desuden boede vi på den nyeste og smukkeste og højest beliggende kommuneskole i byen, Norrhemsklan. At cykle op til den var umuligt og ned derfra meget farligt. Soklen ligger i samme niveau som skorstenene på den anden side af gaden mod vest, hvor ejendommene var på 4 etager. Der var alt, hvad der kan nævnes af moderne indretninger til brug ved undervisningen: skolekøkken, sløjd (herunder metal, ler og papsløj) og flotte gymnastikhuse og for børnenes velbefindende: spiserum, opholdsrum, regnskærme, bade og rigtige WC'er. Om undervisningen og resultaterne af samme så

er på højde med det ydre apparat, kender jeg ikke. Og det er dog til syvende og sidst derpå det kommer an.

Rambadet ligger på elvens nordlige side og er en klippekulle af samme højde som Salgerhøj, men mere stejl og imponerende. – Kørevejen er anlagt i skruegange helt op, og smukke småanlæg pyntrer fjeldsiden. Vi tilbragte det meste af en eftermiddag deroppe, og drengene kravlede rundt på stejle fjeldkanter mellem lyng og småkrat og plukkede blåbær. Det kostede 8 øre at blive færet over elven.

Udstillingen gemte vi til den sidste dag. Til trods for, at jeg ikke i forvejen havde fået billetspørgsmålet ordnet gennem det danske bureau, lykkedes det dog ved hjælp af den danske chef, Rostock, at komme ind for mindste takst, 1 kr. for hver, og så lykkedes det endda at komme gennem tælleapparatet 2 gange. Samme dag havde jeg nemlig lovet drengene kartofler, som vaktmæsternes frue ville servere kl. 7. Til maden var 9 store, norske, fede flommesild. En sådan middag ville vi nødigt give afkald på for udstillingens skyld, hvorfor vi ordnede sagen således, at vi også kom ind om aftenen.

De dejlige varme kartofler, som vi selv pillede, blev spist – 15 pund – det kneb mere med silden, der var en halv til hver, men de var saltet som bare ild. Det kan nok være, at tørsten meldte sig, da vi om aftenen kom ind på udstillingen. Der var selvfølgelig ikke råd til andet end radiumsvandet fra de friske, kolde fontænestråler, dog var de standsede nu hen på aftenen, men kummerne omkring stod fulde, og drengene stod alle som en på hovedet deri, lidet ænsende hvad der tilfældigvis kunne være faldet derned i dagens løb.

Det vil være for uoverkommeligt at nævne alt, hvad vi så derinde, og så tillod hverken tid eller kræfter os endda at få det hele med. Den historiske afdeling omfattede byens udvikling på alle områder. Skoleudstillingen indeholdt alt, hvad der kunne skaffes fra museerne. Måske var der en halv snes skolestuer, der viste den

enorme udvikling, der er foregået, og springet var stort fra den første til den sidste stue.

Så så vi udviklingen af alle håndværk og industrigrene, kunsthåndværk, musik, litteratur, kirkelig kunst, søfart, skibsbyggeri og fiskeri. Særlig interessant var den svenske eksportudstilling, der begyndte for en enkelt grens vedkommende med malmbrydning. Både i billeder og in natura så vi, hvorledes hele processen og arbejdet foregik – lige fra brydningen i bjerget til de fuldt færdige maskiner.

De store maskinhaller blev også grundigt eftersat. Drengene i den alder nærer som regel stor interesse for sligt. Nu var vi også trætte, og vi trådte derefter over i fornøjelsesafdelingen, spiste isvafler til nedsat pris – dejlig, uhm, der var fløde i dem. – Den største rabat opnåede vi på Jensens bjergbane. Jensen var dansk, og jeg hilste på ham som en gammel bekendt, vi fik to ture gratis. Han mente, vi ville være en ypperlig reklame for forretningen, når vi 17 solbrune danske drenge hujede og skrigende af mavekneb kørte eller styrtede gennem mørke og skumle tunneller. Vi fik også vor lyst tilfredsstillet, da enkelte havde minder om sejladser på Kattegat. Fessor og Degn var de eneste, som ikke vovede ture, og naturligvis var de andre parat med hånd og stikpiller. De af flokken, der endnu havde småmønt i behold – det var ikke mange, og enkelte havde allerede opnået lån hos mig på en krone eller 2 (danske), det blev kun 65 svenske øre for en dansk kr. – prøvede adskilligt derinde, ræsonnerede som så, at en dansk 10 øre her er heller ikke mere i Danmark, så der er intet valutatab, den må helst omsættes i varer eller fornøjelser. (Med skam må jeg bekende, at være medvirkende til at drengene i så tidlig en alder fik en økonomisk brist).

En dansk dame, fru Børjeson, bosiddende i Gøteborg, må jeg lige nævne, inden vi vinker farvel til det skønne land. Hun lagde en dag mærke til den lange cyklende snor og hørte det danske sprog, hvorfor hun standsede drengene

og udspurgte dem. Længe varede det ikke, før jeg blandede mig i samtalen og resultatet blev frikadeller og kartofler hos den rare dame – gratis, gratis. Vi prøvede på til tak at synge for hende, men hun hørte straks, at viljen var bedre end evnen. Skylden må udelukkende tilskrives den ublide overfart, der havde ødelagt dirigentens stemmebånd. – Et forhold der mærkværdigvis slet ikke blev omtalt af mine medrejsende, hvilket jeg naturligvis er dybt rørt over. – Tak for mad, kære fru Børjeson. Deres navn står indridset i vore hjerter.

I tillid til, at Neptun ville være os nådig, satte vi om tirsdagen fødderne på den gyngende bro, der førte om bord i »Oluf Boyer«. Vi vinkede farvel til de »pyntelige Gossar«, til de »nysselige birketræer«. Og efter al den venlighed vi havde mødt, kunne vi godt have udbragt en skål, men vi havde ingen, den eneste proviant, vi medførte, var en rulle knækbrød (navnet skal ikke sættes i forbindelse med søsyge).

En flyver kredsede over skibet og fulgte os helt ud til havet. Vejret var stadig fint, skønt der i den vestlige horisont tegnede sig mørke skyer.

På båden traf vi resterne af en sangforening fra Ålborg, de havde været i Oslo og var nu som os andre på hjemvejen. Humøret stod højt hos os alle, og vi underholdt hinanden med sang. Snart skimtede vi runestaven mellem de tvende have, og det var godt, vi snart var inde, for søen var begyndt at vise tænder, men vi klarede den alle.

Vor vært, Houmøller, tog imod os på kajen, trak os med hjem, og fruene havde en dejlig duftende kaffe parat – dansk kaffe – store bakker med brød, smørkrans i lange baner – ja, bitte børn, jeg kan endnu blive helt rød af skamfuldhed over, hvad I dér præsterede, det overgik alt. En enkelt – hans navn skal til evig tid forties – drev det til 12 stykker brød. At det var os vel undt, bevises bedst deraf, at vi blev inviteret til aftenmad og til at blive natten over. Nu vågnede den sidste rest af beskedenhed, det kunne vi ikke

tage imod. Vi bød farvel, og med tusinde tak for alt godt forlod vi de kære mennesker. Vejret var atter fint, og en afstemning resulterede i, at vi ville cykle hele natten. Kl. var 6, turen gik imod Hjørring, men allerede i Sindal provianterede vi. Købmand Thomsen gav os alt det øl, vi ville drikke – gratis. – I Hjørring standsede vi ikke, det var mørkt nu, men helt stille og dejligt lunt. Drengene sludrede og sang for at holde søvnen borte, hoppede højt i sadlen, når de kørte over store sten. Modgående biler blændede os med deres stærke lys, og til tider vidste vi næppe, i hvilken side af vejen vi var. Kl. halv et nåede vi Vesterhavet ved Løkken. 54 km var trods flere store punkteringer kørt i denne nat. Trætheden overvældede flertallet, og vi gik i hi, i hø i vognmandens lade.

Kl. 7 alle mand op og på hovedet i Vestervovvov, kun Jeppe blev liggende mellem stråene. Efter kærnemælk og morgenmad følte alle sig friske og oplagte til at køre videre. Men nu var det begyndt at regne, og vi så skrækelige ud, da vi nåede Thistedvejen, efter at have kørt 30 km i snavs og pløre.

Uden at drengene vidste det, havde jeg telefoneret til Fjerritslev om at have risengrød parat til kl. 6, men der skulle være nok. Prisen var 1 kr. for hver, og da troppen erfarede det, havde ingen medlidenhed med grøden. – Der blev nok, vi kunne ikke nå igennem, skønt der blev gjort de hæderligste forsøg. Jeg kommer endnu engang til at nævne dig, »Fessor«, du havde den ærligste vilje, sveden sprak på din pande, du la' skeen flere gange, men – ikke som Anton Nielsens lille Hans – du tog den op igen, blev færdig og gråd ikke.

Det var ikke let lige straks nu at få benene i gang, der måtte »slås mave« – for første gang rigtig alvorligt.

Per Kjær i Vester Thorup havde dejlig enghø og kaffe med tilbehør om morgenen – gratis. Det var helt tilfældigt, at det netop blev ham, vi hjemsøgte. Han har været mejerist i Erslev, så vi kun-

ne let få en passiar i gang om fælles bekendte.

Stærk modvind til Bjerget – nogenlunde godt derfra til Fæggesund, hvor de sidste krummer blev spist.

Et frisk bad i det hjemlige farvand, og et fotografi af os alle, kun iført benklæder. Degn tog pladen. Sejlturen over det lille farvand regnede vi selvfølgelig ikke. I kroen blev vi præsenteret for den fornævnte krukke rødgrød, som doktor Vogel havde sendt os. For en gangs skyld lod jeg drengene selv øse op – men naturligvis gik det galt. De sidste og forurettede måtte spadsere rundt og spise af de andres tallerkener. Et par lappeheld bragte os til at standse på Sejerslev bakke. Overmættelsen fra vort sidste måltid var ikke større, end at vi alle kunne nyde vort aftensmåltid med ap-

petit – en turnips på grøftevolden.

Snart rullede vi ind gennem vor kære stad, nikkende venligt til de mange, der bød os »velkommen hjem«.

Af de 11 døgn, vi var borte, havde vi tilbragt eet i Ålborg, 2 ved Trollhättan, 4 i Göteborg og omegn, 4 på cyklen – 360 km giver 90 km pr. døgn.

Vore uheld har kun været af den beskaffenhed, at vi har møret os over dem.

Tilfældet er tit kommet os til hjælp, og så de mange flinke mennesker.

Der vil ofte komme småepisoder frem i erindringen, ting, som ikke har kunnet få plads i min beretning, og minderne vil alle være gode at dvæle i.

Vi råbte hurra og takkede hinden for turen. Dagen efter fik hver sin del af overskuddet fra de 30 kr. udbetalt – 10 øre.

Ryvangens døde

De bandt dem til pælen en morgen
derinde i parken bag lukket
af træer, der suste tungsindigt
mod stjerner, der halvvejs var slukket.

De stod der alene blandt fjender,
var revet fra venner og kære;
men stolte, som stod de beskyttet
af Gud den almægtiges hære.

De smældende Salver forkyndte,
at nu var de tavse og døde.
Men op fra de blodige lejer
sprang lys, der for evigt skal gløde.

En flok, vore fjender har agtet
så ringe, som pustet i sivet,
der viste alverden, at døden
er bare en trappe til livet.

En flok af de kæreste drenge,
der bandt os med hellige minder.
En lysende garde for Danmark
og verden, men seklerne rinder.

Hans Bakgaard.

En svunden tid - en anden tid

Dagligt liv i Frøslev gamle skole 1840-1860

Af Chr. Thomsen

Chr. Thomsen, født 28. maj 1841, var søn af lærer Thomsen, Frøslev gamle skole. Efter konfirmationen kom han i lære hos købmand J. B. Stenberg, Rådhusstræde. I 1862 overtog Niels Baadsgaard forretningen. — Thomsen fortsatte som kommis og fra 1877 som kompagnon, 1881 købte han købmand K. S. Knudsens købmandsgård på hjørnet af Nygade og Algade. Her begyndte Thomsen i oktober 1882 sin egen forretning, som han 1904 solgte til N. Christensen. Chr. Thomsen solgte i 1911 den gamle købmandsgård til Morsø Bank.

I 1927, 86 år gammel, nedskrev Thomsen sine erindringer fra barndommen i Frøslev gamle skole.

Frøslev og Mollerup Skole, som det dengang var, og som den blev kaldt, var beliggende ved Vejen midt imellem Frøslev og Mollerup Kirker. Efter Skolens Flytning ned til Frøslev By, blev ved Mangelæg og Kjøb af Jord den gamle Skole omdannet til et mindre Gaardbrug. Oprindeligt hørte der til Skolen ca. 6 Td. Land, hvoraf dog ca. 1½ Td. Land var skjænket Skolen som Gave af Canseliraad Fr. Juul, Frøslevgaard, paa den Maade, at det benyttedes af Skolens 1.ste Lærer, men naar der blev Lærerenke, gik Retten til Brug deraf over til Enken, efter hvis død det igjen gik over til Brug af Skolens Lærer. Omtrent saaledes lød nok det oprindelige Gavebrev, hvordan det siden er ordnet derved, ved jeg ikke. Muligt omsat til Kapital, som henstaar til Forrentning.

Det var gamle Bygninger, men som nok er blevet udbedret ved den Tid, 1828, da min Fader overtog Embedet og siden forsvarligt vedligeholdte, svarende til den

Tids Fordringer. Stue og Avlsbygninger sammenbyggede, Grundmur og Straatag. Entre, Skolestue og en lille 1 Fags Stue med Teglstensgulv. Køkken og Bryggers samt 1 lille Pige-kammer med raastens Brolægning til Gulv, en lille 2 Fags og do. 1 Fags Stue i Nord som benævntes »stor Stue«, og Gæstekammer samt vores alles Sove-, Spise- og Dagligstue med 2 Fag Vinduer i Syd, havde Brædegulve, overalt Bjælkeloft. Skolestuen i Øst med 3 Fag Vinduer i Nord, 3 Fag i Syd og 2 Fag i Østgavlen. Der var en gammel Bilæggerovn, hvori der fyredes med Tørv fra et Rum bag ved Stuen, det var ikke muligt at faa Ovnen varmere, end hvad der kaldes »lunken«. Loftet var om Vinteren slem til at dryppe med store Vanddraaber eller smaa Istapper; var Kulden alt for slem blev der imellem Frikvartererne arrangeret Gang- og Løbeture i Zig-zag omkring Bordene, indtil Blodet igjen kom i Cirkulation, Børn og Lærer selvfølgelig med jernbeslaede Træsko, hvori der var en Halmvisk.

Jeg har omtalt Lokalteterne noget udførligt for at fremstille, hvor nøjsom og spartansk der dengang levedes, og jeg tror med større Glæde og Tilfredshed end mange Steder nu under de moderne Forhold. Børnene var den Gang lige saa raske og friske som nu, og Læreren holdt ud under disse Forhold uden Beklagelse i 47 Aar.

Fra midt i Halvtredserne var

Skolens Elevtal op imod 100. — 1860/61 blev der bygget Skole i Mollerup, og Lærer blev antaget. Det bragte Børnetallet ned og en Afkortning i Arbeidet for den gamle Lærer. Kirkesanger-Bestillingen overdrog Fader til den nye Lærer for Mollerup Kirkes Vedkommende, ogsaa en betydelig Lettelse for Fader, som i 33 Aar, hver Søn- og Helligdag, havde haft at synge i 2 Kirker.

Den 9. Marts 1849 døde min Moder efter nogle Maaneders Sygeleie. Det var et stort Tab for Hjemmet. Hun var os alle en god og kjærlig Moder med god og forstaaende Interesse for sine Børns Vel. Vi var 5 ukonfirmerede Børn i Hjemmet, som kunde følge deres Moder til hendes Grav paa Kirkegaarden i Frøslev, ved Kirkens østre Gavl.

Efter Moders Død fortsattes Livet saavidt i det givne Spor i Frøslev gamle Skole. Vor ældste Søster, Stine, som lige var fyldt 18 Aar, overtog Husets Styrelse og blev sine smaa Søkende i Moders Sted, og det maa siges til hendes Ære og Ros, at hun fyldte denne Plads paa allerbedste Maade, og det baade over for os yngre Børn, hvem hun ledede igjennem Barneaarene, som ogsaa og i god Forstaaelse med Fader, og for selve Husførelsen, som jeg vil kalde mønsterværdig, og alene i sidste Henseende udfordredes Forstand og praktisk Dygtighed, naar vi husker paa, hvad der krævedes udført i et Hjem, alt dengang ba-

seret paa egne Frembringelser, og det var baade til Lys og Varme, til al Beklædning, baade til ud- og indvendig Brug, til Fødevarer: Smør, Ost, Øl, Brød, alt blev lavet i Hjemmet og af egne Produkter. Det væsentligste af, hvad der blev købt, var en Pakke Tvist eller to, hver Pakke ca. 9 Pund.

For at give en Forklaring af, hvorfra de til Husets Brug nødvendige Produkter toges, maa jeg give en kort Fremstilling af vort Landbrug og dets Drift. Skolens Jordlod paa 6 Td. Land ligger adskilt i 2 omtrent lige store Stykker med 9 smaa Agre i hver – Nordmarken og Østmarken. Hver Mark haver sin egen Driftsmaade, men dog ikke anderledes end at der i hver Mark var lige mange Agre med de forskellige Sædarter og Græs, saaledes en Ager med Rug i hver af Markerne. Hestearbejdet, Pløjningen, Harve- og Gjødningskørsel o. s. v. blev udført frivilligt fra Gaardene i Sognene.

Den Kreaturbesætning, der sædvanligvis holdtes, var 3 Kjøer og 9 Faar, et Par af Faarene fik Sommergræsning paa en Gaard i Mollerup, de øvrige kunne græsses paa en enkelt Ager og paa Vejrabat-terne, de 9 Faar var af 5 Aargange: 3 etaarige, 3 toaarige havde Lam og 3 treaarige blev fedede til Slagtning. Køerne græssede paa 2 smaa Agre. Det store Faarehold var formentlig noget afpasset efter Hjemmets Forbrug af dets Produkter: Uld, Talg og til Indslagt-

Chr. Thomsen

ning. Kunde al Ulden ikke tilvirkes, solgtes noget deraf. Hvert Aar blev tillagt 3 Lam i stedet for de 3 Faar, som slagtedes. I Maj Maaned købtes en 6 Ugers Gris og 4 Gæslinger. Grisen slagtedes som velfedet ind under Jul, Faarene omkring 1.ste Novbr., og Gjæssene imellem Mortensdag og Jul. November og December var de bedste Maaneder med ferske Kjødvarer, den øvrige Tid af Året stod den paa saltede eller røgede Varer, dog hændte ogsaa, at der slagtedes en Kalv og ikke sjældent et Par Høns. Som Gaver modtog vi om Efteraaret ikke saa sjældent et Par Ænder, Kyllinger og lignende. De sendtes os fra Hjem, som undte os det vel. Naar der saa engang imellem kom et Læs Rødspætter igennem Byen, kunde der for 1 Mark i danske Penge købes $\frac{1}{2}$ Spandfuld af disse, hvad der ikke deraf spistes fersk fik en Dags Salt og derefter vindtørre-

des. Kogte spistes disse som en stor Delikatesse. Naar der saa vides, at vi havde Mælk fra 3 Køer, selv om de ikke var stærkt malkende, saa vil det nok kunde siges, at vi ikke manglede Sul til vort Brød. Rodfrugt til Marken kjendtes ikke alm. før ind i halvfjerdserne, men heldigvis var Kartoflerne naaet frem til at blive alm.; vi avlede ca. 50 Tdr., hvoraf jo største Del blev opfodret paa Kreaturerne. Den nytte, der haves af Kartofler, kan sættes meget højt og især i de Hjem, hvor der skal leves af smaa Midler. Det er et sundt og næringsrigt Fødemiddel. Hvert Aar blev 3 Skp. Kartofler revet paa Haand-Rivejern og behandledes til Mel; der blev deraf ca. 10 Pund fineste Kartoffelmel.

I Haven kun et enkelt Frugttræ, men rigeligt med Bærfrugt, Kaal og Gulerødder o. s. v.; en lille Del som Blomsterhave.

Det fortjenes endnu at huskes, at der ogsaa »kreiledes« med Havfisk, saa der af og til om Vinteren kunde kjøbes en Havtorsk og lignende. Ligeledes kjøbtes der om Efteraaret 1 Bundt tørrede Havtorsk (ca. 16 Pund), som det var behageligt at have liggende som Reserve paa Lager. Det var en yndet og god Spise.

Af Korn avledes tilstrækkeligt til Fødekorn og til Kreaturerne, noget blev leveret som Tiendekorn, hvorfor der flere Aar kunde sælges nogle faa Tønder Havre. Der blev leveret lidt Tørv – saa meget, som der regnedes med, at der vilde medgaa til at opvarme Skolestuen. Der blev leveret til Læreren lidt Hø og Halm, formentlig fordi den oprindelige Jordlod ikke var anordningsmæssig stor nok. Og saa var der nogle smaa Kvægtiender og Smaaafgifter, som senere blev konverteret til faste Afgifter i Korn og Penge. Imellem disse Naturalydelse var ogsaa denne, at der een Gang hver Sommer leveredes »Mælk til Ost« paa en Dag, Tid og Sted, som bestemtes af Modtager, og hvorom Yderne var tilsagt ved Bud. Mælken modtoges altid i Juni, og det hed sig, at den bedste Ost faar man af Mælken før »Sanct Hans« og det bedste Smør efter »Sanct Hans«. Mælken modtages paa 3 Steder, 1 Dag i Frøslev By, een Dag i en Gaard paa Vangen og een Dag i Mollerup. De Dage, da Mælken modtoges, regnedes til de store Dage, som min Søster ikke uden Ængstelse gik til, hun mødte jo som Modtager. De Piger, som bragte Mælken fra Gaardene, blev trakteret med Æbleskiver. Mælken modtoges hver Middag ved 1 tiden og hjembragtes i en stor Tønde, hældt op i store Kar, blev givet passende Temperatur (uden Termometer) og tilsat Oste-løbe (hjemmelavet), efter Ostningen presset i Ostekop og i det hele færdigbehandlet til en stor Ost, 20-24 Pund, fra de to første Steder, noget mindre fra Mollerup. De 2 store Oste solgtes igennem privat Bekjendtskab til en god Pris i Kjøbenhavn som en fin stabil og ensartet Vare. Den lille Ost spiste vi selv. Det var Juleost, som

vi var meget glad for og stolt over.

Brændsel til Bageovn, Kakkellovn og til det aabne Ildsted i Kjøkkenet, hvor al Madlavning foregik, til Bryggekedel, Vaskekedel o. s. v. bestod af Tørv fra Benthinesmindes Mose, et lille indkjøbt Læs Lyngtørv (Fladtørv) og lidt Lyng til Hjælp til Bageovens Ophedning. Moseførene fik vi paa den Maade, at vi gratis maatte lade skjære i Mosen med een Mand een Dag. Manden stod i Tørvegraven i Vand til Knæene omtrent og skar Tørvene med Haandspade. Pigen trillede paa en Bør Tørvene ud paa Tørrepladsen. Der arbejdedes derved en lang Dag fra tidlig Morgen til sen Aften, saa de kunde være tilbage ved Tiden lidt før Solnedgang. Middagsmaden bragtes dem ud til Arbejdspladsen, og den bestod af Byggrynsgød kogt i Mælk (Sødgrød) og Æggekage med rigelig Flæsketerninger i. Det kan nok forstaas, at der skulde anvendes Økonomi med Brændsel for at faa det til at slaa til. Det slog altid til, fordi der sparede, mens der var noget at spare af. Den nuværende Slægt kan næppe tænke sig med hvor lidt, man den Gang nøiedes paa mange Omraader uden i nogen Maade at føle sig som Nødlidende, tvert imod med stor Glæde og Tilfredshed over, hvor godt vi havde det og hyggedes i Hjemmet.

Et Aarstid efter, at »N. A. C.« (N. A. Christensens Jernstøberi) havde begyndt sin Virksomhed i Nykøbing, var jeg med derude for at se Fabrikken – i dens daværende Lidenhed. Fader købte et lille saakaldt $\frac{1}{2}$ -Komfur med Forplade og Overstykke med 2 Kogehuller og Vandkedel. Det var en Begivenhed af Rang, den nye Tid var ved at aabenbare sig paa dette Omraade. Fader reklamerede meget for Komfur-Anlægget og derved for Fabrikken paa den Maade, at enhver af Sognebeboerne, Mænd eller Kvinder, som i den nærmeste Tid derefter kom i vort Hjem, maatte se og beundre dette Værk. I den store, vide Skorsten var nu lagt Loft, Røgtrækket ført op derover ved et mindre Rør. Det lunede i Kjøkkenet, som

ogsaa derved blev fri for Røg og Nedfald af Sod.

Belysning – dertil kjendte vi ikke andet end hjemmestøbte Talglys. Stearinlys hørte jeg først tale om ved tiden ind i 50-erne, ind i 60-erne; i Begyndelsen af 30-diverne købte Fader paa Apoteket Stenolie (Petroleum) som et Middel til at fordrive Rotter med. Til Lysesøbning skulde vi helst nøies med det Talg, som var i de 3 slagtede Faar, alm. omkring 20-24 Pund. Om selve Støbningen vil jeg ikke skrive, da jeg forudsætter dette som alm. bekjendt. En lille Part blev støbt til tykke, smukke hvide Lys til Brug ved festlig Lejlighed, Størsteparten som til alm. Bordlys (8 Stk. pr. Pund) hvoraf 1 Lys midt paa Bordet, og Bordet flyttet omtrent midt i Stuen var, hvad vi fandt rigeligt til hver sit Aftenarbejde. Fader ved Skrivearbejde, Søstrene ved Sytøi, een ved Spinderokken, en anden kartede, strikkede eller lignende, de smaa ved Lektielæsningen, blev ogsaa benyttet til Hjælp ved Eftersyn og Udbedring af Skolebørnernes Fjerpenne, som altid opbevarede i Skrivebøgerne. Staalpenne kjendtes ikke før ind i 50-erne. Efter Gaaseslagtning om Efteraaret bragte Børnene Læreren et lille Bundt af Gaasefjer. Læreren skar Penne og holdt disse i brugbar Orden for Børnene Aaret rundt. De lange, mørke Vinteraftener var der ofte et og andet, som skulde findes frem og hentes ind fra Skolelokalet. Det var os Børn til at besørge det, og det var selvfølgelig uden Lys. Jeg husker, hvor let til Fods jeg kunde være, naar jeg passerede den mørke Forstue og Entreen og ind i den store, mørke Skolestue, hvor man følte, at der kunde møde een af de største Uhyrligheder. Dog – man udtalte sig ikke om denne Frygt, der følte, for ikke at blive anset for en Kujon.

Beklædning, Arbejdet derhenhørende, var meget betydelig i et Hjem med saa mange Børn, som fra det indre til det ydre var klædt af Stoffer af egne Produkter, forædlede og tilvirkede for en stor Del i Hjemmet og ved dets Medlemmers egenhændige Arbejde. Uldens Bearbejdning fra Klip-

ning indtil den var færdig til at sætte i Væven eller til Strikning var betydelig. Der dyrkedes ogsaa lidt Hør, som ligeledes skal have mangeartet Behandling, før deraf kan spindes en fin Traad anvendelig til Lærred, som selv efter Vævningen ikke er færdig, men skal lægges paa Bleg, have gjen-tagne Kogninger og igjen Udlægning. Det var en sen Maade at gjøre det paa, men Tøiet blev fri for at tage Skade ved Brug af stærke Kemikalier, som senere anvendtes. Naar saa tilstrækkelige Materialer af Garn, hvid eller farvet, Uld eller Tvist havdes særlig behandlet og opvundet i Nøgler, gik det til Vævekonen. Derfra hjemkommen blev det for Ydertøiets vedkommende betroet henholdsvis Sygigen til at sy for Søstrene – af Sygiger erindrer jeg Ingeborg, senere gift med Murer Svenningsen i Lødderup (Slagter Svenningsens Moder), hun havde tykt, mørkt Haar og brede Sølvringe i Ørerne – og en Mands-Skrædder til at sy for Fader og os Drengene. Skrædder Jens Jensen, som var halt, men ellers rask og en kraftig Mand, syede for os i Petroleum til Belysning ikke før mange Aar; det var en Forandring i det daglige Liv at have en Fremmed i Huset i flere Dage. Der fortaltes om Oplevelser og Begivenheder udefra og uden for den Kreds, hvor vi sædvanligvis færdedes. Skrædder Jensen var en fattig Mand med stor Familie, men desuagtet var han for os at se altid glad og tilfreds. Var han ikke heldig i første Omgang til at faa Tøiet til at passe, var han ikke forknytt, men udtalte sin Glæde over, at det ikke var Kroppen, der fejlede noget. Tøiet kunde der rettes og forandres ved. Min Fader havde en gammel Kjørekappe af noget groft, graabrunt stof, stiv og svær at arbejde med, naar den kom frem til Forandring eller Udbedring, benævnedes han den som den »Alebandis«!

Mælken af de tre Kjører behandles i Hjemmet. Der var ikke Lejlighed til Salg af det. Der blev kjærnet Smør i en Stavkjærne, og der blev lavet smaa Oste, 6 a 8 Pund Stk., til eget Brug.

Smør solgtes der af og til lidt af. Naar Koen havde kælvat og der var blevet rigelig med Mælk i Huset, sendtes der Bud til de fattige Familier og andre, som levede i jordløse Huse, om at nu maatte de komme til os og hente Mælk.

Grisen levede høist Somren igjennem ved Valle med lidt Tilskud af Korn. Hen paa Tiden blev der noget rigeligere med Kartofler og Korn. Naar den slagtedes ind under Jul, var dens Slagtevægt alm. omkring 200 Pund. Vægten konstateredes ved at afveje det afskaarne Hoved, og saa mange Pund det vejede, saa mange Lispund veiede Grisen. Svinene, der holdtes den Gang, var af gammel dansk Race, de havde en række kraftige Børster langs ad Ryggen. Disse blev efter Slagtning omhyggelig skildt fra, rensat, bundet sammen og opbevarede til Anvendelse til Hjemmets Børstenbinding. Der kjendtes jo ikke andet end hjemmebundne Klæde- eller Skobørster.

Vinteren igjennem havde vi altid hjemmebrygget Øl, god og vel-smagende. Det blev alm. brygget i 2 Kvaliteter, en mindre Del som første Udtræk og en Tønde (ca. 80 Pt.) i andet Udtræk. Af den bedste Kvalitet blev noget tappet paa Flasker og brugt til at byde Fremmede. Juleøllet blev altid brygget kraftigst ved anvendelse af mere Malt. Det blev passet efter at være tjenlig til Tørring i Ovnen efter en Bagning.

Brødbagning.

Paa Landet kjendtes den Gang ikke andet end hjemmebagt Brød. I vor Ovn kunde bages Brød af 5 Skp. Korn. Den første Tid, jeg husker, blev der brugt en Kornblanding af 3 Skp. Byg og 2 Skp. Rug. Det blev senere forandret til 3 Rug og 2 Byg, hvilket kjendtes som en væsentlig Forbedring. Om trent hver 5-te eller 6-te Uge skulde der bages. Om Sommeren vilde Brødet jo blive noget tørt med Tilbøjelighed til at muldne. Var det slemst dermed, blev det værste skaaret fra, men det ansaas ellers for konstateret, at muldnet Brød gav særlig store Kræfter. Der blev lagt mærke til, naar Naboe hav-

de Bagning. Der kunde da faaes Tilladelse til dér at putte nogle af sine gamle Brød ind i Ovnen for at tage Nytte af dennes Eftervarme efter den færdige Bagning. Brødene kunde da for en Tid blive som nybagte.

Den byg, der brugtes til Brød, fik i Møllen en let Omgang i Pillekværnen, saa at den væsentlige Del af ydre Skaller toges fra, hvorefter det, ligesom Rugen, blev groft malet, dog ikke grovere end at der kunde sigtes nogle faa Pund fra, hvoraf der lavedes 3 a 4 smaa Sigtebrød, som var en stor Nyhed. Der vankede ikke Sigtebrød uden efter hver Bagning med 5 a 6 Ugers Mellemrum. Dagen før Bagningen blev der foretaget forskellige Forberedelser, saasom at sætte Tørveskrue op ved eller i selve Ovnen, som saa, naar Tid var inde dertil, blev antændt ved en Tot Lyng eller Halm. Ovndøren (Træ), en Trærage, en ditto Skovl og en Stok til at pirre i Ilden med blev lagt i Vand ude i Bækken for derefter bedre at kunde taale Varmen. En Kasse fuld af Ler blev æltet op med Vand til en Mørtel, der brugtes til at kline Ovndøren med. Saaledes gik man Dagen i Møde. Deigen lagdes Aftenen før tilsat Eurdeig og stod tildækket Natten over for at hæves. Naar Tørveskruen var omtrent udbrændt, blev den splittet ud over alle dele af Ovnbunden, hvorefter der blev smidt nogle Haandfulde Lyng ind derpaa for yderligere at forstærke Varmen. Naar bekjendte Tegn paa, at Ovnen var af passende Varme, viste sig, »Den sorte Mand skulde være ude af Ovnen«, blev Ilden raget ud og Bunden feiet med en vaad Halmkost, Brødet sat ind, Døren sat for og tilklinet.

Frøslev gamle Skole havde en vis central Beliggenhed, midt paa Øen og midt i Sognet, med Byerne rundt om sig, men dertil tillige en isoleret Beliggenhed uden for Byerne. I een Henseende føltes dette ofte: det var, naar vort Korn skulde til og fra Mølle. Vi havde 1 Mil til hver Side, vi ville til for at komme til en Mølle, Jølbygaards Vindmølle, Lødderup Vandmølle og Damsgaards Vandmølle. Sidstnævnte Sted fik

vi vort Korn malet. Fra en enkelt Gaard i Frøslev By benyttedes denne Mølle, og da Veien dertil førte ham forbi vor Dør, var han saa hjælpsom at befordre kornet dertil og fra os. Møllerne tog deres Betaling i natura, 1 Pt. af hver Skp. Korn for alm. Maling, dertil benyttedes en justeret »Toldkop« af Kobber, skaalformet med skaft – det var let og behageligt saaledes at have Tilladelse til at have sin Kop i en anden Mands Pose – muligt det ogsaa har fristet til overdreven Brug af den. Folkevittigheden havde altid travlt med Mølleren og hans Kop: Mølleren turde ikke altid stole paa sin Svend og tog derfor for Sikkerheds Skyld igjen sin Told. Konen, som interesserede sig for Mølleri, kom ogsaa i en travl Tid over i Møllen og resonnerede som saa, at de Mandfolk ikke altid er til at stole paa, det er det sikreste, at jeg tager en Kop, for intet maa forsummes. Ved Lov af 1857 hævedes Mølle-Monopolet. Damsgaards Mølle byggedes dette Aar, hvilket hævede et Savn for vort Vedkommende. Før den Tid kjendte vi ikke til, at Kreaturerne skulde have Korngrutning. Skulle de have Korn, fik de det i Straaet, som det var groet. Det er mærkeligt nu at tænke sig, at der den Gang ej heller kjendtes Brug af Oliekager, Mais, Roer eller Kunstgjødning. Landbrugsmaskiner eller Værktøi indskrænkede sig til at bestaa af en Le, en Plejl, en Haandkartskovl og et Sold, Skovle med Træblad, Biseller, Lyngkoste o. s. v.

Byggryn og Bygmel spillede en stor Rolle i Husholdningen. Byggrød var ofte daglig Ret til et af Maaltiderne. Bygmelet brugtes overalt i Husholdningen og til Bagværk. Hvedemel var saavidt ukjendt.

Jeg har maaske nok bredt mig for vidt over Ting, som kan synes at være uden Interesse, men jeg har derved villet illustrere, hvad der den Gang var at ordne og arbejde med i et Hjem inden Døre, og hvad en Husmoder til Fuldkommenhed skulde forstaa sig paa i Forbindelse med at have Gaver til at lede og tilrettelægge disse Arbejder.

Børns tiggeri

...og bekæmpelsen deraf

»Min far har ingen arbejde – vi sulter derhjemme – vil den søde frue være så rar at lægge lidt mad i min pose«.

Disse ord blev brugt af mange børn i tiden fra 1850 til 1900. Den store fattigdom mellem arbejderne medførte, at det var nødvendigt at sende børnene ud med tiggerposen. Det skabte store problemer for de mere velstillede borgere. Særlig dem, der ikke kunne få sig til at sige nej til de bedende barneøjne, for disse hjem blev det ofte en økonomisk belastning. Derfor var det naturligt, at borgerskabet prøvede at finde en udvej for at forhindre tiggeriet. Derom handler dette afsnit, de forskellige forsøg, både dem, der mislykkedes, såvel som de heldige, og om hvordan man fandt frem til en form, hvorunder hjælp kunne ydes.

At beskrive den nød, der var blandt arbejderne, særlig i byerne, er vanskeligt. I dag er det en selvfølge, at samfundet tager sig af de mennesker, der af en eller anden grund ikke kan klare sig. Men den gang var det kun få pligter, samfundet havde overfor sine borgere, der stilledes kun krav.

I et af øens dagblade stod der i 1856 bl. a. i et læserindlæg: »Den der ikke vil arbejde, bør heller ikke have føden«. Det var hårde ord, men det var også en hård og nådeløs tid for de fattige.

I 1890 havde en arbejdsmand i Nykøbing en dagløn på 2,50 kr. på løs arbejde, havde han nogenlunde fast arbejde på en af byens fabrikker, var den mindre; det almindelige var, at en arbejdsmand kun havde 140 arbejdsdage pr. år. Resten af året var der ingen arbejde at få, hans årsindtægt var således ca. 350 kr.

Selv om priserne på fødevarer

var små, sammenlignet med i dag, var der ikke meget forslag i de 3530 kr. Et 8 punds rugbrød kostede på samme tid 36 øre – 1 pund flæsk 45 øre – 1 pund kartofler 50 øre, 1 pot sødmælk 9 øre. Et par herrestøvler 13 kr., 1 par damesko 7 kr.

Det er ikke vanskeligt at forstå, at de 3350 kr. blev spist op på et år. Og derforuden var der huslejen, klæder og møbler m. m., der skulle betales.

Når der ingen arbejde var at få, skulle forsørgeren og hans familie, trods indsenderens ord, »at så fortjente han ikke føden«, dog alligevel have noget at spise og et sted at bo.

Så kunne han selvfølgelig gå den tunge gang til fattigvæsenet. Men det var ikke megen hjælp, man fik derfra, og de få rettigheder, han havde, blev taget fra ham. Et af tidens slagord var »den frivillige fattighjælp er den bedste hjælp«. Det var privat godgørelse, som gjorde, at den der modtog hjælp, blev personlig afhængig af dem, der gav.

Der var en tredje udvej, at tigge, men det var der ret hårde straffe for. En bekendtgørelse fra politiet april 1865 fortæller, at betleri af alle slags var forbudt. Det straffes med simpelt fængsel indtil 8 uger – fængsel på vand og brød indtil 15 dage eller arbejde i tvangsarbejdshus, således at 6 dages tvangsarbejde anses lig med 1 dags fængsel på vand og brød. Loven anvendes også på de forældre, der sender deres børn ud at tigge.

Risikoen for at nogen anmeldte børn for tiggeri var dog ikke stor, så i stedet for selv at gå, sendte man børn af sted med tiggerposen og håbede på, at de mere velstillede husmødre ikke kunne stå

for de bedende barneøjne. Dette tiggeri var et problem, der var vanskeligt at løse, og selv efter de kraftigste anstrengelser fra de mere velstående side blev det ikke løst i 1800-tallet. Det første forsøg i Nykøbing blev gjort 5. december 1859, hvor der var følgende opråb i Morsø Avis:

»Byens indvånere har i længere tid været forulempet af en mere og mere om sig gribende tiggeri, ikke alene af rejsende håndværkersvende, men især af fattige børn. Vel skal det ikke nægtes, at arbejdsløsheden begynder at indfinde sig. Og det kan være grunden til at fattige forældre lader deres børn tigge. Men den udvej kan også let give anledning til at føde dovenskab hos forældre, der er slet tænkende nok til hellere at lade deres børn sammentigge føden til dem, end selv at arbejde. Og det ville derfor vist være rigtigt, om de af byens indvånere, som dertil havde hjerte og vilje, i stedet for at forsyne disse tiggende børns poser med fødevarer, forene sig om at give dem kosten, hvormed de ikke alene kunne afholdes fra dette fordærlige dagdriveri. Men i stedet derfor holdes til stadig skolegang. Jeg tillader mig desårsag at anbefale denne sag til nærmere overvejelse i »Foreningen af 17de februar«.

»Foreningen af 17. februar« var stiftet 17. februar 1852 (deraf navnet) af en del af byens førende købmænd og håndværkere. Foreningens formål var: »Gensidig belæring og udveksling af ideer i henseende til alt, hvad der er af almen interesse«.

Denne forening fik meget stor betydning for byen. Den tog initiativ til oprettelse af sparekassen, påtog sig arbejdet med udvielsen af plantagen, hvor der skete store

fremskridt, også andre opgaver blev løst. Foreningen påtog sig også den ny opgave at løse problemet »børns tiggeri«, og der blev dannet en komité, der fik navnet »Velgøringskomiteen«. – Denne komite indsamlede penge og naturalier, der en gang om ugen blev delt ud til de fattige.

Også på andre måder hjalp man de fattige og især børnene. Manufakturhandler Sørensen, der havde butik i Algade (14), stillede i den strenge vinter 1860 en varmestue i forbindelse med sin forretning til rådighed for valgøringskomiteen. Varmestuen var åben hver dag, fra 8. morgen til 5. eftermiddag, fra 18. januar til 7. marts. Den blev besøgt daglig af ca. 20 voksne og ca. 50 børn. Mellem 10–12 formiddag uddeltes der varmt øl til dem, der opholdt sig i lokalet, øllet var skænket af byens købmænd. Kl. 3 eftermid-

dag blev uddelt ialt 2330 potter mælk og 9½ tønde øl.

Hjælpearbejdet var tænkt som et forsøg på at afskaffe eller begrænse børns tiggeri. Det mislykkedes, fordi man kun tænkte på at afhjælpe den øjeblikkelige nød. Man kunne ikke se, og havde vel heller ikke mulighed for at se, at grunden var den dårlige indtjeningsevne, arbejderne havde.

Under krigen 1864 trådte problemet i baggrunden, og der blev ikke iværksat noget hjælpearbejde af betydning. Alle kræfter blev sat ind på at hjælpe de sårede soldater og deres familier.

Men i 1865 var det galt igen, den 14. marts er der en indsender, der i Morsø Avis beklager sig over det igen om sig gribende tiggeri af børn. Særlig op mod højtider var det galt. Indsenderen foreslår, at børnene skulle medbringe en attest fra skolen, der fortæller om deres

behov for hjælp. Og så skulle giv-
veren skrive beløbet på attesten,
pengene skulle afleveres til en af
skolens lærere, som når konfirma-
tionen nærmede sig, skulle være
behjælpelig med at købe det nød-
vendige tøj.

Den tankegang, at det er de fat-
tige forældre, det er galt med, går
igen i indsenderens ord. De mere
velstående, der har bevist, at de
kan klare tilværelsen, skal admini-
strere for dem, der intet har.

Atter blev der dannet en ny komi-
te, der den 8. april 1865 star-
tede sit arbejde med følgende op-
rÅb i Morsø Avis:

»Det vil være en del af vore
medborgere her i byen bekendt,
at der har dannet sig en forening
af 8 mand med det formål at søge
tiggeriet, navnlig for børns ved-
kommende, afskaffet. Om gavn-
ligheden af denne foranstaltning
vil alle være enig med os. At der
blandt den store mængde tiggende
børn findes mange, der ikke er
grund til at hjælpe, viser de oplys-
ninger, vi har indsamlet. Det bli-
ver derfor vores opgave at under-
støtte den trængende, men nægte
den ikke trængende hjælp.

Den understøttelse, som vi be-
der vore medborgere at yde os, be-
står i at erholde føden til de fat-
tige børn. Vi håber, at alle der
har evne dertil, vil hjælpe os, til
gavn ikke mindre for den ydende
som for den modtagende. Den store
udstrækning, tiggeriet har an-
taget, kendes ikke af alle, men
når vi med et par eksempler op-
lyser, hvor vidt det drives, er det
klart, at der bør gøres noget.

I går blev 9 børn bespist med
middagsmad i et køkken, og i dag
har 10 børn i et andet køkken tig-
get om middagsmad, og det gen-
tager sig dag for dag. Bortset fra
den byrde, der på den måde hvil-
ler på mange familier, er det no-
get andet, der er af større betyd-
ning, og det, som har givet anled-
ning til vor forening, nemlig den
demoraliserende virkning, tiggeri-
et udøver på et barn, den naturlige
æresfølelse bliver udslettet, skolen
forsømmes, og vi kender et
tilfælde, hvor tiggeri og tyveri
fulgtes ad.

Vi vil bede enhver, der vil give

et barn føden helt eller enkelte
dage, at de vil sørge for at barnet
passer sin skole.

Vi beder alle der hidtil har støt-
tet tiggeriet, at nægte et tiggende
barn mad og penge. Der vil være
sørget for deres bespisning, der-
som trangene er til stede.

Flere husmødre vil nok have
svært ved at nægte et barn mad.
Men skal tiggeriet afskaffes, må
vi alle være enige om at afvise tig-
gere.

Hvorvidt vi er i stand til at
løse opgaven, er måske tvivlsomt,
og tiden vil vise, om planen glip-
per«.

*Niels Bådsgård. Broge.
Niels Dybr. Jepmond. Kåstrup.
Nyholm. Chr. Schmidt.
Jacob Møller, fmd.*

Komiteen arbejdede hurtig, den
18. april stod følgende i Morsø
Avis:

»Den af komiteen for tiggeriets
afskaffelse, navnlig for børns ved-
kommende, for nogle dage siden
udgående opfordring om bistand
til dette formåls opnåelse, har
kunnet glæde sig ved en imøde-
kommenhed, der har gjort os det
muligt at træde i virksomhed.

Efter en samvittighedsfuld prø-
velse af, hvilke af tiggende børn
det var nødvendigt at understøtte,
har vi tildelt 17 børn fuldstændig
bespisning og 14 børn middags-
mad. Fra i morgen vil alle børne-
ne være anvist de for dem bestem-
te steder, og da derved den trang
er afhjulpen, der hidtil begunstige-
de tiggeriet, tør vi håbe, at den
medvirken, vi nu behøver for at
give dødsstødet til almindelig af-
skaffelse af tiggeriet, også må bli-
ve os ydet, at alle tiggende børn
må blive bortviste.

Dersom nogen mener, at vi i et
eller flere tilfælde har truffet et
forkert valg, da modtager vi ger-
ne de oplysninger, man vil give os.
Vi skal da straks søge at rette
fejlene.

Såfremt børnene ikke opfører
sig godt, vil vi gerne have under-
retning derom, så vi kan råde bod
derpå. Alle understøttede børns
forældre har lovet at børnene vil
passe skolen. Vi vil af og til be-
søge skolen og påse, at de gør
det«.

At der var alvor bag ønsket om
at komiteen ønskede, at børnene
opførte sig godt, viste sig kort ef-
ter, hvor der var indrykket en an-
nonce, der fortalte, at Ole Falks
to børn, der havde fået fuld kost
hos proprietær Peers på Dueholm,
»er på grund af ulydighed og u-
taknemlighed i højeste grad mod
deres velgører blevet bortvist«.
Der advares mod at andre giver
de ulydige børn mad eller penge.

Den 14. november 1865 skrev
komiteen følgende:

»Komiteen for tiggeriets afskaf-
felse for børns vedkommende
skylder offentligheden at give en
kort meddelelse om dens virksom-
hed i det forløbne halve år, der
er hengået siden den begyndte sit
arbejde. Børnenes antal, der har
været under komiteens for-
sorg, udgør 25. Det var os en let sag at
få alle de børn anbragte, som vi
efter vor bedste skøn fandt træn-
gende til bespisning, da der gaves
os flere tilbud, end vi havde brug
for.

Dette var for sagens videre
fremme af stor betydning, da vi
med grund kunne antage, at den
tid, hvor vi trådte i virksomhed,
ikke ville kræve den understøttelse,
som nu da vinteren nærmer sig.

Børnenes forhold har desværre
flere steder givet anledning til u-
tilfredshed, men det er dog ikke
med børnene, i de fleste tilfælde
er det forældrene, der var årsagen.
Vi har erhvervet den erfaring, at
flere forældre kun dårlig har skøn-
net på den store velgerning, der
ydes deres børn. Flere har været
uartige, ja, endog uforskammede
mod dem, der gav deres børn fø-
den.

Vi har gjort, hvad vi efter bedste
evne kunne gøre for at rode
bod herimod, at ikke de stakkels
børn skulle komme til at lide for
forældrenes utaknemmelighed. At
der fremdeles vil stå meget tilbage
i den retning at kæmpe imod er
utvivlsomt, vi håber at de af vore
medborgere, der hidtil har hjulpet
os, vil vise overbærenhed og ikke
bortvise børnene, før der fra vor
side er gjort, hvad der kan gøres
for at rette ved den kræftskade,
der er den eneste hindring for sa-
gens vedblivende fremgang. At
der også har været flinke og sta-

dig skolesøgende børn og taknemlige forældre er os en glæde at meddele.

Af komiteen er udtrådt efter eget ønske Jepmond og Broge, og i deres sted er indtrådt købmand Schade og farver Andersen«.

»At vi har fundet det nødvendigt at udelukke fra vor forsorg Svenning Murers datter Marie, hvis forhold mod hendes velgører har været således, at hun ikke bør hjælpes, meddeles herved. Vi anmoder alle om, dersom hun indfinder sig som tigger, at bortvise hende. Og kært vil det være os, om der måtte blive gjort anmeldelse til os derom«.

Komiteen for tiggeriets afskaffelse.

Den kræftskade, der omtales, er forældrenes utilfredshed, der tålt ikke kritik mod den mad, børnene fik hos deres velgører. Og hvis børnene ikke opførte sig ordentligt – pænt – så risikerede de, at det gik dem på samme måde som Svenning Murers datter. Hun spiste på Dueholm, hos proprietær Peers, hun tillod sig at klage over maden, – følgen var, at hun blev udelukket fra hjælp.

Udvalget anmodede endda om at få oplysninger om der var nogen, der fik medlidenhed med hende og gav hende mad. Det er det andet barn, der bortvises fra Dueholm, så det er muligt, at der har været grund til at børnene klagede.

Selve tidens opfattelse var ikke blid over for børnene, det var sjældent, der blev taget hensyn til dem. Og give dem ret, var utænkeligt. At børn skulle aves og tugtes var en almindelig opfattelse dengang.

Selv det offentlige fattigvæsen brugte ret hårde midler. I 1860-erne kunne man ofte læse annoncer, hvori der søgtes plads til børn i alderen 5 til 14 år, der var taget fra deres forældre på grund af dårlige leveforhold i hjemmet.

Der holdtes auktion over sådanne børn. Det almindelige ved auktion er, at den, der byder højest, får varen; men ikke ved de auktioner, fattigvæsenet afholdt over børn, – der var det den lavestbydende, der fik barnet, den, der ville have mindst for det. Så det

var en selvfølge, at man skulle udnytte et sådant barn, hvad man ikke kunne få af fattigvæsenet, måtte man så prøve at få ind ved at lade barnet arbejde.

Det gjorde f. eks. smedemester Nielsen, der i en annonce i Morsø Avis 30. september 1865 skrev: »I anledning af min læredrengs konfirmation den 4. oktober frabedes al gratulation«.

Der var ingen grund til at feste for sådant et fattigt barn, som endda var anbragt i lære, og derfor var heldigere end andre børn. Når de af fattigvæsenet udsatte børn blev store og tildels voksne, fik de lov til at klare sig selv, mange med næsten ingen skolegang eller opdragelse.

Det var med stor betænkelighed at komiteen optog arbejdet året efter; den skrev 11. august 1866 i Morsø Avis:

»Komiteen for tiggeriets afskaffelse, navnlig for børns vedkommende, håber ved denne henvendelse til medborgerne at få en for vor virksomhed hæmmende uskik afhjulpet, der i den sidste tid – måske dog kun enkelte steder – er trådt os hindrende i vejen.

Tiggeriet er en slem uting, der som oftest fører individet bort fra samfundsordenen, til ulykke såvel for denne som for hint. Det har været og er fremdeles vor opgave at gribe forstyrrende ind imod tiggeriet, og – det håber vi – omsider se det fuldstændig afskaffet. Den ene betingelse, nemlig understøttelse til at forskaffe føden til de børn, som vi efter vort bedste skøn fandt at trænge dertil, ved vor hjælp, har hidtil ikke savnet, og derpå bygge vi vort håb, at denne nødvendige betingelse ikke slipper.

Den anden næsten lige så vigtige betingelse er, at man, hvor et tiggende barn melder sig, vil bortvise dette, thi ellers kan det udbytte, som vi håber må blive målet, – tiggeriets ophør, ikke blive nået.

Denne uskik, som vi bede afhjulpet, idet vi opfordrer alle vore medborgere uden undtagelse, at bortvise ethvert tiggende barn, og kært vil det være os herom at få underretning.

Der er jo vist en og anden hus-

moder, der til ære for hendes hjertelag vil ømme sig ved at nægte et »sultent« barn noget mad. Men vi beder hende indtrængende dog at gøre det, fordi ingen børn tigger af sult, deres forældre kender vor tilstedeværelse og ved, de kan blive hjulpet ved at henvende sig til os.

Når forældrene ikke gør det, da kan man være sikker på, at det ikke er fordi barnet er sultent, at det udsendes med tiggerposen, men en sørgelig række grunde, der gør det ønskeligere for dårligere forældre at lade deres børn tigge, i stedet for at få dem anbragt under komiteens forsorg«.

Årsagen til at det ikke lykkedes at løse tiggeriets problem var at der blev opstillet betingelser for hjælpen. Børnene skulle opføre sig pænt, passe skolen. Og være meget taknemmelig overfor de mennesker, der gav dem mad. Det, der betød mest, var at forældrene blev tilsidesat, – der blev ikke taget hensyn til, om de sultede, og en af mulighederne for at skaffe mad var at lade børnene tigge noget til deres forældre.

Om arbejdet kom i gang vinteren 66-67 er tvivlsomt, der skrives ikke mere om denne komite. I årene frem over er det kun velgøringskomiteen og det kommunale fattigvæsen, der støtter de fattige børn.

En af måderne var at udsætte børnene i pleje. Som et enkelt eksempel kan fremhæves en annonce i Morsø Avis 20. april 1869:

»Fattigvæsenet har nogle børn i alderen 9-11 og 14 år, og en mand på 70, som skal udsættes i pleje og kost. Akkord kan afsluttes med udvalget«.

Barnet med tiggerposen fik efter komiteens ophør lov til at gå fra dør til dør og række posen frem, håbende på, af den medlidende husmoder måske ville lægge et stykke brød, kød eller flæsk deri.

Der var mange af byens borgere der hjalp på denne måde.

Havnefoged og værtshusholder Bertel Holm, der døde 30. september 1862, levede sammen med sin hustru under ret tarvelige forhold. Alligevel opdrog ægteparret, der var barnløst, 5 fattige børn som

om de var deres egne. Derforuden bespiste de 10-15 børn i kortere eller længere tid.

Til handelsmand og værtshusholder Morten Jensen, Vestergade, var der følgende tak i Morsø Avis:

»Tak. Herved udtaler jeg min dybfølte tak til hr. handelsmand Morten Jensen og hustru for al deres udviste godhed imod mig. Og især for at de nu i flere år har givet min søn Frederik hele kosten, hvilket har været en stor hjælp for mig. Jeg beder derfor Gud om at lægge sin rige velsignelse i al deres gerning, så at de selv og deres kære børn aldrig skal komme til at savne noget af alt det gode, de har bevist mod mig.

Nykøbing, den 27. april 1877.

Marie Knakkegaard.«

I året 1878 træder en damekomite sammen for at oprette et børneasyl. Komiteen skrev 12. august i Morsø Avis:

»Da undertegnede i længere tid har ønsket at afhjælpe den trang, der er til børneasyl her i byen, har vi sluttet os sammen for om muligt at få et sådant oprettet.

Skønt vi ved, at det er trykkelige tider at stille krav til folks velgørenhed, så tør vi alligevel ikke udsætte påbegyndelsen deraf. Vi henvender os nu trygt og fortrøstningsfuldt til mænd og kvinder om at hjælpe os med at fremme denne gode sag, som vi er overbevist om skal blive til velsignelse for mange.

Det første vi har tænkt på at sætte i værk til udførelse af vort forehavende er *en basar*, som vil blive afholdt efter høst og hvorpå vi allerede nu henleder opmærksomheden, for at de, som vil støtte den ved gaver kan have tid til at forarbejde eller anskaffe disse.

Asylets hovedformål er ikke undervisning, opgaven er at beskæftige børnene ved fortællinger, sange og lege, at påse, at børnenes legemlige og åndelige udvikling går hånd i hånd.

Børnene kan optages fra det andet år og til det syvende, således at skolen begynder sin gerning, hvor asylet ophører med sin.

Børnene optages uden vederlag. Det er klart, at asylet vil få stor betydning for forældre, som ved

arbejde uden for hjemmet eller på anden måde er forhindret i at tage sig så meget af deres barns opdragelse som de bør og gerne vil.

Nykøbing Mors 1878.

Marie Andersen. Thora Baadsgaard. Amlie Bang. Elisa Brinkmann. Nanny Cederfeld de Simonsen. Marie Christensen. Elisabeth Dyhr. Elna Hedemann. Cathrine Hinding. Doris Møller. Dorthea Nyholm. Fanny Skibsby. Ida Sørensen. Caroline Trap.«

Basaren, der afholdtes den 20. oktober gav et overskud på 1550 kr. Komiteen fortsatte med at rejse penge og nåede ialt 2300 kr. Som asylmoder blev ansat skipper Jakobsens enke, til hende skulle ansøgningerne sendes fra de uformuende forældre, der ønskede at få børn i alderen 2-7 år optaget i asylet. Der blev optaget 16 børn. Asylet blev indviet i august 1879. Morsø Avis skrev:

»I går blev ved indvielsen af et børneasyl her i byen et længe følt savn afhjulpet. Efter ihærdig anstrengelse af en større damekomite, for hvilken fru Hedemand på Dueholm stod i spidsen og konsul Schade var forretningsfører, er det lykkedes i løbet af et års tid at nå deres mål, at indvie et smukt indrettet asyl i Østergade. Provst Cederfeld talte over teksten »lader de små børn komme til mig«.

Vi vil ret ønske, at denne sag må vedblive at trives til gavn for de mange fattige børn, som ellers må gå for lud og koldt vand, medens forældrene er på arbejde«.

Dette asyl var for de små børn, men behovet for hjælp til de større børn var også stort, og derfor dannedes der påny en komite. I stedet for som sidst, at børnene skulle bispises hos borgerne, blev det ordnet på denne måde, at børnene skulle hente varm middagsmad hos restauratør Lynges, der var vært i foreningen Harmoniens bygning, Algade 3. Den 21. januar 1879 er der følgende opråb i Morsø Avis:

»Ved velvillig bistand af byrådet, sparekassen, våbenbrødrene og mange af vore medborgere samt forhåbentlig af Håndværkerforeningen er vi sat i stand til i 8 uger at bispise indtil 50 fattige

børn daglig med varm middagsmad.

Hensigten hermed er dels at skaffe børnene et godt måltid, og dels at modvirke, at børn går fra dør til dør på tiggeri, hvilket formentlig alle er enige i at anse for fordærveligt for børnene.

Som følge deraf opfordrer vi de forældre, som ønske deres børn bispist ad denne vej, og som må være forsørgelsespligtige i Nykøbing by eller landsogn, til at melde sig hos en af undertegnede inden førstkommende tirsdag aften kl. 6.

Vi vil tillige opfordre vore medborgere til hver i sin kreds og efter bedste skøn at forhindre tiggeri af børn«.

E. Hedemand. Just C. Møller. Oluf Mührmand. A. Sørensen. H. V. Cortsen. Oluf Seritzlev.

»I forbindelse med foranstående advares herv. forældre imod at udsende deres børn på tiggeri, da de derved udsætter sig for alvorlig tiltale og straf.

Nykøbing Politikammer.

Vestergaard.«

Det lykkedes at indsamle 895,- kr. Bispisningen begyndte 23. januar og sluttede 25. marts. Der blev uddelt ialt 3287 portioner var middagsmad, det oplystes, at der ikke denne vinter var nogen tiggeri af børn.

Året efter optager komiteen igen arbejdet og meddeler 15. marts 1881:

»Efter at ca. 60 børn daglig har fået middagsmad i 10 uger er kassen tom. Byens borgere opfordres til at give penge, så bispisningen kan fortsættes, for vinteren er streng, og der er megen arbejdsløshed«.

Det lykkedes ikke at få flere penge, bispisningen ophørte 25. marts, 60 børn fik ialt 4500 portioner varm og god mad. Det kostede ialt 1100 kr., deraf var de 800 kr. indkommet ved private bidrag, 300 kr. fra det offentlige og forskellige foreninger. Også i vinteren 1882, der var meget mild, lykkedes det komiteen at gennemføre bispisningen. 45 børn fik i 9 uger daglig et måltid varm mad, udgiften var 691 kr. I Vinteren 1883 blev der til 56 børn i 9 uger uddelt 3525 portioner. Fra private

var der indkommet 691 kr., Sparekassen 100 kr., byrådet 100 kr.

Børneasylet i Østergade viste sig at være uhensigtsmæssig indrettet og dyr at vedligeholde, så damekomiteen så sig om efter en mere egnet bygning. M. C. Holm tilbød at han ville bekoste opførelsen af en ny bygning. Byrådet gav den vestlige del af pogeskolens have (skolen lå i Nørregade) til opførelsen af asylet, det var et areal på 950 m². Den 12. juli 1881 blev grundstenen til den nye bygning lagt af konsul Schade. 5. november var der indvielse, hvori M. C. Holm deltog. Bygningen kostede 6500 kr.

Vennerne af asylet gav hvert år til jul gaver til børnene i form af penge, klæder eller legetøj. Ved M. C. Holms sølvbryllup havde han sendt penge til ekstra bespisning af børnene, de fik suppe, steg, sukkerbrød og derefter kaffe med kage.

Der var mange måder at hjælpe de fattige børn, en af de særprægede var, da guldsmed P. Christensen købte en ejendom i Algade, der havde tilhørt afdøde urmager Bayer. Det var Bayers svigersøn skomagermester L. Madsen, der på familiens vegne solgte ejendommen 10. december 1894. Men han havde glemt at spørge kancelliråd Breum, Odense, der var gift med en datter af Bayer. Breum protesterede mod handelen, som Madsen måtte lade gå tilbage; for at dette kunne ske, forlangte Christensen 100 kr. Madsen betalte, og pengene blev brugt til at bespise 75 fattige børn i Håndværkerforeningen, – de fik risengrød og steg.

Damekomiteen og komiteen til bespisning af fattige børn fortsatte deres arbejde i årene fremover til virkelig hjælp for mange fattige familier. De løste deres opgaver så godt, at børnenes tiggeri blev om ikke afskaffet, så stærkt begrænset, så dette ikke mere var det store problem, som det havde været i midten af 1800-tallet. Mon ikke grunden til det gode resultat var at børnene fik god mad, uden betingelser. Og de var ikke afhængige af enkeltes indstilling til hvad sådanne fattige børn fortjente at spise.

Postludium - en studie i blåt

Af Jens Gregersen

Dette er historien om min søsters stueorgel, der måtte undgælde for en utidig violins natlige støjplage.

Den slagtojsseffekt, der opstår, når en hældende violinstol pludselig vælter om, klemt ned af fire hårdtspændte strenge, må afgjort betegnes som en dissonans eller, for at bruge et mere dansk udtryk, en mislyd. Hvis det sker om natten, som i det her omhandlede tilfælde, bliver man brutalt vækket af sin, formentlig, retfærdige søvn og den uvilkårligt opståede drøm, støjen har forårsaget, vil efter den naturgivne enstydhed mellem årsag og virkning, ligeledes ende med en dissonans. En sådan drøm, fremkaldt af en ydre impuls, må nødvendigvis udvikle sig i en baglæns progression, hvis et sådant fænomen kan godtages; den må samtidig opstå af sin konklusion og slutte i sit udspring. – Skønt hændelsen forekom for mere end 50 år siden, kan den, i sit dramatiske forløb, refereres nogenlunde som her i al sin groteske usandsynlighed. – Baggrunden for, at jeg fandt mig selv på vej til missionshuset i Asylgade med et stueorgel på skulderen – på cykel (drømme nærer en uhæmmet despekt for tyngdelove og alle slags forhindringer) – var at vi børn, selv om vore forældre ikke bekendte sig til noget missionerende samfund, dog blev sendt i søndagsskole i missionshuset »Bethania«, den velkendte bygning på Nørrebro.

Missionshusets orgel var af en eller anden grund ikke blevet benyttet de sidste to søndage, og den omstændighed må være årsagen

til, at jeg havde indvilget i at bringe min søsters stueorgel derud for at afhjælpe savnet af musikens betydningsfulde medvirken ved søndagsskolens møder. – Der herskede ved disse sammenkomster en fællesskabets ånd og stemning, som nogle måske endnu vil huske fra årene omkring første verdenskrig – ikke mindst på grund af kobbersmed Kristensens højtverdederede udlægninger af skriften.

Men altså kastede jeg instrumentet på skulderen, fik mig ambligeret op på cyklen og kørte af sted med musikken. Da opstod pludselig den fra tidligere oplevelser i virkelighedens verden ikke ukendte situation, at kæden fik fat i mit ene bukseben og trak det med ind i tandhjulet, hvorved benet blev låst fast, maskinen gik langsomt i stå, og jeg væltede med al bagagen; uheldigvis til den side, hvor jeg ikke havde et ben fri til at afværge et næsegrus styrt.

Missionshuset Bethania måtte endnu en søndag genlyde under afsyngelsen af salmernes lidt usikkert beherskede melodier fra det uskyldige børnekor uden støtte af den akustiske bæreevne fra det orgelbrus, der skulle have løftet sig efter det til slagtojs forvandlede blæseinstrument. Men fromt og tappert hævdede de klare barnerøster sig mod loftet i det store rum.

Nu vågne alle Guds fugle små,
de flyve fra reden og sjunge –

Og der lå nu det før så frejdigt larmende møbel med bagklædningsen ned mod det udeltagende vej-

støv. Den dissonanseffekt, der undslap registret med de sidste faldende og brudte akkorder, lød som en anråbelse.

Con molto espressione.

Fantastiske og forunderlige er tildragelser fra underbevidsthedens verden, men hvad dramatik angår, står virkeligheden ikke tilbage, som eksempelvis denne episode med samme motiv vistnok udviser.

En smuk morgenstund en af de første dage i maj (jeg husker det, fordi det var i '45) kom jeg kørende ad Tagensvej ind mod byen til min nærliggende arbejdsplads, da jeg blev afbrudt i mine betragtninger over freldsudsigterne efter Hitlers død i Berlin-bunkeren af en infernalsk kimen med en cy-

kelklokke lige bag mig, og da jeg så mig tilbage, for i det samme en cyklist forbi, tilsyneladende i en nødsituation; han var ildrød i hovedet og stirrede med stive øjne på vejbanen foran sig. Jeg så i ét nu, at hans ene bukseben var blevet trukket ind i tandhjulet, og han var ude af stand til at bremse, da pedalerne stod lodret. Yderligere skrånede terrænet mod gadekrydset, hvor Jagtvejens linie 9 og 18 advarende klemte sig frem ad sporvejslegemet forude. – Jeg kastede min cykel om på vejen, idet jeg hoppede over stellet og satte i vild panik efter det løbske køretøj, som det også lykkedes mig at indhente med et fast greb i bagagebæreren. Ved at bremse op i mit løb, fik jeg man-

den standset og væltet til den rigtige side, så han, hoppende på ét ben, kunne sparke sig fri og let chokeret redde sig og sin forræderiske maskine ind til siden, ikke langt fra det truende gadekryds.

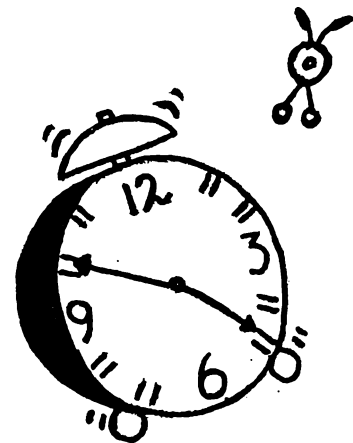
Men hvad var der blevet af min egen gamle skærveknuser, der dog, trods de slidte og med sejl garn sammenholdte dæk, var mig til stor nytte, ja, slet ikke til at undvære. En ny cykel ville omgående blive stjålet, og et nyt dæk blive »skrællet« efter forholdene på den tid – den var jo blevet efterladt midt på kørebanen, og selv om der var få biler, var der dog tæt trafik på denne tid af dagen. Men nogle behjertede tilskuere til det usædvanlige optrin havde trukket den ind til vejkanten, og mappen, som jeg havde haft hængende på styret, var intakt.

Da jeg lidt efter passerede den uheldige cyklist, der nu trak sig frem langs fortovet, førte jeg hånden til kasketten, men han hilste ikke igen; han havde nok ikke set mig så nøje an, fuldt optaget som han også var på anden måde.

Næste morgen skulle jeg lidt før op end sædvanligt, og samtidig med vækkeurets opkald til en ny dags ukendte krav, fandt jeg mig selv kurende på maven hen ad kørebanen med en afrevet, rusten bagskærm i hånden, mens den undslupne ekvipage med kimende cykelklokke fortsatte sit friløb.

Sjældent, eller aldrig, har jeg så hurtigt fået standset den mare, der slipper løs med vækkeurets øresønderrivende appel om handling netop nu – med en flad hånd på lukkemekanismen.

Risoluto assai!

Overtro og trolddom

Af Ole Hedemann

Da jeg blev opfordret til at skrive lidt til »Jul på Mors« om overtro, gamle skikke og trolddom, var min første tanke at sige nej. Men da jeg fik lejlighed til at tænke tingene igennem, viste det sig ikke så svært endda. De fleste af os har vel en del kendskab til især gamle skikke og overtro i forbindelse med julen, men det der med trolddom og hekseri var straks værre. Men så må jeg jo ty til, hvad jeg har kendskab til fra andre mennesker, og hvad jeg har læst.

Skulle en og anden kende en anden udlægning af, hvad jeg her beretter, må det sikkert være fordi sæder og skikke ændrer sig fra egn til egn. Jeg har på Mors hørt, at skikkene ikke er helt de samme på Nordmors som på Sydmons, så det bliver altså de ting, jeg kender, der skal fortælles om her.

Det første, som falder mig i tankerne, er en skik, som vist nok stammer fra Norge, men som endnu visse steder praktiseres her i landet. Det er skikken med juleaften at give hinanden hånden og sige tak for mad – ikke bare for maden denne aften, men for hele det forløbne år. Er der ældre mennesker i hjemmet, takker disse først hinanden, derefter takker husmoderen og husbonden først de ældre og derefter hinanden. Så kommer børnene og takker først de ældre og så forældrene – sidst gør tjenestefolkene det samme. En smuk, gammel skik, egentlig, som også siger noget om respekten for de ældre, og som er betagende at overvære. Denne skik ved jeg har været brugt en del på Mors for ikke så længe siden.

De mange forholdsregler, som gammel skik og overtro krævede, er jo et helt kapitel for sig. Der kan i denne forbindelse ligefrem brede sig uhygge på en hel egn, hvis en enkelt ikke har overholdt forskrifterne. En af disse forholdsregler var, at man med tjære ma-

lede kors på stald- og ladedør og på hanebjælken på høloftet. Man ridsede ligeledes kors i korndyngerne på loftet. Dette gjorde man for at beskytte hjemmet mod onde ånder. Da jeg som barn var med til dette, var det bare spændende, men for de fleste ældre var det ligefrem nødvendigt for overhovedet at fejre jul på forsvarlig vis, – man kunne faktisk bedre undvære juletræ end slække på disse gamle skikke.

En anden ting var, at man skulle tage så meget korn og hø ned fra loftet, at der var nok til hele julen. Dette gjorde man, fordi laden ikke måtte være tom i helligdagene, og fordi de maledede kors lagde deres velsignelse i det foder, som var lagt frem. Desuden var der jo det gode ved denne skik, at man blev sparet for en del arbejde i helligdagene.

Der var også forbud mod at arbejde med noget, der kørte rundt – som at køre gødning ud med hjulbøren; man måtte heller ikke vinde garn eller spinde, ja, end ikke lave et bånd af halm. Dette forbud har sikkert noget med ældretidens soldyrkelse at gøre, og det antages at have megen skadelig indflydelse, hvis man handlede mod disse forbud. Der fortælles om forskellige straffe, som ville ramme den, der overtrådte de forskellige forbud: deres sjæle ville færdes fredløse dommedag, eller de ville få genfærd at se, som med en blodig hånd advarede dem om, hvad der siden ville ske. Eller de ville få bulne fingre, som næsten ikke kunne helbredes. Var det spindeforbudet, man brød, ville man komme til at spinde efter døden. Her er den rimelige forklaring nok igen den, at man ikke skulle arbejde mere end højst nødvendigt i helligdagene – altså et rent bekvemmelighedshensyn.

Helligdagene brugte man til besøg hos naboer, slægt og venner.

Disse besøg havde deres bestemte forskrifter, som skulle følges til punkt og prikke, da man ellers ville løbe ind i straffe af både den ene og den anden art. Det første, man skulle huske, var at hilse glædelig jul! eller glædelig fest! Dette skulle gøres, inden man havde passeret det første møbel i stuen. Huskede man ikke dette, skulle man have et slag af mangletræet – eller ens navn skulle skæres i en loftsbjælke til skræk og advarsel.

Hvor man kom ind, måtte man sidde med til bords og nyde, hvad huset kunne byde på – man måtte ikke bære julen ud. Tanken med dette var, at delte man ikke på denne måde med husets beboere, tog man julens velsignelse med sig. Denne skik bruges jo mange steder den dag i dag, og det er da i grunden ganske hyggeligt, bortset fra, at man nok kan komme til at lide af fordøjelsesbesvær, hvis man skal på mange besøg i helligdagene – for slet ikke at tale om besværet med ædrueligheden!

Kirkebesøget første og anden juledag var en tradition, man ikke gerne brød med. Og lige fra morgenstunden startede man med salmesang før den bastante frokost, som oftest bestod af sennepssul (syltet flæsk!). Arbejdet disse to morgener indskrænkede sig til at kreaturerne fik et ekstra julefoder, så de også kunne mærke, det var jul.

I kirken skulle de elskede gamle salmer synges, og det ældgamle evangelium forkyndes. Under prædikenen gik degnen rundt med »klinkpungen«, så kom offersalmen, og når velsignelsen var lyst, begyndte man at spredes. I forbindelse med denne kirkegang har jeg læst et eller andet sted (i et kirkeblad?), at man et sted her på øen har – eller har haft – en gylden stjerne, som blev anbragt på orglet, og hver gang man julemorgen ofrede, drejede stjernen rundt og frembragte en fin, klingende lyd som af små klokker, hvad der gav denne dags gudstjeneste en særlig højtid. Hvor på øen det var, har jeg ikke kunnet opspore.

Ved sådan at skrive om julens skikke og overtro kommer man uvilkårlig til at tænke på den overtro og trolddom, som i det

hele taget var en del af hverdagen i hine tider.

Her kan først nævnes »Cyprianus« eller »Cyprianus' bog«, som var et håndskrift om trolddom. Bogen var efter sigende skrevet med blod og gav læseren evnen til at mane både det gode og det onde. Læseren selv kom altid i det ondes magt. Jeg kender en familie, som ligger under for denne bogs magt på den måde, at man ikke tør læse i den eller skille sig af med den. Problemet har man søgt løst ved at anbringe den i en dragkiste og slå et søm igennem og ned i bunden af kisten, så man ikke kan åbne bogen. Hver gang, jeg har været i hjemmet, har jeg forsøgt at få lov at åbne bogen, men det er ikke lykkedes mig endnu! Man er i familien overbevist om, at man kommer i den ondes magt, hvis man åbner den eller skiller sig af med den! Hvor stor magt man tillægger »Cyprianus«, kan læses i »Rofærge og Dampdrift«, hvori berettes om, hvordan den tange, Glyngøre ligger på, blev til. »Cyprianus« har været kendt af den norske og danske almue siden middelalderen.

Visse dødsfald har også været forbundet med trolddomsmagt og hekseri. Herom kan Anna Thorsen i Thorup fortælle følgende:

På en af de store gårde i Bjørndrup blev manden omkring 1890 alvorligt syg. Den gang betænkte man sig meget på at sende bud efter lægen – man ville hellere søge hjælp hos en »klog kone« eller »klog mand«. Så da nabomanden en dag kom på sygebesøg og så, hvordan det var fat med den syge, sagde han, at han nu ville rejse op til den kloge kone i Himmerland, Maren Haaning, og høre, om hun kunne hjælpe. Da manden kom til Himmerland hos den kloge kone, sagde hun til ham: »Manden må have fået et eller andet af et ond-sindet menneske, og det kan jeg ikke helbrede for, men når du når hjem, skal du skynde dig om i den syges gård. Idet du går ind af det ene gårdled, kommer en kone ud af det andet. Hende er det, som har forvoldt sygdommen, så du må forhindre hende i at nærme sig den syge«. Men manden må have glemmt, hvad den kloge kone havde pålagt ham, eller den kloge kone

har ikke været klog nok, for manden døde kort efter.

Anna Thorsen fortæller om et andet tilfælde, hvor en gårdejer var ked af, at en nabokones høns gik i hans kornmark. Det sagde han til hende, og hun blev sur og ville hævne sig. En tid efter kom hun ned på gården med nogle nybagte småkager, man skulle smage. Da man havde spist kagerne, fik man mistanke om at der var trolddomsmagt i dem, især fordi konen på gården i lang tid hverken kunne spise eller sove. Det endte med, at hun hængte sig. Efter dette forstår man godt, at gårdmanden advarede sine børn mod at spise noget, de havde fået af andre.

Anna Thorsen kan endvidere berette om en mand, som beklagede sig til den kloge kone Maren Haaning, da hans får var blevet stjålet. Maren Haaning var i stand til at »vise igen«, – hun hentede en spand klart vand og bad manden se dybt i den. Han så nu i vandet en mand komme trækken-de med et får, og manden kendte han. Hvorvidt den bestjålne fik sit får igen, melder historien ikke noget om.

Morsø Tømrer- & Snedkerforretning I/S

v. PEDERSEN & JUSTESEN

Ternevej
7900 Nykøbing Mors
Tlf. (07) 72 30 30

Kvalitetsarbejde udføres
hurtigt og
samvittighedsfuldt.

Inden De bestemmer Dem
for nyt køkken
få da skitseforslag og
pris over

MORSØ KØKKENET

Husk film
og
blitzpærer
til julefotografering

Morsø Boghandel

v. AAGE PLATZ

Algade . telefon (07) 72 03 10

CBM *kvalitet*

Klinkeblokke
Hvælningsplader
Spaltegulv
Havefliser
Knækfliser
Færdig beton
Isoleringsplader
Mursten
Plansiloer
Kantsten
Plankeværk
Mørtel

Vils Cementstøberi

BETON- OG MØRTELVÆRK

Johs. Kankelborg . 7980 Vils . tlf. *76 71 88

Night
and day
sengetøj

En fornem gave købt hos

NIELS JENSEN & SØN

 (07) 72 15 77 *

gågaden i Nykøbing

DERES FALKEBUTIK
PÅ MORS ER

**Algades Varehus
AV-HUSET**

Sengelinned – Håndklæder – Duge m. v. er nogle af de allerbedste gaver, De kan give. F. eks. 3-delt sengesæt (lagen, dynebetræk og pudebetræk): 1 sæt 118,- . 2 sæt 200,-
Falke-dyner er noget nyt – det er pragtfulde dyner af høj standard, men til konkurrence-dygtige priser.

AV-HUSET har dem fra kr. 298,-
– og tilsvarende puder – køb noget godt til en lav pris – det gør De i Deres Falkebutik!

AV-HUSET (Algades Varehus)

JULEPYNT

Kæmpeudvalg i alt til juletræet og dekorationer

Ryatæpper, forligger, løbere og kamintæpper i ren uld. – Vinylfilt og NO-VILON. – Stort udvalg i tæpper fra væg til væg. Se vor tæppeudstilling ud mod parkeringspladsen.

GULVBELÆGNING! Vi kommer over hele øen og giver gerne tilbud uden forbindelse.

Alt i spøg og skæmt til nytår!

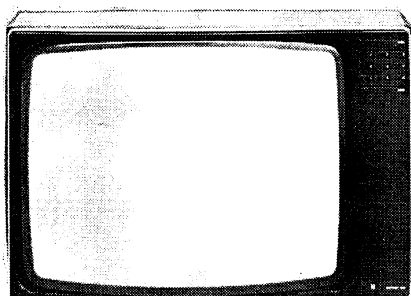
Morsø Farvemølle

Telefon 72 09 88

Hele familiens juledrik er fra

MORSØ BRYGHUS

Hele familiens gave til hinanden: Et B & O farve TV

Katalogpris (teak	6.995,00
÷ 5 % Moms	350,00
Ny pris	6.645,00
Vor kontantpris	6.445,00

Ønsker De at oprette konto, har vi i TV-RINGEN nogle af Danmarks bedste betalingsbetingelser. F. eks. betaling over 12 – 24 – 36 måneder.

26" farve-TV med kabinet i ædle træsorter. Er fuldtransistoriseret – hurtigt billede og lyd samt minimalt strømforbrug. Har automatisk cut-off regulering, der giver permanent farvægthed – farvebalancen reguleres hele 50 gange i sekundet. Udgangseffekten er 6,5 watt sinus med mindre end 1 % forvrængning, toneområdet er 60-20.000 Hz og den store trykkammerhøjtaler er fremadrettet.

Beovision 4000 har forvalg af otte faste stationer, der vælges blot ved et let tryk på en knap, samt AFC, der fastlåser den valgte station. Alle reguleringer er gemt af vejen i skuffer.

Radio & TV magasinet

ALGADE 21 • 7900 NYKØBING M. • TLF. (07) 72 30 33
VÆRKSTED: SALLINGSUNDVEJ • TLF. (07) 72 04 23

Tillæg til »Jul på Mors 1975«: En bonde på Mors. – Gårdmand Kresten Gade, Vodstrup, blev i juni 1856 malet af kunst- og historiemaler F. C. Lund, der gennemrejste Danmark for at male de forskellige egne nationaldragter.

På billedet ser man Kresten Gade stående ved stuehuset. Med højre hånd omfatter han en humleranke, mens den venstre er stukket i bukselommen, iført gul skindtrøje og gule knæbukser med sølvspænder, blå strømper og blå vest med messingknapper, rødt halstørklæde og rød tophue samt træsko med jernkramper.

Nøglen til et godt hjem

- * prima Møbler
- * udstrakt service
- * største udvalg
- * fornuftige priser

Vils Møbler

Brdr. Bjørnsgaard

VILS MORS . TELEFON 76 70 20

BYENS FARVEHANDEL

Ellingsøe & søn

Nørregades Farvehandel . Tlf. (07) 72 05 31 . 7900 Nykøbing Mors

EN LILLE NISSE REJ-
STE.... HVOR HEN?

..... I BRUGSEN, FORDI

HAN VIDSTE, AT DER BLEV JULEN
BILLIGST.... UDVALGET STØRST..
OG SÅ HAR DE RIGTIG GOD
GAMMELDAYS JULEHYGGE....
GØR SOM NISSEN... VI SES I
BRUGSERNE PÅ MORS

Giv en god julegave fra

**Byens førende forretning
inden for bøger,
foto og kontorartikler**

**SPECIALE
Elektronregnere**

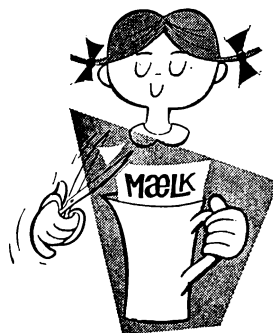
Glædelig jul!

**H. HANSENs
boghandel**

Nykøbing Mors . telefon 72 17 77

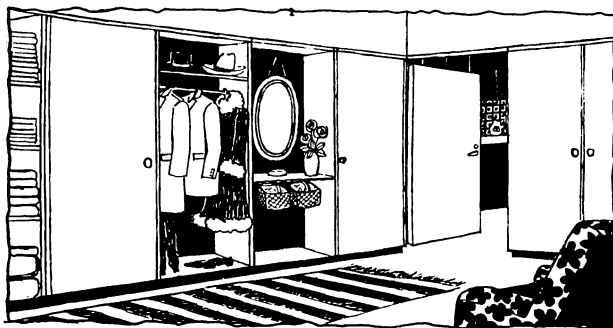
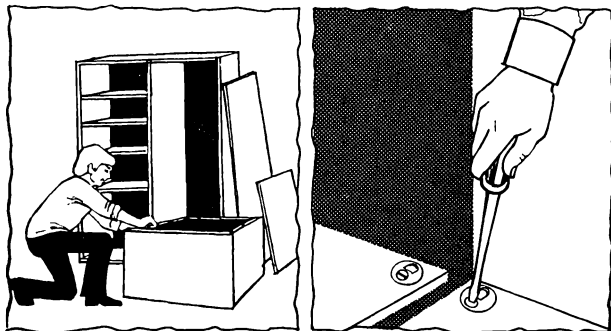
Lødderup Mejeri

Telefon 72 18 13

Mejeriet »Engholm«

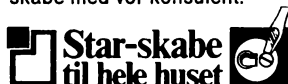
Nørrebro 88 . Telefon 72 05 37

Star skabe får De aldrig nok af

Et meget stort udvalg i farver og ideer. Tilpasset ny nordisk standard for køkkenindretning. Star-skabe leveres i pakker, så hverken transport eller leveringstid er noget problem. Star QS-System gør skabet

enestående let at samle. Se vor udstilling og snak Star-skabe med vor konsulent.

**Morsø
Tømmerhandel a/s**

GULVTÆPPER

Så se først ind til øens eneste specialforretning for gulvtæpper fra væg til væg og småtæpper

Hos os finder De altid et stort udvalg til markedets helt konkurrencedygtige priser. – Vi fører: **Ege – Gram – Intertest – Scantuft – Heuga fliser** – alt fra førende danske fabrikker!

Kom ind og se vort udvalg. Vi viser Dem gerne hele vort kæmpeudvalg. Vi giver Dem gerne et tilbud uden forbindende. **De er altid velkommen!**

BOLIGHUSET

Toftegade 24, Nykøbing Mors, (07) 72 17 67, v. Sv. Aa. Andersen

VW-AUDI

Prøvestation
Malerværksted
Tectyl-center
Autoværksted
Servicestation

JOHS. KIRKEGAARD

Fruevej 30-32, 7900 Nykøbing Mors, tlf. (07) 72 11 44

Blikkenslagerarbejde

Vand . gas . sanitet . centralvarme

Chr. Pedersen & Sønner

Algade 20 . Nykøbing Mors . tlf. (07) 72 01 29

En cykletur er hjertekur . . .

Hold Deres hjerte og kredsløb i orden
-køb eller lej en

Hjemmemotionscykle

Blot 15 minutter om dagen på en
motionscykle holder vægten nede og gi-
ver velvære

Chr. Pedersen & Sønner

CENTRAL CYKLEFORRETNING

Algade 20, tlf. 72 01 29, 49 skridt fra Kirketorvet

Specialforretningen i stålvarer

HUSMODERENS ØNSKEDRØM:

1. kl. knive til køkkenet
Forskærersæt . Forskærerbrædder
Salt- og peberkværne
i moderne design

Og så har vi gaven til ham

mellem 6 og 80 år:

Dolke . Lommeknive

Stort udvalg

i spil af mange slags

Hele Copco-programmet fra Morsø Jernstøberi

Havnegades Sliberi og Stålvareforretning

Telefon 72 11 48

Nykøbing Jern & Stål

Ringvejen . 7900 Nykøbing Mors . Telefon 07-*72 22 22

FYRINGSOLIEN

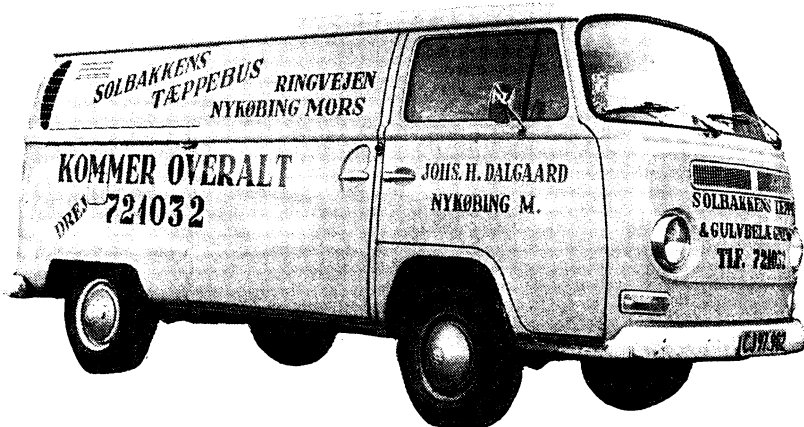
tænk økonomisk

tank billig

tanken er
nærliggende

Brændselsforeningen

telefon 72 02 18

Gulvtæpper

Gulvbelægning

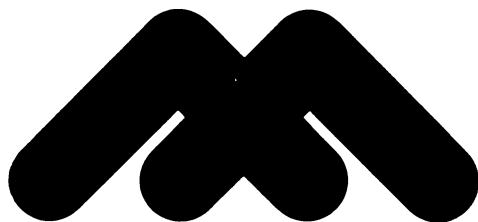
Køkkeninventar

Skabelementer

Vinylbadeværelser

SOLBAKKENS TÆPPELAGER

Johs. H. Dalgaard . Ringvejen . Nykøbing Mors . Tlf. 72 10 32

MORSLANDS FOLKEBANK

...mere fremdrift

Skindtøj er nutidstøj

Tøjeksperterne har været drønsterke i skind i år

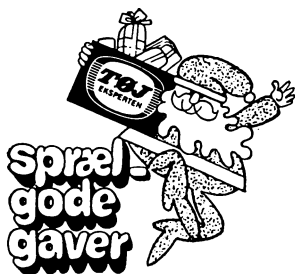
Skindjakker

Skindluffer

Skindhandsker

Pelshuer

Motorhandsker

Husk vor meget moderne herreskjorte til

37.00

POUÅ

HERRE TØJ

Henne i gågaden – ved det gamle Majorens Gyde

De handler med størst fordel hos

DEN FRIE KØBMAND

Ham, der har den mest friskbrændte, friskmalede

kaffe

Købmændene på Mors

Nedergaard Foto

VESTERGADE 15 7900 NYKØBING MORS

PORTRÆT

Industri . Reklame

Colour Art Photo

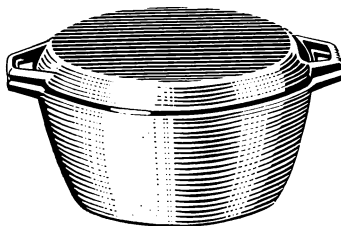
Dette mærke
er bevis på god,
teknisk og kunstnerisk
portrætfotografering
i farver.

Vil De spise godt
til hverdag eller til fest
så besøg

KFUM & KFUK's RESTAURATION

Skovgade 17
7900 Nykøbing Mors
telefon (07) 72 01 34

Nye og hyggelige lokaler
til store og små selskaber
Hyggelige værelser udlejes

COPCO GRYDER FRA

AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.

LEVERANDØR TIL DET KGL. DANSKE HOF

7900 NYKØBING MORS

TV · Radio · Hi-Fi

expert
RADIO-BAK

Gågaden 18 . 7900 Nykøbing Mors

De behøver ikke mangle ideer til julegaverne. Gå en inspirationstur i vor forretning. Her kan De finde gaver til hele familien i næsten ethvert prislag. Hele stuer, enkelte møbler, tæpper, belysninger o. s. v.

- og så kan De være sikker på, at en gave til hjemmet er en varig gave, som vil gøre lykke.

**Hvad er smag?
Hvad er
Deres smag?**

Smag og behag er forskellig – heldigvis, og Deres muligheder er utallige. Her kan vi kun vise Dem et par eksempler, men kom ind og se – det koster ikke noget – og der er faktisk noget for enhver smag.

BOLIGSERVICE

ERAN BOLIGSERVICE er ikke blot at sælge kvalitetsmøbler til fornuftige priser - men også at yde Dem garanti, service, råd og vejledning.

Velkommen i vor forretning til en hyggelig, uforbindende snak om gaver til hjemmet.

SIXHØJ MØBLER & TÆPPER

VESTERGADE 4 · 7900 NYKØBING MORS · TELEFON 07-720441

Spar i skat

Hvilken spar i skat ordning får De mest glæde af...?

**Spørg
SPAREKASSEN**